

OKOLIŠNA I DRUŠTVENA POLITIKA EVROPSKE BANKE ZA OBNOVU I RAZVOJ

Evropska banka za obnovu i razvoj (EBRD)

EBRD je omogućio ovaj prijevod originalnog teksta isključivo da bi pomogao čitateljima. Iako je EBRD poduzeo razumne mjere da osigura autentičnost prijevoda, EBRD ne garantira točnost ovoga prijevoda. Oslanjanje na prijevode ove vrste, predstavlja rizik koji svojevoljno preuzima čitatelj. Ni u kojem slučaju, EBRD, njegovi zaposlenici ili predstavnici, neće biti odgovorni prema čitatelju ili bilo kome drugom zbog bilo kakve nepreciznosti, greške, propusta, brisanja, defekta ili bilo kakve izmjene sadržaja prijevoda, bez obzira na uzrok, niti su obavezne nadoknaditi štetu koja iz toga proizlazi. U slučaju bilo kakvog neslaganja ili kontradikcije između engleske verzije i prijevoda, engleska verzija se smatra mjerodavnom.

Sadržaj

Odjeljak I: Svrha	4
Odjeljak II: Definicije	5
Odjeljak III: Obuhvat	6
1. Uloga i odgovornosti EBRD-a.....	6
2. Obaveze EBRD-a.....	6
3. Provedbeni zahtjevi za okoliš i društvena pitanja.....	7
4. Integriranje okolišnih i društvenih razmatranja u projekte.....	7
5. Izveštavanje javnosti i odgovornost EBRD-a.....	10
6. Institucionalni i provedbeni aranžmani.....	10
7. Dodaci.....	10
Odjeljak IV: Odricanja od odgovornosti, izuzeci i davanje informacija	11
1. Odricanja od odgovornosti.....	11
2. Izuzeci:.....	11
3. Objavljivanje informacija.....	11
Odjeljak V: Prelazne odredbe	11
Odjeljak VI: Datum stupanja na snagu	11
Odjeljak VII: Okvir odlučivanja	11
Odjeljak VIII: Revizija i izvještavanje	11
1. Revizija.....	11
2. Izvještavanje.....	11
Odjeljak IX: Povezani dokumenti	11
Prilog 1: EBRD-ova lista isključenja na osnovu okolišnih i društvenih kriterija	12
Prilog 2: Projekti kategorije A	13

EBRD Provedbeni zahtjev 1: Procjena i upravljanje okolišnim i društvenim rizicima i utjecajima	15
EBRD Provedbeni zahtjev 2: Radna snaga i uvjeti rada	19
EBRD Provedbeni zahtjev 3: Efikasnost korištenja resursa i prevencija i kontrola zagađenja	23
EBRD Provedbeni zahtjev 4: Zdravlje, zaštita i sigurnost na radu	26
EBRD Provedbeni zahtjev 5: Otkup zemljišta, ograničenja korištenja zemljišta i nedobrovoljno preseljenje	30
EBRD Provedbeni zahtjev 6: Očuvanje biodiverziteta i održivo upravljanje živim prirodnim resursima	39
EBRD Provedbeni zahtjev 7: Autohtoni narodi	44
EBRD Provedbeni zahtjev 8: Kulturna baština	48
EBRD Provedbeni zahtjev 9: Financijski posrednici	50
Prilog A: Referentna lista FP	52
EBRD Provedbeni zahtjev 10: Objavljivanje informacija i uključivanje interesnih strana	53

Odjeljak I: Svrha

Evropska banka za obnovu i razvoj (EBRD ili Banka) je odlučna u tome da promovira „okolišno prihvatljivi i održivi razvoj“ u kompletnoj lepezi svojih aktivnosti investiranja i tehničke saradnje, u skladu sa Sporazumom o osnivanju EBRD¹. Banka smatra da je okolišna i društvena održivost temeljni aspekt za ostvarivanje ciljeva koji su u skladu sa svojim tranzicijskim mandatom. Prema tome, projekti u kojima se promiče okolišna i društvena održivost nalaze se u vrhu prioriteta u djelovanju Banke.

Ovaj dokument:

- Definira način na koji Banka procjenjuje i prati okolišne i društvene utjecaje svojih projekata
- Postavlja minimalne zahtjeve za upravljanje okolišnim i društvenim utjecajima i rizicima koje uzrokuju projekti koje financira EBRD tokom cijelog životnog vijeka projekata;
- Postavlja strateški cilj Banke da promovira projekte koji donose veće okolišne i društvene koristi; i
- Definira pojedinačne uloge i odgovornosti EBRD i njenih klijenata u osmišljavanju, implementaciji i funkciji projekata, u skladu sa ovom Politikom.

Ovaj dokument zamjenjuje Okolišnu i društvenu politiku EBRD-a (2014) i odgovarajuće Provedbene zahtjeve.

---

¹ Član 2.1(vii) Sporazuma o osnivanju Evropske banke za obnovu i razvoj

Odjeljak II: Definicije

Izrazi koji se koriste u ovoj Politici imaju sljedeća značenja:

"povezani objekti"	Objekti ili aktivnosti koje EBRD ne financira u okviru projekta, ali koji su po mišljenju EBRD-a značajni za utvrđivanje uspješnosti projekta ili postizanju usvojenih ishoda projekta. To su novi objekti ili aktivnosti: (i) bez kojih projekt ne bi bio izvediv; i (ii) ne bi se gradili, širili, realizirali ili planirali za gradnju da nema projekta.
"dobre međunarodne prakse" ili "DMP" (engl. GIP)	Primjena stručnih vještina, posvećenost, znanje i predviđanja koje bi se razumno moglo očekivati od obučenih i iskusnih profesionalaca angažiranih na istoj vrsti poslova pod istim ili sličnim okolnostima, na globalnom ili regionalnom nivou. Takav pristup će za rezultat imati da se u projektu primjenjuju tehnike i standardi koje najbolje odgovaraju okolnostima koje su specifične za projekt.
"hijerarhija mjera ublažavanja"	Mjere koje se poduzimaju u cilju izbjegavanja nastanka okolišnog ili društvenog utjecaja od samog početka razvojnih aktivnosti, a kada to nije moguće, primjene dodatnih mjera koje će minimizirati, ublažiti, ili kao krajnje rješenje, popraviti i/ili kompenzirati sve eventualne preostale negativne utjecaje.
"projekt"	Skup radova, roba, usluga i/ili poslovnih aktivnosti definiranih u sporazumima o financiranju, za koje klijent traži EBRD sredstva, i koje odobri Upravni odbor EBRD-a, odnosno, ako je Upravni odbor delegirao svoje ovlaštenje za odobrenje, rukovodstvo Banke.
"društvena"	Pitanja koja se odnose na projektom pogođene osobe i njihove zajednice i radnike, koja se odnose na njihov društveno-ekonomski status, ranjivost, rod, rodni identitet, ljudska prava, seksualnu orijentaciju, kulturno naslijeđe, rad i uvjete rada, zaštitu zdravlja i zaštitu na radu, i učešće u procesima odlučivanja.
"ranjive osobe"	Osobe ili grupe ljudi koji će biti izloženiji negativnim utjecajima projekta od ostalih zbog nekih svojih osobina kao što su: rod, rodni identitet, seksualna orijentacija, vjerska pripadnost, etnička pripadnost, status autohtonog naroda, starosti (uključujući djecu, mlade i starije osobe), fizički ili psihički invaliditet, pismenost, politički stavovi ili društveni status. Ranjive osobe i/ili grupe mogu uključivati, ali se ne ograničavaju, na ljude u teškoj situaciji, kao što su osobe koje žive ispod linije siromaštva, osobe bez zemlje, domaćinstva gdje samo jedna osoba zarađuje, zajednice koje ovise o prirodnim resursima, radnici-migranti, izbjeglice, raseljene osobe unutar zemlje, ili druge raseljene osobe koje ne uživaju zaštitu domaćih propisa i/ili javnog međunarodnog prava.

Odjeljak III: Obuhvat

1. Uloga i odgovornosti EBRD-a

- 1.1. Odgovornosti EBRD-a su u skladu sa njenom ulogom međunarodne financijske institucije koja pruža financiranje projekata koje je odobrila EBRD. U pogledu bilo koje konkretne investicije ili projekta tehničke saradnje, nivo angažmana EBRD-a određuje priroda i obuhvat projekta, raspoloživost donatorskih sredstava, kao i konkretne okolnosti saradnje i odnosa sa klijentom.
- 1.2. EBRD se može povući iz financiranja projekta zbog okolišnih ili društvenih razloga. Postoji nekoliko vrsta aktivnosti koje EBRD ne financira u skladu sa listom eliminacije na osnovu okolišnih i društvenih razloga, koja je ovdje data u Prilogu 1 ove Politike.
- 1.3. EBRD upravlja sa više donatorskih fondova. Projekti odnosno aktivnosti koje se u cjelini ili dijelom financiraju donatorskim sredstvima bit će u skladu sa ovom Politikom. Na projekte koji se financiraju donatorskim sredstvima, u skladu sa sporazumom između EBRD-a i donatora, mogu se primjenjivati dodatni donatorski zahtjevi u odnosu na okolišna ili društvena pitanja.

2. Obaveze EBRD-a

- 2.1. Svi projekti koje financira EBRD će biti strukturirani tako da su u skladu sa zahtjevima ove Politike.
- 2.2. EBRD je, kao potpisnica dokumenta „Evropski principi za okoliš“², opredijeljena da se pobrine da su projekti strukturirani tako da zadovolje EU okolišne principe, prakse i materijalne standarde³, kad se oni mogu primijeniti na nivou projekta, bez obzira na geografski položaj. Kada se propisi zemlje-domaćina razlikuju od materijalnih standarda za okoliš EU, projekti će trebati zadovoljiti standard koji je stroži.
- 2.3. EBRD neće svjesno financirati projekte koji bi bili u suprotnosti sa domaćim zakonima ili obavezama zemlje prema međunarodnim ugovorima, konvencijama i sporazumima, koji su identificirani tokom procjene projekta.
- 2.4. EBRD je posvećena zaštiti ljudskih prava⁴ u projektima koje financira EBRD. EBRD će zahtijevati da klijenti, tokom obavljanja svoje poslovne djelatnosti, poštuju ljudska prava, izbjegavaju kršenja ljudskih prava drugih, i poduzimaju mjere za sprječavanje negativnih rizika i utjecaja na ljudska prava uzrokovana poslovnom djelatnošću klijenata. EBRD će kontinuirano unaprjeđivati projekte koje financira u skladu sa dobrim međunarodnim praksama i težiti će progresivnom jačanju procesa identifikacije i adresiranja rizika za ljudska prava tokom procjene i monitoringa projekata.
- 2.5. EBRD smatra da je rodna jednakost temeljni aspekt moderne, funkcionalne tržišne ekonomije i demokratskog društva, i posvećena je sprječavanju rodne diskriminacije i promoviranju rodne jednakosti u okviru svog mandata. EBRD zahtijeva od svojih klijenata da identificiraju sve potencijalne rodno specifične i disproportionalno negativne utjecaje i

razrade mjere ublažavanja za njihovo smanjenje. EBRD će od svojih klijenata zahtijevati da usvoje mjere koje će djelotvorno sprječavati i rješavati sve oblike nasilja, uznemiravanja, uključujući i seksualno uznemiravanje, eksploatacije i zlostavljanja, rodno zasnovanog nasilja, maltretiranja, zastrašivanja i/ili eksploatacije.

- 2.6. EBRD će od svojih klijenata zahtijevati da identificiraju ranjive osobe ili skupine koje mogu biti nerazmjerno izložene utjecajima projekta, i razviti i implementirati mjere ublažavanja tako da ranjive osobe nisu nerazmjerno pogođene. To uključuje procjenu u kojoj mjeri će promjena tarife do koje je došlo zbog projekta eventualno stvoriti problem priuštivosti osnovnog nivoa usluge za kategorije stanovništva koje su u nepovoljnom položaju i/ili ranjive, i uvjeriti se da su uspostavljeni djelotvorni mehanizmi za ublažavanje izazova priuštivosti, i da su isti u funkciji.
- 2.7. EBRD prepoznaje značaj djelovanja kako na uzroke, tako i na posljedice klimatskih promjena u zemljama u kojima djeluje. EBRD će se angažirati, kad god je to moguće, u inovativnim investicijama i pružanju tehničke pomoći u cilju podrške bez-karbonskim ili nisko-karbonskim investicijama i mogućnostima ublažavanja i prilagođavanja na klimatske promjene, kao i identificirati emisije stakleničkih gasova u projektima. EBRD će od svojih klijenata zahtijevati da procijene rizike koje klimatske promjene uzrokuju za projekt. EBRD će, također, podržati svoje klijente u razvoju mjera za prilagođavanje na klimatske promjene i investicijama otpornim na klimatske promjene, kao i u upravljanju rizicima koje uzrokuju klimatske promjene.
- 2.8. EBRD će od svojih klijenata zahtijevati poduzimanje mjera opreza u pristupu zaštiti, konzervaciji, upravljanju i održivom korištenju živih prirodnih resursa. Od klijenata se zahtijeva da se pobrinu da relevantni projekti sadrže mjere kojima se štiti, i gdje je izvedivo, unaprjeđuju ekosistemi i biološka raznolikost koju održavaju sa ciljem postizanja nultog neto gubitka biološke raznolikosti, kao i da se osigura održivo upravljanje i korištenje živih prirodnih resursa.
- 2.9. EBRD je predana principima transparentnosti, odgovornosti i uključivanja interesnih strana, i promoviranju usvajanja i primjene tih principa od strane svojih klijenata. EBRD zahtijeva od svojih klijenata da ispoštuju sve primjenjive zahtjeve domaćih zakona koje se odnose na informiranje javnosti i javne rasprave, identificira interesne strane koje će potencijalno biti izloženi utjecajima odnosno koji su zainteresirani za projekte, i razviti i implementirati žalbeni mehanizam. Razmjerno prirodi i obimu okolišnih i društvenih rizika, i utjecaja projekta, EBRD od svojih klijenata zahtijeva da objave dovoljno informacija o rizicima i utjecajima do kojih dolazi zbog projekata, uključujući interesne strane na svrsishodan, djelotvoran, inkluzivan i kulturološki prilagođen način, i uzmu u obzir povratne informacije dobivene od tih aktivnosti.
- 2.10. EBRD će graditi partnerstava sa klijentima da bi im pomogla da ostvare dodatnu vrijednost svojih

² Evropske principe za okoliš (EPE) su usvojili Razvojna banka Vijeća Evrope, EBRD, Evropska investicijska banka, Nordijska korporacija za financiranje okoliša i Nordijska investicijska banka. EPE predstavlja inicijativu koja je pokrenuta kao odgovor na potrebu za povećanim usuglašavanjem okolišnih principa, praksi i standarda koji su povezani sa financiranjem projekata. Obaveze iz EPE dokumenta se nalaze u PZ 1, 3, 4 i 10.

³ Materijalni okolišni standardi Evropske unije su sadržani u sekundarnim propisima EU, npr. uredbama, direktivama i odlukama. Proceduralne norme namijenjene državama članicama i institucijama EU, kao i sudska praksa Evropskog suda pravde i Prvostepenog suda koja se primjenjuje na države članice, institucije EU i pravna i fizička lica EU, isključeni su iz ove definicije.

⁴ Za potrebe ove Politike, EBRD će se rukovoditi Međunarodnom poveljom o pravima čovjeka, i osam temeljnih konvencija Međunarodne organizacije rada.

aktivnosti, unaprijede dugoročnu održivost i osnaže svoj kapaciteta okolišnog i društvenog upravljanja. EBRD će raditi zajedno sa drugim međunarodnim financijskim institucijama, Evropskom unijom, bilateralnim donatorima, agencijama UN-a i drugim organizacijama u koordiniranju djelotvornih intervencija s ciljem promoviranja okolišne i društvene održivosti na regionalnom i sektorskom nivou u zemljama u kojima radi. Prilikom sufinansiranja projekata sa drugim međunarodnim financijskim institucijama, EBRD će surađivati sa njima s ciljem dogovora o zajedničkom pristupu, procjeni projekta, upravljanju okolišnim i društvenim rizicima i utjecajima, monitoringu i izvještavanju. Zajednički pristup može biti prihvatljiv za EBRD, pod uvjetom da je materijalno usklađen u smislu sadržaja i ishoda sa ovom Politikom, uključujući Provedbene zahtjeve. Banka od svojih klijenata zahtijeva da primjenjuju bilo zahtjeve Banke, ili zajednički pristup u projektu.

- 2.11. Strategije EBRD-a za pojedinačne zemlje, kao i sektorske strategije i politike, će sadržavati informacije o potencijalnim okolišnim i društvenim izazovima i prilikama koji su povezani sa predviđenim aktivnostima EBRD-a.
- 2.12. Putem tehničke saradnje i dijaloga o politikama, EBRD će tražiti priliku za gradnju kapaciteta za razmatranje i upravljanje okolišnim i društvenim rizicima, utjecajima i prilikama u zemljama u kojima radi. EBRD će olakšati razvoj stimulativne sredine za svoje klijente s ciljem postizanja okolišno i društveno održivih ishoda u njihovim projektima.

3. Provedbeni zahtjevi za okoliš i društvena pitanja

- 3.1. EBRD je usvojila cjeloviti skup konkretnih provedbenih zahtjeva (PZ) za ključna područja okolišne i društvene održivosti koje projekti trebaju ispuniti: u srži PZ-ova je primjena hijerarhije mjera ublažavanja i dobrih međunarodnih praksi.
  - 3.2. Provedbeni zahtjevi su sljedeći:
    - PZ 1: Procjena i upravljanje okolišnim i društvenim rizicima i utjecajima
    - PZ 2: Radna snaga i uvjeti rada
    - PZ 3: Efikasnost resursa, prevencija i kontrola zagađenja
    - PZ 4: Zdravlje i zaštita na radu
    - PZ 5: Otkup zemljišta, nedobrovoljno preseljenje i ekonomsko raseljavanje
    - PZ 6: Očuvanje biodiverziteta i održivo upravljanje živim prirodnim resursima
    - PZ 7: Autohtoni narodi
    - PZ 8: Kulturna baština
    - PZ 9: Financijski posrednici
    - PZ 10: Objavljivanje informacija i uključivanje interesnih strana
- Projekti direktnih investicija moraju ispuniti PZ od 1 do 8 i PZ 10; projekti financijskog posredovanja (FP) moraju ispuniti PZ 2 i 9, kao i zahtjeve zaštite zdravlja i sigurnosti

na radu iz PZ 4. Svaki PZ definira u svojim ciljevima željene ishode nakon čega slijede konkretni zahtjevi za projekte da bi se klijentima pomoglo da ostvare ove rezultate.⁵ Poštivanje relevantnih domaćih zakona predstavlja integralni dio svih PZ.

- 3.3. Projekti koji uključuju nove objekte ili poslovne aktivnosti će od početka biti osmišljeni na način da ispunjavaju PZ. Ako projekat uključuje postojeće objekte ili nadogradnju postojećih objekata ili poslovnih aktivnosti koji ne ispunjavaju PZ u vrijeme odobrenja na Upravnom odboru, odnosno ako je Upravni odbor prenio ovlaštenje za odobrenje na Rukovodstvo banke, ili kada projekat od samog početka ne zadovoljava PZ, od klijenta će se zahtijevati da usvoji Okolišni i društveni akcioni plan (ESAP), koji će sadržavati niz tehnički i financijski izvedivih i ekonomičnih mjera kojima će postići usklađenost tih objekata odnosno aktivnosti sa PZ u roku koji je prihvatljiv EBRD-u. U okviru ESAP-a, EBRD i klijent će dogovoriti konkretne korektivne i preventivne aktivnosti, mjere ublažavanja i vremenski okvir implementacije, a koje će klijent poduzeti u cilju upravljanja okolišnim i društvenim rizicima i utjecajima projekta u skladu sa PZ. ESAP će činiti dio financijskog sporazuma i uključivati, prema potrebama, obaveze klijenta da podrži implementaciju ESAP-a.
- 3.4. Okolišna i društvena procjena projekta će sadržavati procjenu okolišnih i društvenih rizika i efekata s njima povezanih objekata. Od klijenata će se zahtijevati da se pobrinu da se okolišnim i društvenim rizicima i utjecajima koji se pojave kao posljedica povezanih objekata upravlja i da se ublažavaju u skladu sa odnosnim zakonom, DMP (engl. GIP) i ciljevima PZ-ova. U mjeri u kojoj odnosni objekti ne mogu biti strukturirani tako da ispune zahtjeve PZ-ova, tokom procjene projekta će se identificirati okolišni i/ili društveni rizici i utjecaji koje ti odnosni objekti mogu značiti za projekat.
- 3.5. Kada se utvrdi postojanje potencijalno značajnih okolišnih rizika odnosno utjecaja dugih objekata ili aktivnosti u blizini projekta, postojeći objekti ili objekti odnosno aktivnosti koje su izvan kontrole klijenta i na koje se PZ-ovi ne odnose, klijent će poduzeti razumne napore da procijeni i ublaži rizike za projekat.

4. Integriranje okolišnih i društvenih razmatranja u projekte

Kategorizacija

Direktne investicije⁶

- 4.1. EBRD vrši kategorizaciju svih projekata da bi utvrdila prirodu i nivo okolišnih i društvenih istraživanja, objavljivanja informacija i uključivanja interesnih strana koji se zahtijevaju. Ona će biti u skladu sa prirodom, lokacijom, osjetljivošću i obimom projekta, kao i značajem njegovih potencijalno negativnih budućih okolišnih i društvenih utjecaja koji su novi, i dolaze povrh postojećih.
- 4.2. Projekat se kategorizira kao A kategorija kada može rezultirati novim, potencijalno značajnim negativnim okolišnim i/ili društvenim utjecajima koji se pojavljuju povrh postojećih, a u vrijeme kategorizacije se ne mogu konkretno identificirati ili procijeniti. Projekti

⁵Treće lice može biti, između ostalog, vladin organ, izvođač, dobavljač sa kojim projekta/klijent ima značajan angažman, ili neko tko upravlja povezanim objektom ili službom

⁶Projekti EBRD-a se dijele na "projekte direktnih investicija" i "projekte financijskog posredovanja (FP)". Kada se radi o projektima financijskog posredovanja, klijent je pružatelj financijskih usluga, investicijski fond, ili drugi sličan subjekt. Svi ostali projekti se smatraju direktnim investicijskim projektima.

kategorije A iziskuju formaliziran i participatoran proces procjene utjecaja na okoliš i društvena pitanja. Lista projekata kategorije A navodi se u Prilogu 2 uz ovu Politiku.

- 4.3. Projekat se kategorizira kao B kategorija kada su njegovi potencijalni okolišni i/ili društveni utjecaji obično ograničeni na zadanu lokaciju i/ili konkretno identificirani i riješeni putem mjera ublažavanja. Obim okolišne i društvene procjene određuje EBRD za svaki slučaj posebno.
- 4.4. Projekat se kategorizira kao kategorija C kada je vjerojatno da će imati minimalne ili nikakve potencijalno negativne buduće okolišne i/ili društvene utjecaje.
- 4.5. Početna okolišna i društvena ispitivanja (IESE) će se provoditi u slučajevima kada u vrijeme kategorizacije nema dovoljno raspoloživih informacija da bi se utvrdila odgovarajuća kategorija i obim procjene.

Financijski posrednici

- 4.6. Projekat će se kategorizirati kao "FP" kada financijska struktura uključuje osiguravanje sredstava putem financijskih posrednika (FP) (engl. *financial intermediaries* - FI).

Generalni pristup procjeni projekta

- 4.7. Za sve projekte se radi okolišna i društvena procjeni kako bi se pomoglo EBRD-u da odluči hoće li financirati projekat i, ukoliko je odgovor da, na koji način se trebaju tretirati okolišna i društvena pitanja u planiranju, implementaciji i funkcioniranju projekta. Iako će se precizan obim procjene utvrditi za svaki slučaj posebno, on će biti u skladu sa prirodom i obimom projekta, te razmjernan nivou okolišnih i društvenih rizika i utjecaja. Procjena će ocijeniti okolišne i društvene rizike i utjecaje projekta, kao i kapacitet i opredjeljenost klijenta da implementira projekt u skladu sa relevantnim PZ. Kada neki projekat obuhvaća postojeće objekte ili poslovne aktivnosti, i/ili povezane objekte, procjena će uzimati u obzir okolišne i društvene rizike i utjecaje koji se povezuju sa tim objektima odnosno aktivnostima.
- 4.8. Klijent se smatra odgovornim za prikupljanje odgovarajućih informacija tako da Banka može poduzeti okolišnu i društvenu procjenu u skladu sa ovom Politikom. Uloga Banke je da: (1) razmotri informacije koje dostavi klijent; (ii) pruži smjernice koje će pomoći klijentu u razradi odgovarajućih mjera u skladu sa hijerarhijom ublažavanja u cilju adresiranja okolišnih i društvenih efekata kako bi se ispoštovale relevantne PZ; i (iii) pomoći identificiranju prilika za ostvarivanje dodatnih okolišnih ili društvenih koristi.
- 4.9. U slučajevima kada investicije Banke nisu usmjerene na neki određeni projekat ili fizičku imovinu, kao npr. obrtni kapital i neke vrste ulaganja u vlasnički kapital, ili će dovesti do budućih investicija, predloženo korištenje sredstava i okolišni i društveni otisak je u velikoj mjeri neodrediv u vrijeme kada EBRD donosi odluku o investiranju. Banka će, stoga, (i) procijeniti investiciju na osnovu rizika i efekata koji su inherentni za određeni sektor i kontekst poslovne djelatnosti, i (ii) procijeniti kapacitet i opredjeljenje klijenta da upravlja okolišnim i društvenim rizicima i utjecajima u skladu sa relevantnim PZ;
- 4.10. Kada projekat uključuje opće korporativno financiranje,

obrotni kapital ili ulaganje u vlasnički kapital za poduzeće koje se nalazi na više lokacija, od klijenta će se tražiti da uskladi svoje korporativne sisteme okolišnog i društvenog upravljanja sa PZ i razvije mjere na korporativnom nivou za upravljanje okolišnim i društvenim rizicima povezanim sa poslovnom aktivnošću.

- 4.11. Kad se radi o tržišnim transakcijama kapitala⁷, objavljivanje okolišne i društvene dokumentacije prije i nakon samog ulaganja podliježe odgovarajućim pravilima koji se odnose na tržišta kapitala, čiji je cilj sprječavanje trgovine burzovnim vrijednosnicama na osnovu materijalno značajnih informacija koje nisu javne, i načela koji se odnose na jednak tretman investitora. Zbog prirode transakcija na tržištu kapitala, okolišna i društvena procjena Banke će se zasnivati na procjeni rizika. Možda će se pri tome morati osloniti isključivo na javno dostupne informacije za procjenu kapaciteta i posvećenosti klijenta da upravlja okolišnim i/ili društvenim rizicima povezanim sa njegovim poslovnim aktivnostima (i investicionim projektima koji će se financirati sredstvima prikupljenim putem transakcija na tržištima kapitala) u skladu sa relevantnim domaćim zakonima, DMP (engl. GIP), i PZ. Procjena će identificirati da li su dostupne informacije dovoljne za utvrđivanje okolišnih i društvenih rizika i efekata projekta, i usklađenost sa PZ. Nakon ulaganja, Banka će od klijenata zahtijevati da se pridržavaju PZ. Projekti visokog rizika, odnosno projekti kategorije "A" se neće financirati instrumentima sa tržišta kapitala.
- 4.12. Kada EBRD dobije zahtjev za financiranje projekata koji su već u izgradnji, ili je projekt dobio dozvole u zemlji-domaćinu, uključujući odobrenje po osnovu domaće okolišne i društvene procjene, procjena Banke će obuhvatiti analizu nedostataka projektnog rješenja i njegove implementacije u odnosu na PZ u cilju utvrđivanja da li je potrebno izvršiti dodatne studije i/ili mjere ublažavanja kako bi se zadovoljili zahtjevi EBRD-a.
- 4.13. Procjena EBRD-a zahtijeva od klijenata da identificiraju interesne strane na koje će projekti potencijalno utjecati odnosno koji su zainteresirani za projekte, objave dovoljno informacija o rizicima i utjecajima nastalim zbog projekta, te da uključe interesne strane na suštinski značajan i kulturološki odgovarajući način. Posebno će EBRD od svojih klijenata tražiti da rade sa osobama na koje projekti imaju utjecaja i sa relevantnim interesnim stranama, razmjerno potencijalnim utjecajima povezanim sa projektom, i nivoom zanimanja interesnih strana. Za projekte koji su predmet ESIA i koji potencijalno mogu imati značajan utjecaj na okoliš, uključivanje interesnih strana će se odvijati u skladu sa duhom i načelima UNECE Konvencije o pristupu informacijama, učešću javnosti u odlučivanju, i pristupu pravosuđu u pitanjima zaštite okoliša. Za projekte koji potencijalno mogu imati značajan utjecaj na okoliš na međunarodnom nivou, Banka će podržati pristup UNECE Konvencije o procjeni utjecaja na okoliš u prekograničnom kontekstu, bez obzira na geografsku lokaciju projekta i njegove potencijalne utjecaje. Banka može, u određenim slučajevima, provesti vlastite aktivnosti javnih konzultacija da bi procijenila stajališta interesnih strana.
- 4.14. Kada se radi o FP projektima, EBRD će provesti dubinsku analizu financijskog posrednika i njegovog

⁷ Transakcije na tržištu kapitala znače transakcije vrijednosnicama kojima se trguje na burzi, kao što su izlistane obveznice ili dionice, ili transakcije vrijednosnice koje nisu predmet trgovine na javnoj burzi, ali su predmet ograničenja trgovine po osnovu materijalnog značaja informacija koje nisu javne.

portfelja da bi procijenila (i) postojeće okolišne i društvene politike i procedure financijskog posrednika, kao i kapacitete za njihovu implementaciju, (ii) okolišne i društvene rizike povezane sa postojećim i izglednim budućim projektima i (iii) mjere koje su neophodne za jačanje postojećeg sistema okolišnog i društvenog upravljanja tog FP.

Donošenje odluka

- 4.15. Dokumentacija koja se podnosi EBRD-ovom Upravnom odboru, odnosno, ako je Upravni odbor prenio svoje ovlasti za donošenja odluka, rukovodstvo Banke za odobrenje projekta, uključivat će opis okolišne i društvene procjene, materijalne rizike i utjecaje, mjere ublažavanja i sažetak uključivanja interesnih strana, kao i način na koji će klijenti rješavati ili već rješavaju te rizike i utjecaje. Upravni odbor, odnosno rukovodstvo Banke, će uzeti u obzir komentare i zabrinutost interesnih strana u procesu donošenja odluka, kao dio procjene ukupnih koristi i rizika projekta
- 4.16. EBRD-ov Upravni odbor se može složiti da se kao uvjet za EBRD-ovo financiranje, određeni elementi okolišne i društvene procjene obave nakon odobrenja Odbora i nakon potpisivanja sporazuma o financiranju. Odbor će razmotriti generalne utjecaje, rizike i koristi od predloženog pristupa. Kada je projekat odobren uz takve uvjete, Sažeti projektni dokument će uključivati opis pristupa.

Pravna dokumentacija

- 4.17. EBRD-ovi ugovori o financiranju koji se sklapaju sa klijentima u vezi nekog projekta sadrže konkretne odredbe koje odražavaju okolišne i društvene zahtjeve EBRD-a. To uključuje poštivanje svih primjenjivih provedbenih zahtjeva, kao i odredbi o okolišnom i društvenom izvještavanju, uključivanju interesnih strana i monitoringu. Pravni dokumenti će također uključivati, kada je to prikladno, prava i/ili pravne lijekove koji stoje na raspolaganju Banci u slučaju da zajmoprimac odnosno poduzeće u koje se investira ne ispuni okolišne i društvene odredbe u skladu sa zahtjevima sporazuma o financiranju.

Monitoring

- 4.18. EBRD će vršiti monitoring i evaluaciju, kako direktno financiranih, tako i FP projekata koje financira, u odnosu na ciljeve ove Politike sve dok Banka ima financijski interes u projektu. Obim monitoringa biti u skladu sa okolišnim i društvenim rizicima povezanim sa projektom. EBRD pregleda godišnje okolišne i društvene izvještaje o ostvarivanju okolišnih i društvenih zahtjeva projekta, implementaciji ESAP-a, i klijentovo pridržavanje odredbe iz sporazuma o financiranju koje se odnose na okolišna i društvena pitanja. Ukoliko klijent ne ispuni svoje društvene i okolišne obaveze u skladu sa pravnim sporazumima, EBRD može sa klijentom dogovoriti dopunske korektivne mjere koje će klijent poduzeti da bi osigurao poštivanje propisanih mjera. Ukoliko klijent ne ispuni dogovorene dopunske mjere, Banka može poduzeti te mjere, i/ili iskoristiti pravne lijekove predviđene u sporazumima o financiranju koje bude smatrala prikladnim. Osim toga, EBRD može periodično vršiti verifikaciju informacija dobivenih iz monitoringa koje priprema klijent tako što će Bančini okolišni i društveni specijalisti i/ili neovisni eksperti posjetiti projektne lokacije. U slučajevima kada su u toku zakonski postupci u koji uključuju klijenta, mogućnosti Banke da vrši monitoring mogu biti ograničene.

Operativne izmjene

- 4.19. U prirodi i obimu projekta može doći do izmjena nakon što EBRD odobri i potpiše sporazume o financiranju. Takve promjene mogu imati značajne okolišne i društvene implikacije. Kada se predviđaju takve materijalne izmjene, Banka će provesti okolišnu i društvenu procjenu relevantnih izmjena u skladu sa ovom Politikom, kao i sve dodatne procjene i zahtjeve

u vezi uključivanja interesnih strana, a okolišne i društvene mjere ublažavanja će biti uključene u modificiranu/restrukturiranu projektnu dokumentaciju. Kada operativne promjene dovedu do materijalno drugačijeg okolišnog, odnosno društvenog scenarija u odnosu na onaj kojeg je odobrio Upravni odbor, promjena će se prijaviti rukovodstvu Banke i, ako je to prikladno i u skladu sa primjenjivim politikama EBRD-a, dostavit će se Upravnom odboru na informaciju, odnosno odobrenje.

5. Izvještavanje javnosti i odgovornost EBRD-a

- 5.1. EBRD je posvećen principima transparentnosti, odgovornosti, i uključivanja interesnih strana. Objavljuje godišnji izvještaj o pitanjima okolišne i društvene održivosti koji sadrži informacije o okolišnim i društvenim aspektima njenih investicionih aktivnosti i vlastitih operacija, kao i o implementaciji ove Politike. EBRD će se angažirati u svrsishodnom dijalogu sa relevantnim interesnim stranama u Banci, u skladu sa Direktivom o pristupu informacija EBRD-a (DAI). Banka će promovirati slične dobre prakse svojih klijenata.
- 5.2. EBRD će sažeti okolišne i društvene rizike i utjecaje koji su vezani za projekte u Sažetom projektnom dokumentu, u skladu sa odredbama DAI Banke.
- 5.3. Mehanizam odgovornosti EBRD-a, Neovisni mehanizam odgovornosti projekta, omogućuje pojedincima, organizacijama i grupama koje smatraju da im je neki projekt Banke nanio štetu podnošenje pritužbi i traženje pomoći u vezi rješavanja problema neovisno od operacija Banke. Također, taj mehanizam mogu koristiti i pojedinci odnosno grupe koje žele uložiti žalbu jer smatraju da Banka nije ispoštovala ovu Politiku, ili neke komponente DAI koje su specifične za projekat.

6. Institucionalni i provedbeni aranžmani

- 6.1. Da bi se osigurala da je gore opisani strateški pravac djelovanja u dovoljnoj mjeri uvažen, EBRD će izdvojiti odgovornosti i odgovarajuće resurse za djelotvornu primjenu ove Politike. Banka će održavati odgovarajuće resurse u smislu uposlenih za nadzor okolišne i društvene procjene i procesa monitoringa, i da bi inicirala i razvijala projekte koji donose okolišne i društvene koristi.
- 6.2. EBRD će razvijati i održavati okolišne i društvene procedure, kao i odgovarajuće bilješke za usmjeravanje i alate koji će pomagati u provedbi ove Politike, i pobrinut će se da osoblje prođe odgovarajuću obuku o zahtjevima ove Politike.
- 6.3. EBRD će nastaviti koristiti pomoć svog Savjetodavnog vijeća za okoliš i društvena pitanja, čije mišljenje će tražiti u vezi sa općim pitanjima vezanim za politike, kao i o sektorskim politikama i strategijama pije njihovog usvajanja. Osim toga, njihovi stavovi se mogu tražiti u vezi sa konkretnim pitanjima vezanim za EBRD-ove projekte i aktivnosti.

7. Dodaci

Sadržaj PZ 1 do 10 su dio ovog Odjeljka III.

Odjeljak IV: Odricanja od odgovornosti, izuzeci i davanje informacija

1. Odricanja od odgovornosti

Upravni odbor može odobriti odstupanje od nekog zahtjeva iz ove Politike koje nije izričito dopušteno uvjetima ove Politike.

2. Izuzeci:

Ova Politika se ne odnosi na savjetodavne usluge, projekte inicijativa u zajednici, dijalog o politikama, i tehničku suradnju, koju financira i/ili implementira EBRD, ili upravljanje, administraciju i procese odlučivanja u EBRD-u.

3. Objavljivanje informacija

Ova Politika će se objaviti na web stranici Banke, neposredno nakon njenog usvajanja od strane Upravnog odbora.

Odjeljak V: Prelazne odredbe

Na projekte koji dobiju inicijalno odobrenje rukovodstva Banke⁸ prije stupanja na snagu ove Politike primjenjivat će se politika koja je na snazi u vrijeme inicijalnog odobrenja projekta.

Odjeljak VI: Datum stupanja na snagu

Ova Politika stupa na snagu 1. januara 2020. god.

Odjeljak VII: Okvir odlučivanja

Odgovornost

Dopredsjednik za rizik i usklađenost je odgovoran za ovu Politiku

Zaduženje

Rukovodni direktor Odjela za okoliš i održivost je zadužen za ovu Politiku.

Odjeljak VIII: Revizija i izvještavanje

1. Revizija

Politika će biti predmetom revizije, kroz proces javnih konzultacija, u 2024. god.

Upravni odbor može odobriti izmjene Politike u bilo kojoj fazi, bez obaveze provođenja javnih konzultacija, ako su te promjene ne-materijalne prirode ili su posljedica izmjena neke druge politike Banke koja je prošla javne konzultacije.

2. Izvještavanje

Nije primjenjivo.

Odjeljak IX: Povezani dokumenti

Politika o pristupu informacijama (2019) i Direktiva o pristupu informacijama (2019).

Politika projektne odgovornosti (2019) i Neovisni mehanizam projektne odgovornosti: Smjernice (2019).

---

⁸ U vrijeme usvajanja ove Politike, za direktne i FP investicije, to inicijalno odobrenje se naziva "Pregled koncepta".

Prilog 1: EBRD-ova lista isključenja na osnovu okolišnih i društvenih kriterija

EBRD neće svjesno financirati, direktno ili indirektno, projekte koji uključuju sljedeće:

- a. proizvodnju ili trgovinu bilo kojim proizvodom, ili aktivnost koja se smatra nezakonitom prema zakonima ili propisima zemlje domaćina (domaći zakoni) ili prema međunarodnim konvencijama i sporazumima ili onima koji podliježu međunarodnom postepenom ukidanju ili zabrani, kao što su
  - (i) proizvodnja ili trgovina proizvodima koji sadrže PCB⁹
  - (ii) proizvodnja ili trgovina farmaceutskim proizvodima, pesticidima/herbicidima i drugim opasnim supstancama¹⁰
  - (iii) proizvodnja ili trgovina supstancama koje oštećuju ozonski omotač¹¹
  - (iv) proizvodnja ili korištenje ili trgovina postojećim organskim onečišćujućim tvarima¹²
  - (v) trgovina divljim vrstama ili proizvodnja ili trgovina njihovim proizvodima od divljih životinjskih i biljnih vrsta koji su regulirani CITES-om¹³
  - (vi) prekogranični prijevoz otpada koji je zabranjen prema međunarodnom pravu¹⁴
- b. prinudne deložacije¹⁵
- c. iskop ugljena za grijanje ili za termoelektrane na ugljen
- d. uzvodna ("upstream") istraživanja nafte
- e. razvoj uzvodnih projekata eksploatacije nafte, osim u rijetkim i izuzetnim okolnostima kada se rezultati projekta koriste isključivo za smanjenje emisija stakleničkih gasova ili spaljivanje na postojećim proizvodnim poljima
- f. aktivnosti koje uključuju prinudno hranjenje (kljukanje) pataka i gusaka
- g. držanje životinja za primarnu svrhu proizvodnje krzna, odnosno sve druge aktivnosti koje podrazumijeva proizvodnju krzna
- h. proizvodnju, stavljanje u promet azbestnih vlakana, kao i predmeta i mješavina koje sadrže ovakva vlakna koja su

namjerno dodana¹⁶

- i. izvoz žive i živinih spojeva, i proizvodnja, izvoz i uvoz velikog niza proizvoda koji sadrže živu¹⁷
- j. aktivnosti koje su zabranjene zakonima zemlje domaćina ili međunarodnim konvencijama koje se odnose na zaštitu resursa biološke raznolikosti ili kulturne baštine
- k. ribolov na moru uz korištenje mreža potegača preko 2,5 km dužine
- l. transport nafte ili drugih opasnih supstanci u tankerima koji ne zadovoljavaju zahtjeve IMO-a¹⁸
- m. trgovina robama bez potrebnih dozvola za izvoz ili uvoz ili drugih dokaza da postoji odobrenje tranzita od relevantnih zemalja izvoza, uvoza i, ukoliko je primjenjivo, tranzita.

⁹ PCB: Poliklorinirani bifenili su grupa visoko toksičnih kemikalija. PCB se mogu naći u električnim uljnim transformatorima, kondenzatorima i rasklopnim uređajima koji datiraju iz perioda 1950-1985.

Referentni dokumenti: Uredba Vijeća (EEZ) br. 2455/92 od 23. jula 1992. o izvozu i uvozu određenih opasnih kemikalija, sa izmjenama i dopunama; UN-ova konsolidirana lista proizvoda čija je potrošnja odnosno prodaja zabranjena, povučena, strogo ograničena ili nije odobrena od strane vlada; Konvencija o proceduri davanja suglasnosti na temelju prethodnog obavještenja za određene opasne kemikalije i pesticide u međunarodnom prometu (Rotterdamska konvencija); Štokholmska konvencija o postojećim organskim onečišćujućim tvarima; Preporučena klasifikacija pesticida temeljena na opasnosti Svjetske zdravstvene organizacije

¹¹Supstance koje oštećuju ozonski sloj (ODS): hemijski spojevi koji reagiraju sa i oštećuju stratosferski ozon, dovodeći pri tome do nastanka dobro poznatih "ozonskih rupa". Montrealski protokol o supstancama koje oštećuju ozonski omotač navodi listu tih supstanci i njihovo ciljno smanjenje i datume njihovog izbacivanja iz upotrebe. Lista hemijskih spojeva koje regulira Montrealski protokol, a koja uključuju aerosole (raspršivače), rashladna sredstva, agense za puhanje pjene, razrjeđivače i agense za zaštitu od požara, zajedno sa detaljima o zemljama potpisnicama i ciljnim datumima za izbacivanje iz upotrebe, može se dobiti od Programa Ujedinjenih nacija za zaštitu okoliša

¹² Referentni dokumenti: Štokholmska konvencija o postojećim organskim onečišćujućim tvarima (POPs), sa amandmanima iz 2009.

¹³ CITES: Konvencija o međunarodnoj trgovini ugroženim vrstama divljih životinja i biljaka. Popis vrsta koje su zaštićene CITES-om se mogu dobiti od CITES-ovog sekretarijata.

¹⁴ Referentni dokumenti: Bazelska konvencija o kontroli prekograničnog kretanja opasnog otpada i njegovom zbrinjavanju; Uredba (EZ) br. 1013/2006 od 14. juna 2006. o pošiljkama otpada; Odluka C(2001)107/Završna verzija/ Vijeća OECD-a koja mijenja Odluku C(92)39/Finalna o kontroli prekograničnog kretanja otpada namijenjenog za reciklažu;

"Prinudne deložacije" znače djelovanja i/ili propuštanja djelovanja koji uključuju prinudno ili trajno ili privremeno raseljavanje pojedinaca, grupa ili zajednica iz njihovih kuća i/ili zemlje i zajedničkih imovinskih resursa koje zauzimaju ili od kojih zavise, čime se onemogućuje ili ograničavan sposobnost pojedinca, grupe ili zajednice da boravi ili radi u nekoj nastambi, boravištu ili lokaciji, bez pružanja i pristupa odgovarajućim oblicima pravne ili druge vrste zaštite.

¹⁶ Uredba Komisije (EU) 2016/1005 od 22. lipnja 2016, o izmjeni Dodatka XVII. Uredbi (EZ) br. 1907/2006 Evropskog parlamenta i Vijeća o registraciji, evaluaciji, autorizaciji i ograničavanju kemikalija (REACH) u pogledu azbestnih vlakana (krizotila).

¹⁷ Uredba (EU) 2017/852 Evropskog parlamenta i Vijeća od 17. maja 2017. o živi.

¹⁸ Certifikati Međunarodna konvencije o zaštiti ljudskih života na moru (SOLAS) (uključujući, bez ograničenja, poštovanje Kodeksa o upravljanju međunarodnom sigurnošću), tankere na crnoj listi Evropske unije ili tankere koji su zabranjeni Pariškim memorandumom o razumijevanju o kontroli državnih luka (Pariški MoU), i tankere koji su predviđeni za izbacivanje iz upotrebe prema MARPOL propisu 13G. Ne smije se koristiti nijedan jednopalučni tanker stariji od 25 godina

Prilog 2: Projekti kategorije A

Ova lista se odnosi na potpuno nove projekte („greenfield“), odnosno projekte koji uključuju velika proširenja, odnosno transformaciju ili konverziju u kategorijama koje su pobrojane u donjem tekstu. Indikativne vrste projekata, koji su pobrojani u donjem tekstu, predstavljaju primjere projekata koji mogu rezultirati potencijalno značajnim negativnim okolišnim odnosno društvenim utjecajima u budućnosti i stoga zahtijevaju provođenje procjene okolišno-društvenog utjecaja. Kategorizacija svakog projekta će ovisiti o prirodi i značaju svih aktualnih ili potencijalnih negativnih budućih okolišnih odnosno društvenih utjecaja koji su određeni specifičnostima prirode, lokacije, osjetljivosti i obima projekta.

1. Rafinerije sirove nafte (izuzev pogona koji proizvode samo maziva iz sirove nafte) i pogoni za gasifikaciju i likvifikaciju 500 ili više tona uglja ili bitumenskih škriljaca dnevno
2. Termoelektrane i drugi pogoni za loženje sa toplotnom snagom od 300 MW¹⁹ ili više, te nuklearne elektrane i ostali nuklearni reaktori, uključujući demontiranje ili stavljanje van pogona tih elektrana, odnosno reaktora (osim istraživačkih postrojenja za proizvodnju i konverziju fizionih i fertilnih materijala čija maksimalna snaga ne prelazi 1 kW stalnog termalnog opterećenja)
3. (a) postrojenja za ponovnu preradu ozračenih nuklearnih goriva, i (b) postrojenja za: (i) proizvodnju odnosno obogaćivanje nuklearnog goriva; (ii) za preradu ozračenog nuklearnog goriva ili otpada visoke radioaktivnosti; (iii) za konačno odlaganje ozračenih nuklearnih goriva; (iv) isključivo za konačno odlaganje (planirano za više od 10 godina) ozračenog nuklearnog goriva ili radioaktivnog otpada na lokacija koja nije lokacija projekta
4. Integrirana postrojenja za početno taljenje lijevanog željeza i čelika; postrojenja za proizvodnju obojenih sirovih metala iz rude, koncentrata ili sekundarnih sirovina u metalurškim, hemijskim ili elektrolitičkim procesima
5. Integrirana kemijska postrojenja, odnosno postrojenja industrijskog obima za proizvodnju materija uz korištenje procesa kemijske konverzije u kojima je više jedinica postavljeno u nizu i funkcionalno povezano jedna sa drugom a koje služe za proizvodnju: osnovnih organskih kemikalija; osnovnih neorganskih kemikalija; đubriva na bazi fosfora, azota i kalija (jednostavna ili složena gnojiva); osnovni proizvodi za zaštitu zdravlja bilja i biocidi; osnovni farmaceutski proizvodi dobiveni kemijskim ili biološkim procesima; eksplozivi
6. Izgradnja željezničkih linija na veće udaljenosti; aerodroma sa osnovnom dužinom piste od 2.100 metara ili više; novih cesta sa četiri ili više traka; ili promjena trase, odnosno proširenje postojećih cesta da bi se osigurale četiri trake ili više kada su takve nove ceste, odnosno izmijenjene ili proširene dionice ceste, duge 10 km ili više bez prekida
7. Cjevovoda promjera većeg od 800 mm, i dužine veće od 40 km, terminali i povezani objekte za transport većih količina gasa, nafte i kemikalija, ili za transport ugljen dioksida (CO₂) u svrhe geološkog skladištenja, uključujući s tim povezane stanice za pojačavanje
8. Lokacije skladištenja za geološko skladištenje ugljen dioksida
9. Postrojenja za hvatanje CO₂ u svrhe geološkog skladištenja, gdje ukupna godišnja uhvaćena količina CO₂ iznosi 1.5 megatonu ili više
10. Velike morske luke i unutrašnji plovni putevi i luke za unutrašnji plovni promet; trgovačke luke, dokovi za utovar i istovar koji su povezani sa kopnom i vanjske luke (osim pristaništa za trajekte)
11. Postrojenja za preradu i odlaganje otpada, kao što su spalionice, postrojenja za kemijski tretman ili odlagališta opasnog toksičnog i rizičnog otpada
12. Velika postrojenja za odlaganje otpada za spaljivanje ili kemijski tretman otpada koji nije opasan, kapaciteta većeg od 100 tona na dan
13. Velike²⁰ brane i drugi objekti izgrađeni za zadržavanje ili trajno skladištenje vode, gdje nova ili dodana količina zadržane ili uskladištene vode prelazi 10 miliona kubnih metara
14. Aktivnosti odvođenja podzemnih voda ili umjetno prihranjivanje rezervoara podzemne vode u slučajevima kada godišnji volumen crpljene ili prihranjene vode iznosi 10 miliona kubnih metara i više
15. Radovi čiji je cilj prebacivanje vodnih resursa između vodnih slivova, čiji je cilj sprječavanje mogućih nestašica vode, i gdje količina prenesene vode prelazi 100 miliona kubnih metara / godišnje, odnosno radovi na prenošenju vodnih resursa između riječnih slivova gdje višegodišnji prosječni tok odvođenja vode iz sliva prelazi 2.000 miliona kubnih metara/ godišnje, i gdje će količina prenesene vode prelazi 5 posto tog toka (U oba slučaja, prenosi ucjevljene vode za piće se izuzimaju.)
16. Industrijska postrojenja za: (i) proizvodnju celuloze iz drvene građe ili sličnih vlaknastih materijala; (ii) proizvodnju papira i kartona sa proizvodnim kapacitetom koji prelazi 200 na zraku sušenih metričkih tona na dan
17. Kamenolomi i površinski kopovi gdje površina lokacije prelazi 25 hektara, odnosno iskorištavanje treseta gdje površina lokacije prelazi 150 hektara.
18. Ekstrakcija sirove nafte i prirodnog gasa za komercijalne svrhe, gdje je količina ekstrakcije veća od 500 tona/ dan u slučaju sirove nafte, odnosno 500,000 kubnih metara / dan u slučaju gasa
19. Objekti za skladištenje nafte, petrokemijskih ili kemijskih proizvoda sa kapacitetom od 200.000 tona ili više
20. Sječa drveta odnosno krčenje šume u velikom obimu
21. Komunalni uređaji za prečišćavanje otpadnih voda čiji kapacitet je veći od 150.000 ekvivalentnih stanovnika
22. Velika komunalna postrojenja za preradu i odlaganje čvrstog otpada
23. Razvoj turizma i maloprodajnih kapaciteta u velikom obimu
24. Izgradnja visokonaponskih nadzemnih dalekovoda za prijenos električne energije

¹⁹Što odgovara bruto proizvodnji struje od 140 MW za parne i elektrane sa jednom ¹⁹gasnom turbinom.

²⁰ Međunarodna komisija za velike brane (ICOLD) definira veliku branu kao branu koja je visoka 15 metara ili više, računajući od temelja. Brane između 5 i 15 metara visine i sa rezervoarom zapremine većim od 3 miliona metara kubnih se također kvalificiraju kao velike brane.

25. Vjetroelektrane za proizvodnju energije velikog obima
26. Sanacija zemljišta i operacije jaružanja mora velikog razmjera.
27. Primarna poljoprivredna proizvodnja ili pošumljavanje velikih razmjera, uključujući intenziviranje, promjene u korištenju zemljišta ili konverziju prioriternih odlika biodiverziteta odnosno kritičnih staništa
28. Pogoni za štavljenje krzna i kože sa kapacitetom od preko 12 tona gotovih proizvoda na dan
29. Pogoni za intenzivno uzgajanje peradi ili svinja sa više od : (i) 85.000 mjesta za brojlere i 60.000 za nosilje (ii) 3.000 mjesta za proizvodnju svinja (preko 30 kg); ili (iii) 900 mjesta za krmače
30. Projekti²¹ čija realizacija je planirana na osjetljivim lokacijama ili postoji velika mogućnost da imaju znatan utjecaj na takve lokacije od međunarodnog, nacionalnog ili regionalnog značaja, čak i kada se projektne kategorija ne javlja na ovom spisku. Takve osjetljive lokacije, između ostalog, uključuju: prirodno zaštićena područja određena domaćim ili međunarodnim zakonima, kritična staništa ili druge ekosisteme koji podržavaju prioritete odlike biodiverziteta, područja od arheološkog ili kulturnog značaja i područja od važnosti za autohtone narode ili druge ranjive grupe
31. Projekti koji mogu rezultirati značajnim negativnim društvenim utjecajima na ljude ili grupe ljudi koji su pod utjecajem projekta, ili bi lako mogli biti pod direktnim ili indirektnim utjecajem projekta
32. Projekti koji mogu uključivati značajno nedobrovoljno preseljenje ili ekonomsko raseljavanje.

---

²¹Uključujući, bez ograničenja, društveno ili okolišno orijentirane projekte (kao što su hidroenergetski i drugi projekti obnovljivih izvora energije).

EBRD Provedbeni zahtjev 1: Procjena i upravljanje okolišnim i društvenim rizicima i utjecajima

Uvod

1. Ovaj Provedbeni zahtjev (PZ) prepoznaje važnost integrirane procjene za identifikaciju okolišnih i društvenih utjecaja i pitanja koja su u vezi sa projektima i klijentovim upravljanjem okolišnim i društvenim učinkom tokom trajanja projekta. Uspješan i efikasan sistem upravljanja okolišnim i društvenim pitanjima (ESMS) promovira kvalitetne i održive okolišne i društvene rezultate, i može dovesti do poboljšanja financijskih, okolišnih i društvenih ishoda. To je je dinamičan, kontinuiran proces koji inicira i podržava rukovodstvo, i koji uključuje svrsishodnu komunikaciju između klijenta, njegovih radnika i lokalnih zajednica koje su pod utjecajem projekta i/ili klijentovih drugih aktivnosti i, po potrebi, drugih interesnih strana.
2. Ovaj PZ definira odgovornosti klijenta u procesu procjene potencijalnih okolišnih i društvenih rizika i efekata povezanih sa projektom, i razvoj i primjenu procedura za upravljanje i monitoring tih rizika i utjecaja.

Ciljevi

3. Ciljevi ovog PZ su:
  - identifikacija i procjena okolišnih i društvenih rizika i utjecaja projekta
  - usvajanje hijerarhije mjera ublažavanja za rješavanje negativnih okolišnih i društvenih rizika i utjecaja na radnike koji proističu iz projektnih aktivnosti, pogođene zajednice i okoliš
  - razvijanje ESMS-a koji je prilagođen prirodi projekta, za procjenu i upravljanje okolišnim i društvenim pitanjima i utjecajima na način koji je u skladu sa relevantnim PZ
  - promoviranje kontinuiranog unaprjeđenja okolišnog i društvenog učinka klijenata putem djelotvorne upotrebe sistema upravljanja.

Djelokrug primjene

4. Ovaj PZ se primjenjuje na sve projekte koje direktno financira EBRD. Klijent će u sklopu procesa okolišne i društvene procjene identificirati relevantne zahtjeve ovog PZ i način na koji će se oni rješavati i njima upravljati putem razrade projekta, izgradnje, rada i stavljanja van upotrebe, odnosno zatvaranja, odnosno ponovnog otvaranja.

5. Projekti koji uključuju nove objekte ili poslovne aktivnosti će od početka biti osmišljeni na način da ispunjavaju PZ. Ako projekat uključuje postojeće objekte ili nadogradnju postojećih objekata ili poslovnih aktivnosti koji ne ispunjavaju PZ u vrijeme odobrenja na Upravnom odboru, odnosno ako je Upravni odbor prenio ovlaštenje za odobrenje na rukovodstvo Banke, ili kada projekt od samog početka ne zadovoljava PZ, od klijenta će se zahtijevati da usvoji Okolišni i društveni akcioni plan (ESAP), koji će sadržavati niz tehnički i financijski izvedivih i ekonomičnih mjera kojima će ostvariti usklađenost tih objekata odnosno aktivnosti sa PZ u roku koji je prihvatljiv EBRD-u. U ESAP-u, EBRD i klijent dogovaraju konkretne korektivne i preventivne aktivnosti, mjere ublažavanja i vremenski okvir implementacije mjera koje će klijent poduzeti u cilju upravljanja okolišnim i društvenim rizicima i utjecajima projekta u skladu sa PZ. ESAP će činiti dio financijskih ugovora i uključivati, prema potrebama, obaveze klijenta da podrži implementaciju ESAP-a.
6. Okolišni i/ili društveni rizici i utjecaji povezanih objekata će se uključiti u proces okolišne i društvene procjene. Klijenti će se pobrinuti da se okolišnim i društvenim rizicima i utjecajima koji se pojave kao posljedica povezanih objekata upravlja i da se ublažavaju u skladu sa odnosnim zakonom, DMP (*engl.* GIP) i ciljevima PZ-ova.
7. Kada se utvrdi postojanje potencijalno značajnih okolišnih rizika odnosno utjecaja drugih objekata ili aktivnosti u blizini projekta, postojeći objekti, kao i objekti odnosno aktivnosti koje su izvan kontrole klijenta i na koje se PZ-ovi ne odnose, klijent će poduzeti razumne napore da procijeni i ublaži rizike za projekt.
8. Uključivanje interesnih strana projekta je sastavni dio ovog procesa. Zahtjevi koji se odnose na angažman interesnih strana se navode u PZ 10.

Zahtjevi

Okolišno-društvena procjena

9. Okolišno-društvena procjena klijenta će uzeti u obzir okolišne i društvene rizike i utjecaje koji se vežu za projekat. Kada projekat obuhvaća postojeće objekte ili poslovne aktivnosti, i/ili povezane objekte, okolišno-društvena procjena koju radi klijent uzima u obzir okolišne i društvene rizike i utjecaje koji se povezuju sa tim objektima odnosno aktivnostima. Proces okolišne i društvene procjene će biti zasnovan na svježim informacijama, uključujući rodno podijeljene podatke, na odgovarajućem nivou detalja. Proces procjene bi također trebao identificirati: (i) važeće okolišne i društvene zakone i regulatorne zahtjeve unutar područja nadležnosti u kojoj se provodi projekat, uključujući i one zakone putem kojih zemlja domaćin provodi obaveze prema međunarodnim zakonima; i (ii) odnosne zahtjeve prema provedbenih zahtjevima. U središtu ovog pristupa je primjena hijerarhije mjera ublažavanja i dobrih međunarodnih praksi.

10. Proces okolišne i društvene procjene će, osim toga, identificirati i okarakterizirati, u odgovarajućoj mjeri, kumulativne rizike i utjecaje projekta u kombinaciji sa rizicima i utjecajima drugih relevantnih ranijih, sadašnjih i dešavanja koja će se desiti u predvidivoj budućnosti, kao i neplaniranih, ali predvidivih aktivnosti koje omogućiti projekt, a koje bi se mogle desiti kasnije, ili na drugoj lokaciji.
11. Za projekte koji bi mogli imati negativne okolišne i društvene rizike i utjecaje, klijent će, kao integralni dio procesa procjene, identificirati interesne strane projekta i osmisliti plan za svrsishodno uključivanje interesnih strana kako bi njihova stajališta i pitanja uzeo u obzir prilikom planiranja, implementacije i rada projekta u skladu sa PZ 10. Proces identifikacije interesnih strana identificira sve osobe koje mogu biti pod nerazmjernim utjecajem projekta. Razvit će se i primijeniti mjere ublažavanja kako ranjive osobe ne bi bili nerazmjerno pogođene.
12. Proces procjene je razmjernan potencijalnim rizicima i utjecajima projekta i obuhvatit će na integriran način sve relevantne direktne i indirektno okolišne i društvene utjecaje i pitanja projekta, kao i relevantne faze projektnog ciklusa. Rodni aspekti i rizici koje u odnosu na projekt donose klimatske promjene će se razmatrati tokom cijelog procesa procjene. Za klijenta će možda biti prikladno da svoju okolišno-društvenu procjenu dopuni dodatnim studijama koje se fokusiraju na konkretne rizike i utjecaje kao što su klimatske promjene, ljudska prava i rodna pitanja. Procjena će, dalje, identificirati i procijeniti potencijalne prilike za unaprjeđenja.
13. Za projekte koji su kompleksni ili sporni, ili koji uključuju potencijalno značajne višedimenzionalne okolišne ili društvene rizike i utjecaje, od klijenta se može tražiti da angažiraju jednog ili više međunarodno priznatih neovisnih eksperata. Ti eksperti mogu, ovisno o projektu, činiti dio savjetodavnog panela, ili će ih klijent angažirati na drugi način, i pružat će neovisne savjete i nadzor nad projektom.
14. Projekat je kategoriziran pod A kada bi mogao dovesti do potencijalno značajnih negativnih okolišnih i/ili društvenih utjecaja koji su novi i pojavljuju se povrh postojećih, a u vrijeme kategorizacije se ne mogu konkretno identificirati ili procijeniti. Projekti iz kategorije A iziskuju formaliziran i participatoran (ESIA) proces procjene utjecaja na okoliš i društvena pitanja. ESIA mora uključivati ispitivanje tehnički i financijski ostvarivih alternativa, u smislu lokacije projekta, tehnologije, veličine, obima, opcija za ublažavanje i scenarij "bez projekta". Lista projekata kategorije A navodi se u Prilogu 2 uz Politiku.
15. Projekat se kategorizira pod B kada su njegovi potencijalni negativni okolišni i/ili društveni utjecaji obično ograničeni na zadanu lokaciju i/ili konkretno identificirani i riješeni putem mjera ublažavanja. Obim okolišne i društvene procjene određuje EBRD za svaki slučaj posebno.
16. Projekat je kategorija C kada je vjerojatno da će imati minimalne ili nikakve potencijalno negativne buduće okolišne i/ili društvene utjecaje.
17. Kada klijent koji ima operacije na više lokacija traži opće korporativno financiranje, obrtni kapital ili dioničko financiranje, procjena iz paragrafa 9 do 15 možda nije adekvatna. Tada se klijentov postojeći sistem upravljanja okolišnim i društvenim pitanjima, kao i raniji i sadašnji rezultati ocjenjuju prema primjenjivim provedbenim zahtjevima, radi se ESAP za upravljanje okolišnim i društvenim rizicima i utjecajima, i implementira na

korporativnom nivou. U obzir se uzimaju aktivnosti specifične za lokaciju.

Sistemi okolišnog i društvenog upravljanja

18. Klijent je obavezan uspostaviti i održavati ESMS sistem koji odgovara prirodi i obimu projekta, i koji je razmjernan nivou okolišnih i društvenih rizika i efekata, u skladu sa DMP (*engl.* GIP). Zadatak tog sistema upravljanja je da integriira implementaciju okolišnih i društvenih zahtjeva u usmjeren i koordiniran proces, i da ga ugradi u glavne operativne aktivnosti klijenta.

Okolišna i društvena politika

19. Klijent će uspostaviti, u skladu sa potrebama, sveobuhvatnu politiku koja definira okolišne i društvene ciljeve i principe koji omogućuju projektu da postigne dobre okolišne i društvene rezultate. Politika će predstavljati okvir za okolišnu i društvenu procjenu i proces upravljanja prema načelima PZ.

Plan okolišnog i društvenog upravljanja

20. Uzimajući u obzir zaključke procesa okolišne i društvene procjene i rezultate uključivanja interesnih strana, klijent će razviti i provesti program mjera za rješavanje identificiranih okolišnih i društvenih rizika i utjecaja projekta, kao i druge mjere unaprjeđenja rezultata da bi se ispunili Provedbeni zahtjevi. Ovisno o projektu, program se može sastojati od kombinacije dokumentiranih operativnih politika, sistema upravljanja, postupaka, planova, praksi i kapitalnih investicija, koje su kolektivno poznate kao planovi okolišnog i društvenog upravljanja (ESMP).
21. ESMP će odražavati hijerarhiju ublažavanja i, kada je to tehnički i financijski izvedivo, dati prednost izbjegavanju i prevenciji rizika i utjecaja u odnosu na minimiziranje, ublažavanje ili kompenzaciju, i osigurati da sve relevantne faze projekta budu strukturirane tako da ispunjavaju važeće zakone i regulatorne zahtjeve, kao i provedbene zahtjeve.
22. Kada se pojedinci ili grupe pod utjecajem projekta u toku procjene identificiraju kao siromašni ili ranjivi, ESMP će uključivati diferencirane mjere tako da oni ne budu neproporcionalno izloženi negativnim utjecajima te da budu u stanju iskoristiti prilike odnosno koristi koje pruža projekat.
23. Nivo detaljnosti i kompleksnosti ESMP bit će razmjernan rizicima i utjecajima projekta, kao i eventualnim mogućnostima za njegovo unaprjeđenje. ESMP će definirati željene ishode kao mjerljive događaje, u mjeri u kojoj je to moguće, sa elementima kao što su ciljevi i pokazatelji učinka koji se mogu pratiti tokom definiranog vremena. Priznajući dinamičnu prirodu razvoja projekta i procesa implementacije, ESMP će biti otvoren za promjene u projektnim okolnostima, nepredviđene događaje, regulatorne izmjene i rezultate nadzora i pregleda, te će se po potrebi ažurirati.

Organizacijski kapaciteti i posvećenost

24. Klijent će uspostaviti, održavati i, po potrebi, jačati organizacionu strukturu koja definira uloge, odgovornosti i ovlaštenje za provođenje ESMS da bi osigurao kontinuirano poštivanje relevantnih domaćih regulatornih zahtjeva i provedbenih zahtjeva. Klijent će imenovati konkretne odgovornosti i ovlaštenje za provođenje ESMS da bi osigurao kontinuirano poštivanje relevantnih domaćih regulatornih zahtjeva i provedbenih zahtjeva. Klijent će imenovati konkretne uposlenike, uključujući i predstavnike uprave, sa jasnim odgovornostima i ovlaštenjima za održavanje i implementaciju ESMS. Ključne okolišne i društvene odgovornosti će se definirati

i komunicirati prema relevantnom osoblju. Klijent će osigurati adekvatnu i kontinuiranu podršku i ljudske i financijske resurse za osiguranje djelotvornog i kontinuiranog ostvarenja okolišnog i društvenog učinka.

25. Klijent će se pobrinuti da uposlenici sa direktnom odgovornošću za aktivnosti koje su relevantne za okolišni i društveni utjecaj projekta steknu odgovarajuće kvalifikacije i obuku.

Rizik prema trećim stranama

26. ESMS, uključujući sve specifične zahtjeve i aktivnosti koje predviđa, uvijek se primjenjuje na projekt bez obzira da li ga provodi klijent direktno ili preko trećih strana.

27. Klijent je obavezan pobrinuti se da izvođači koji rade na lokacijama projekta ispunjavaju ESMS zahtjeve tako što će usvojiti i primjenjivati odgovarajući sistem upravljanja izvođačima. Djelotvorno upravljanje izvođačima podrazumijeva:

- procjenu okolišnih i društvenih rizika koji su povezani sa ugovorenim radovima i uslugama i uključivanje relevantnih uvjeta iz ESMP u tendersku dokumentaciju po potrebi, i definiranje ugovornih zahtjeva da izvođači primjene ove standarde i predviđanje aktivnosti za ublažavanje i/ili korektivne radnje u slučaju nepoštivanja
- nadziranje da li izvođači imaju znanje i vještine za izvršavanje svojih projektnih zadataka u skladu sa uvjetima ugovora koji se odnose na okolišna i društvena pitanja
- praćenje da li izvođači poštuju ugovorne uvjete koji se odnose na okolišna i društvena pitanja, i
- u slučaju podugovaranja, zahtjev prema izvođaču da uspostavi sličan aranžman sa svojim podugovaračima.

28. Od klijenta se zahtijeva da učini razumne napore da identificira rizike koji se povezuju sa njegovim primarnim dobavljačima.²² Sve mjere i/ili mjere ublažavanja identificirane tokom dubinske analize će se uključiti, gdje treba, u ESMP: Kada klijent može, u razumnoj mjeri, vršiti kontrolu svojih primarnih dobavljača, u procesu okolišne i društvene procjene će se u obzir uzeti i da li postoji vjerojatnost povezanosti primarnih dobavljača sa okolišnim rizicima i utjecajima. Ako je to slučaj, klijent će usvojiti i implementirati sistem upravljanja lancem opskrbe koji je razmjern kompleksnosti lanaca opskrbe i povezanim primarnih dobavljača sa okolišnim rizicima i utjecajima. Ako je to slučaj, klijent će usvojiti i implementirati sistem upravljanja lancem opskrbe koji je razmjern kompleksnosti lanaca opskrbe i povezanim okolišnim i društvenim rizicima i učincima, i koji odgovara prirodi i obimu projekta. Sistem upravljanja će uključivati procese koji omogućavaju poduzimanje mjera za rješavanje okolišnih i društvenih pitanja koja su identificirana tokom procjene lanca opskrbe ili kontinuiranog monitoringa uzimajući u obzir: (a) da li je klijent izazvao ili doprinio ovim rizicima i utjecajima; (b) klijentov utjecaj na dobavljača; (c) da li je ovaj odnos od ključnog značaja za klijenta; (d) ozbiljnost rizika i efekata; i (e) da li bi prekid odnosa sa dobavljačem samo po sebi imalo negativne posljedice. Zahtjevi u pogledu radnih standarda u lancu opskrbe su opisani u PZ 2; zahtjevi za lance opskrbe za žive prirodne resurse su opisani u PZ 6.

Monitoring projekta i izvještavanje

29. Klijent će vršiti monitoring okolišnog i društvenog utjecaja projekta. Taj monitoring treba da: (i) ustanovi da li se projekat provodi u skladu sa provedbenim zahtjevima; i (ii) izvuče pouke, dodijeli resurse i identificira prilike za kontinuirano poboljšanje.

30. Zahtjevi monitoringa će biti proporcionalni prirodi projekta i njegovim okolišnim i društvenim rizicima i utjecajima. Monitoring će se odnositi na:

- sve značajne okolišne i društvene rizike i utjecaje koji se identificiraju u procesu okolišno-društvene procjene
- relevantne dijelove provedbenih zahtjeva koji su identificirani tokom procesa procjene projekta i dodatnim monitoringom po potrebi
- mjere koje su konkretno navedene u ESMP ili ESAP
- pritužbe zaprimljene od radnika i vanjskih interesnih strana, i informaciju o tome na koji način su riješene
- sve zahtjeve koji su vezani za regulatorni monitoring i izvještavanje
- svaki monitoring/izvještavanje koji zahtijevaju treća lica (na primjer: redovni kupci, financijeri ili tijela za certificiranje).

31. Klijent će se pobrinuti da postoje adekvatni sistemi, resursi i osoblje za vršenje monitoringa. Klijent treba razmatrati rezultate monitoringa i, prema potrebi, inicirati korektivne mjere. Pored toga, klijent može koristiti treća lica kao što su neovisni eksperti, lokalne zajednice ili organizacije civilnog društva da bi dopunio ili verificirao vlastite informacije iz monitoringa. Kada relevantni organi vlasti ili ostale treće strane imaju nadležnost za upravljanje konkretnim rizicima i utjecajima, i s njima povezanim mjerama ublažavanja, klijent će surađivati sa relevantnim organima vlasti ili ostalim trećim stranama u uspostavljanju i monitoringu tih mjera ublažavanja

32. Klijent će dostavljati redovne izvještaje EBRD-u o okolišnim i društvenim aspektima realizacije projekta, uključujući poštivanje provedbenih zahtjeva i ESMS, ESMP, ESAP i plana za uključivanje interesnih strana kada je to prikladno. Na osnovu rezultata monitoringa, klijent će identificirati i u izmijenjenom ESMP ili ESAP-u prikazati sve neophodne korektivne i preventivne mjere dogovorene sa EBRD-om. Klijent će provesti dogovorene korektivne i preventivne mjere i provesti naknadne aktivnosti da bi ojačao njihov učinak.

33. Klijent će bez odlaganja obavijestiti EBRD o svakom okolišnom ili društvenom incidentu ili nesreći koja je povezana sa klijentom ili projektom a koja ima, ili vjerojatno može imati, značajno negativne posljedice.

34. Klijent će bez odlaganja obavijestiti EBRD o svim promjenama u obimu, opisu ili radu projekta koje će značajno izmijeniti okolišne i društvene rizike i utjecaje projekta. Klijent će provesti sve dodatne procjene i angažman interesnih strana u skladu sa provedbenim zahtjevima te izmijeniti ESMP odnosno ESAP u skladu sa nalazima, kao što je dogovoreno sa EBRD-om.

35. Za projekte koji bi mogli imati značajne negativne okolišne i društvene rizike i utjecaje, od klijenta se može zatražiti da angažira relevantne vanjske stručnjake koji

²²Primarni dobavljači su oni dobavljači koji, na trajnoj osnovi, isporučuju robe i materijale koji su od esencijalnog značaja za osnovne operativne funkcije projekta. Osnovne operativne funkcije projekta su oni proizvodni i/ili uslužni procesi koji su od esencijalnog značaja za određenu projektnu aktivnost, i bez kojih projekt ne može nastaviti.

će vršiti periodične neovisne preglede projekta ili da provede monitoring konkretnih okolišnih ili društvenih pitanja. Obim ovog posla i kasnijih mjera će se utvrđivati za svaki slučaj posebno.

EBRD Provedbeni zahtjev 2: Radna snaga i uvjeti rada

Uvod

1. Ovaj Provedbeni zahtjev (PZ) prepoznaje da je za klijente i njihove poslovne aktivnosti radna snaga vrijedan resurs i da dobro upravljanje ljudskim potencijalima i dobar odnos između radnika i uprave zasnovan na poštivanju prava radnika, uključujući slobodu udruživanja i pravo na kolektivni ugovor, predstavljaju ključne elemente održivosti poslovnih aktivnosti.

Ciljevi

2. Ciljevi ovog PZ su:
  - poštivanje i zaštita temeljnih principa i prava²³ radnika
  - Osiguranje pravičnog tretmana, ne-diskriminacije, i pružanja jednakih prilika, u skladu sa pristojnim planom rada²⁴
  - uspostavljanje, održavanje i unaprjeđenje zdravog odnosa između radnika i uprave
  - osiguranje poštivanja svih domaćih zakona o radu i zapošljavanja, kao i kolektivnih ugovora čiji je klijent potpisnik
  - zaštita žena i muškaraca na radu, uključujući ranjive radnike, kao što su mladi, radnici koje angažira treća strana, i radnika u lancu opskrbe klijenta
  - sprječavanje korištenja prinudnog rada i rada djece (u skladu sa definicijom Međunarodne organizacije rada (MOR)), i
  - pobrinuti se da radnici imaju na raspolaganju dostupne i djelotvorne načine izražavanja i rješavanja zabrinutosti vezanih za radno mjesto.

Djelokrug primjene

3. Ovaj PZ se primjenjuje na sve projekte koje direktno financira EBRD. Klijent će u sklopu procesa okolišne i društvene procjene identificirati relevantne zahtjeve ovog PZ i način na koji će se oni rješavati i njima upravljati putem razrade projekta, izgradnje, rada i stavljanja van upotrebe, odnosno zatvaranja, odnosno ponovnog otvaranja. Djelokrug primjene ovog PZ će se utvrditi tokom procesa okolišne i društvene procjene, i zavisi od vrste ugovornog odnosa između klijenta i radnika na projektu.
4. Ovaj PZ utvrđuje zahtjeve koji se postavljaju klijentu u odnosu na sve radnike na projektu, uključujući one koji rade puno radno vrijeme, dio radnog vremena, privremene radnike, radnike na određeno vrijeme, sezonske i radnike-migrante, bilo da ih angažira direktno

klijent ili treća strana, i postavljaju posebne zahtjeve za primarne dobavljače. Radnici na projektu su oni koji rade na lokaciji projekta, odnosno obavljaju djelatnost koja je direktno povezana sa osnovnim funkcijama projekta.

5. Zahtjevi ovog PZ koji se odnose i na radnike koji nisu uposlenici²⁵ navedeni su u stavovima 22-24 ovog PZ. Potrebe za radom vezane za lanac opskrbe se navode u stavovima 25-27 ovog PZ.
6. Zahtjevi zaštite zdravlja i sigurnosti na radu dani su u PZ 4.

Zahtjevi

Opšte odredbe

7. Projekti će, kao minimum, ispoštovati (i) domaće zakone o radu, zapošljavanju i društvenoj sigurnosti; (ii) temeljne principe i standarde utjelovljene u osnovne konvencije MOR-a; i (iii) ove PZ.

Upravljanje odnosima sa radnicima

Politike ljudskih resursa

8. Klijent će usvojiti i/ili primjenjivati pisane politike ljudskih resursa i sisteme odnosno procedure upravljanja koji su adekvatni za njegov obim i radnu snagu, i definirati pristup upravljanju radnom snagom u skladu sa ovim PZ i domaćim zakonima. Ove politike i procedure će biti razumljive, dostupne, i prenesene radnicima, i to na glavnom jeziku odnosno jezicima koje govori radna snaga.

Radni odnosi

9. Klijent će radnicima dati pisane ugovore na početku radnog odnosa, i kada dođe do bilo kakve materijalne promjene uvjeta i odredbi vezanih za zapošljavanje, u kojima će se opisati radni odnos sa klijentom. Ugovor će propisati njihova prava u skladu sa domaćim zakonima o radu i zapošljavanju i primjenjivim kolektivnim ugovorima u pogledu uvjeta rada i zapošljavanja (uključujući pravo na naknadu, broju sati rada, periodu odmora, prekovremenom radu i naknadama za prekovremeni rad), kao i sve naknade (kao što je bolovanje, porodiljsko odsustvo za majke/očeve, praznici). Sve materijalne promjene će biti dokumentirane i prenesene radnicima. Te informacije će biti razumljive i dostupne radnicima, i to na glavnom jeziku odnosno jezicima koje govori radna snaga. Sistemi upravljanja ljudskim resursima će osigurati vođenje svakodnevne evidencije o zaposlenosti koji poštuju prava radnika na privatnost i zaštitu podataka.
10. Komunikacijama će se upravljati sa ciljem da se radnicima pruži: (i) adekvatna informacija o promjenama koje bi se mogle odnositi na njih, posebno kad se očekuju promjene vezano za projekt; i (ii) prilika da daju komentara u okviru kontinuiranih unaprjeđenja, uključujući i kako uložiti pritužbe, u skladu sa stavom 21 ovog PZ.

²³ U skladu sa osnovnim konvencijama Međunarodne organizacije rada (MOR): C087 o slobodi udruživanja i zaštite prava na organiziranje (1948), C098 o pravu na kolektivni ugovor (1949), C029 o prinudnom radu (1930), zajedno sa dopunskim protokolom P029 (2014), C105 o ukidanju prinudnog rada (1957), C100 o jednakoj naknadi (1951), C111 o diskriminaciji (zaposlenje i zanimanje)(1958, C138 o minimalnoj starosti (1973), C182 o najgorim oblicima rada djece (1999).

²⁴ Pristojan rad rezimira aspiracije ljudi u njihovim poslovnim životima. Uključuje mogućnosti za rad koji je produktivan i osigurava pravičan prihod, sigurnost na radnom mjestu i društvenu zaštitu za porodice, bolje perspektive ličnog razvoja i društvene integracije, slobodu ljudi da izraze svoju zabrinutost, da se organiziraju i participiraju u odlukama koje utječu na njihove živote, te pružanje jednakih prilika i tretmana za sve žene i muškarce.

²⁵ Radnici koji nisu uposlenici su radnici na projektu koji nisu uposlenici klijenta, nego ih je angažirala treća strana, kao što su izvođači, agenti, brokeri, i drugi posrednici.

Rad djece

11. Klijent će se pridržavati svih relevantnih domaćih zakona odnosno međunarodnih standarda rada u pogledu rada maloljetnika, tj. onog od njih koji pruža viši stepen zaštite djece.
12. Klijent neće zapošljavati djecu na način koji ih ekonomski eksploatira, ili postoje izgledi da bi mogao biti opasan ili će ometati obrazovanje djece, ili će ugroziti zdravlje djeteta, ili njegov tjelesni, mentalni, duhovni, moralni ili društveni razvoj. Klijent će registrirati mlade ispod 18 godina, i njih neće angažirati na opasnim poslovima. Svaki rad osoba mlađih od 18 godina bit će predmetom odgovarajuće procjene rizika prije početka radova, i vršit će se redovno praćenje zdravlja i uvjeta rada, kao i broj sati rada.

Prinudni rad

13. Klijent neće koristiti prinudni rad, koji predstavlja rad ili usluge koje se ne pružaju dobrovoljno, i na koje su pojedinci prinuđeni prijetnjom sile ili kazne, uključujući i prakse koje imaju elemente zlostavljanja ili prevare. To uključuje nedobrovoljni ili prinudni rad, kao što je dužnički rad, nedobrovoljni rad zatvorenika, obavezani rad ili slične aranžmane ugovaranja rada, ili trgovine ljudima.²⁶

Ne-diskriminacija i pružanje jednakih prilika

14. Projekti će poštivati relevantne zahtjeve o nediskriminaciji koji se odnose na zapošljavanje. Naročito, u vezi sa projektom, klijent:
  - neće donositi odluke o zapošljavanju na osnovu ličnih odlika kao što su spol, rasa, nacionalnost, političko mišljenje, povezanost sa sindikatima, etničko, društveno porijeklo ili pripadnost autohtonom narodu, vjeroispovijest ili uvjerenja, bračni ili porodični status, invaliditet, starost, seksualna orijentacija ili rodni identitet
  - će zasnivati radni odnos na principu pružanja jednakih prilika i pravičnog tretmana, i neće vršiti diskriminaciju u pogledu bilo kojih aspekata radnog odnosa uključujući odabir i zapošljavanje, dodjelu posla, nadoknadu (uključujući plaću i naknade po osnovu rada), uvjete rada i uvjete zapošljavanja (uključujući razumno prilagođavanje radnog mjesta invaliditetu), pristup obuci, napredovanje, okončanje zaposlenja ili penzioniranje, i disciplinu
  - će poduzeti mjere za osiguranje prevencije i odgovora na sve vrste nasilja i maltretiranja, zlostavljanja, zastrašivanja i/ili eksploatacije, uključujući i sve oblike rodno-zasnovanog naselja (GBV)²⁷.

Sljedeće mjere se neće smatrati diskriminacijom: specijalne mjere zaštite ili pomoći da bi se ispravile ranije diskriminatorne mjere; promocija prilika za zapošljavanje na lokalnom nivou; ili odabir za određeno radno mjesto na osnovu inherentnih zahtjeva tog radnog mjesta koji su u skladu sa domaćim zakonom.

Radničke organizacije

15. Klijent će informirati radnike da imaju pravo izabrati radničke predstavnike, oformiti ili se uključiti u radničke organizacije po svom izboru, i angažirati u kolektivnom pregovaranju, u skladu sa domaćim zakonima. Klijent neće diskriminirati niti će vršiti odmazdu nad radnicima koji djeluju kao predstavnici, koji učestvuju ili pokušavaju učestvovati u takvim organizacijama, ili pregovaraju o kolektivnom ugovoru, i neće se miješati u formiranje ili djelovanje radničkih organizacija. Klijent će se angažirati u razgovorima sa tim predstavnicima odnosno organizacijama radnika, u skladu sa domaćim zakonima, i blagovremeno im pružiti informacije koje su im potrebne za kvalitetno pregovaranje. Kada domaći zakoni značajno ograničavaju uspostavljanje ili funkcioniranje radničkih organizacija, klijent će uspostaviti neovisan proces za radnike koji će im omogućiti zastupanje svojih interesa i zaštitu prava u pogledu uvjeta rada i uvjeta zaposlenja, u skladu sa veličinom klijenta i brojem radnika. Klijent neće nastojati utjecati niti kontrolirati te mehanizme. Kada domaći zakoni ne reguliraju ovu materiju, klijent neće obeshrabrivati radnike da izaberu svoje radničke predstavnike, formiraju ili se pridruže radničkim organizacijama, ili učestvuju u kolektivnom pregovaranju, i neće vršiti diskriminaciju niti će se svetiti radnicima koji učestvuju, ili žele učestvovati u tim organizacijama i u kolektivnom pregovaranju. Klijent će se angažirati u razgovorima sa tim predstavnicima odnosno organizacijama radnika, i blagovremeno im pružiti informacije potrebne za kvalitetno pregovaranje.

Plaće, radna prava i uvjeti rada

16. Plaće, radna prava i uvjeti rada (uključujući broj radnih sati) bi trebali, generalno, biti barem usporedivi sa onima koje nude ekvivalentni poslodavci u relevantnoj regiji/sektoru. Prekovremeni rad mora biti dobrovoljan, i obavljat će se u skladu sa domaćim zakonima, i naknade će biti u skladu sa domaćim zakonima.
17. Kada je klijent potpisnik kolektivnog ugovora ili je na drugi način obavezan djelovati u skladu sa njim, takav se ugovor mora poštovati. Kada takvi ugovori ne postoje ili ne tretiraju uvjete rada ili zapošljavanja, klijent će osigurati razumne uvjete rada i uvjete zapošljavanja koji su u skladu sa domaćim zakonima.
18. Klijent će identificirati radnike migrante i pobrinut se da se oni angažiraju prema suštinski ekvivalentnim uvjetima, kao i radnici ne-migranti koji vrše iste poslove.

Smještaj radnika

19. Kada klijent pruža smještaj radnicima na projektu, klijent će uspostaviti i implementirati politike koje će regulirati kvalitetu i upravljanje smještajem, i pružanje usluga. Usluge smještaja će se pružati u skladu sa DMP (*engl.* GIP), i na način koji je u skladu sa načelima ne-diskriminacija i pružanja jednakih prilika, uključujući i zaštitne mjere protiv seksualnog uznemiravanja i drugih oblika rodno zasnovanog nasilja. Sloboda kretanja radnika od i ka smještaju koji pruža poslodavac se neće nerazumno ograničavati.

²⁶Trgovina ljudima se definira kao regrutiranje, transport, transfer, držanje ili primanje osoba putem prijetnje ili upotrebe sile ili drugih vrsta prisile, otmice, prevare, obmane, zloupotrebe moći ili stanja ranjivosti, ili davanje odnosno primanje novčanih iznosa ili koristi da bi se dobio pristanak osobe koja ima kontrolu nad drugom osobom za potrebe eksploatacije. Žene i djeca su posebno osjetljive na trgovinu ljudima.

²⁷"Nasilje i zlostavljanje" se treba razumijevati kao kontinuum neprihvatljivih ponašanja i praksi, odnosno prijetnje istima, koji se javlja jednom ili opetovano, sa ciljem uzrokovanja fizičke, psiho-društvene ili ekonomske štete, uključujući rodno zasnovano nasilje. Rodno zasnovano nasilje je zajednički naziv za sve štetne radnje koje su počinjene protiv volje osobe, i koje se zasnivaju na društveno pripisanim rodni razlikama. Rodno zasnovano nasilje uključuje sve radnje koje nanose fizičku, mentalnu ili seksualnu štetu ili patnju, prijetnju takvim radnjama, prinudnu i druge forme uskraćivanja slobode.

Kolektivna otpuštanja

20. Prije provođenja kolektivnih otpuštanja²⁸ u vezi sa projektom klijent će provesti analizu alternativa u smanjenju broja zaposlenih. Ako analiza ne ukaže na održive alternative smanjenju broja zaposlenih, klijent će razraditi i provesti plan smanjenja broja zaposlenih da bi procijenio, smanjio i ublažio negativne utjecaje otpuštanja na radnike, u skladu sa domaćim zakonom i dobrom međunarodnom industrijskom praksom i na osnovu principa nediskriminacije i konzultacija. Proces odabira će biti transparentan, zasnovan na pravičnim, objektivnim i dosljedno primijenjenim kriterijima, i uz osiguranje djelotvornog žalbenog mehanizma. Klijenti će ispoštovati sve zahtjeve predviđene zakonom i kolektivnim sporazumima koji se odnose na kolektivno otpuštanje (smanjenje broja uposlenih), uključujući obavještanje javnih organa, davanje informacija, i vođenje konzultacija sa radnicima i njihovim organizacijama. Konačni plan kolektivnog otpuštanja će odražavati ishode konzultacija sa radnicima i njihovim organizacijama. Sve neisplaćene plaće i doprinosi za društveno i penziono osiguranje, kao i druga radna prava, bit će plaćene: (i) na dan raskida ili prije raskida radnog odnosa sa radnikom; (ii) kada je to prikladno, u korist radnika; ili (iii) u skladu sa dinamikom koja je dogovorena u kolektivnom ugovoru. Kada se izvrše uplate u korist radnika, radnicima će se dati dokazi o tim uplatama. Klijent će unaprijed uputiti obavijest EBRD-u o planiranom smanjenju broja uposlenih, i, kada to zatraži EBRD, kopiju predloženog plana smanjenja broja uposlenih.

Žalbeni mehanizam

21. Klijent će osigurati djelotvoran žalbeni mehanizam za radnike (i njihove organizacije, ako postoje) putem kojeg mogu ulagati pritužbe u vezi radne sredine. Klijent će radnike obavijestiti o žalbenom mehanizmu u vrijeme zapošljavanja i učinit će mehanizam lako pristupačnim. Mehanizam treba uključivati odgovarajući nivo upravljanja i rješavati žalbe bez odlaganja, kroz razumljiv i transparentan proces koji pruža blagovremene povratne informacije relevantnim osobama, i bez odmazde. Mehanizam treba predvidjeti i mogućnost povjerljivih žalbi, kao i onih koje iziskuju posebne zaštitne mjere, kao što je prijava rodno zasnovanog nasilja. Ovaj mehanizam ne smije ometati pristup drugim pravosudnim ili upravnim lijekovima koji su eventualno na raspolaganju prema zakonu ili putem postojećih postupaka arbitraže ili medijacije, niti smije zamijeniti postojeće žalbene mehanizme putem radničkih sindikata ili prema kolektivnim ugovorima.

Radnici koji nisu direktni uposlenici klijenta

22. Kada se radi o radnicima koji nisu uposlenici klijenta, a koje klijent angažira putem izvođača ili drugih posrednika, klijent će uložiti razumne napore, prije sklapanja ugovora, da: (i) procijeni ranije rezultate tih izvođača odnosno posrednika u odnosu na zapošljavanje i zaštitu zdravlja na radu, i da utvrdi njihov trenutne kapacitete da implementiraju zahtjeve ovog PZ i PZ 4, i (iii) zahtijeva da oni primjene odredbe iz stavova 7-19 i 21 ovog PZ, i stavova 11-15 PZ 4.

23. Klijent će identificirati rizike povezane sa regrutiranjem, angažmanom i otpuštanjem radnika na projektu koji rade preko trećih strana, i utvrditi odgovarajuće politike i procedure za upravljanje i monitoring kvalitete rada uposlenika treće strane u odnosu na projekat i zahtjeve ovog PZ. Pored toga, klijent će uložiti razumne napore da ugradi te zahtjeve u ugovore sa tim uposlenicima trećih strana, i gdje je to relevantno, razvit će i implementirati plan upravljanja izvođačima. U slučaju podugovaranja, klijent će koristiti razumne napore da navede treće strane da uključe ekvivalentne zahtjeve u ugovorne aranžmane sa svojim podizvođačima.
24. Klijent će se pobrinuti da radnici koji nisu uposlenici klijenta imaju pristup djelotvornom žalbenom mehanizmu koji zadovoljava uvjete ovog PZ. U slučajevima kada treća strana nije u mogućnosti osigurati žalbeni mehanizam, klijent će osigurati djelotvoran žalbeni mehanizam koji će koristiti radnici koje angažira treća strana.

Lanac opskrbe

25. Kao dio procesa procjene lanca opskrbe koji je opisan u PZ 1, klijent će identificirati i procijeniti rizik korištenja dječjeg rada i prisilnog rada²⁹ u operacijama primarnih dobavljača.³⁰
26. Ako procjena rizika ukaže na postojanje ili značajan rizik postojanja rada djece ili prinudnog rada u djelovanju primarnog dobavljača, koji je u suprotnosti sa standardima MOR-a, ili kada je prijavljen značajan rizik od postojanja rada djece ili prinudnog rada u nižim nivoima lanca opskrbe roba i materijala koji su od kritičnog značaja za osnovne operativne funkcije projekta, klijent će poduzeti odgovarajuće korake da to ispravi, u skladu sa sljedećim zahtjevima:
- u odnosu na rad djece, klijent će, u dobroj namjeri, uložiti napore u da ukloni ili ublaži problem. Klijent će nastaviti kupovati te robe i materijale od tog dobavljača isključivo nakon što dobije zadovoljavajuće mjere odnosno dokaze da je dobavljač odlučan da implementira program u skladu sa DMP (*engl.* GIP) za eliminaciju takvih praksi u razumnom remenskom roku. Klijent će redovno podnositi izvještaj o ostvarenom napretku u implementaciji tih programa
  - u odnosu na prinudni rad, klijent će nastaviti kupovati robe i materijale od tog dobavljača isključivo nakon što dobije zadovoljavajuće mjere odnosno dokaze da je dobavljač poduzeo odgovarajuće korake da eliminiira uvjete koji čine prinudni rad, i
  - kada postoji rizik korištenja rada djece i/ili prinudnog rada, klijent će raditi monitoring svojih primarnih dobavljača na kontinuiranoj osnovi u cilju identificiranja svih značajnih promjena u lancu opskrbe i novim rizicima ili incidentima rada djece i/ili prinudnog rada. Osim toga, tamo gdje postoji rizik koji ugrožava radnike primarnog dobavljača, klijent će zatražiti od relevantnog primarnog dobavljača da uvede procedure i druge kontrolne mjere u cilju sprječavanja odnosno smanjenja rizika od ugrožavanja zdravlja i sigurnosti radnika. Klijent će periodično revidirati te procedure i kontrolne mjere da bi bio siguran u njihovu

²⁸ Kolektivna otpuštanja (smanjenje broja uposlenih) podrazumijeva sva višestruka otpuštanja koja su posljedica ekonomskih, tehničkih ili organizacijskih razloga, ili drugih razloga koji nisu vezani za kvalitetu njihovog rada, ili druge osobne razloge.

²⁹ Kao što je definirano konvencijama Međunarodne organizacije rada 138, 182, 29 i 105

³⁰ Vidjeti PZ 1, stav 28, koji navodi definicije primarnih dobavljača i osnovnih operativnih funkcija projekta.

djelotvornost.

27. Sposobnost klijenta da u potpunosti adresira te rizike zavisi od nivoa upravljačke kontrole klijenta, odnosno utjecaja koji ima na primarne dobavljače. Tamo gdje korektivne radnje nisu moguće, klijent će u razumnom vremenskom okviru dogovorenom sa EBRD-om preusmjeriti na primarne dobavljače koji se pridržavaju ovog PZ.

EBRD Provedbeni zahtjev 3: Efikasnost korištenja resursa i prevencija i kontrola zagađenja

Uvod

1. Ovaj Provedbeni zahtjev (PZ) definira pristup, na projektnom nivou, klimatskim utjecajima i emisijama stakleničkih gasova, upravljanju resursima i sprječavanju i kontroli zagađenja.³¹ Navedeno počiva na hijerarhiji mjera ublažavanja, načelu da se šteta nanosena okolišu treba prioritarno rješavati na samom izvoru, i načelu "zagađivač plaća". Rizici vezani za projekt i utjecaji koji su povezani sa korištenjem resursa, i stvaranje otpada i emisija se trebaju procijeniti u kontekstu projektne lokacije i lokalnih uvjeta okoliša. Potrebno je usvojiti odgovarajuće mjere ublažavanja, kao i tehnologije i prakse koje će omogućiti efikasno i učinkovito korištenje resursa, sprječavanje i kontrolu zagađenja, te svođenje na minimum i smanjenje emisija stakleničkih gasova (GHG).
2. Ovaj PZ, osim toga, prepoznaje novonastali koncept i praksu Cirkularne ekonomije³² i/ili povrata resursa gdje se iskoristivi i vrijedni proizvodi mogu stvoriti ili proizvesti iz onoga što je ranije smatrano otpadom³³.
3. Ovaj PZ prepoznaje značaj korištenja najboljih raspoloživih tehnika i dobih međunarodnih praksi u cilju optimizacije korištenja resursa i efikasne prevencije i kontrole zagađenja.

Ciljevi

4. Ciljevi ovog PZ su:
  - usvajanje hijerarhije mjera ublažavanja rješavanjem negativnih utjecaja na ljudsko zdravlje i okoliš koji su posljedica korištenja resursa i zagađenja u okviru projekta
  - izbjegavanje, svođenje na minimum i upravljanje emisijama stakleničkih gasova koji su nastali uslijed djelovanja projekta
  - izbjegavanje, svođenje na minimum odnosno upravljanje rizicima povezanim sa opasnim materijama i materijalima, uključujući pesticide, i
  - identificiranje, gdje je moguće, prilika za unaprjeđenje efikasnosti korištenja resursa na nivou projekta.

Djelokrug primjene

5. Ovaj PZ se primjenjuje na sve projekte koje direktno financira EBRD, u skladu sa Okolišnom i društvenom politikom. Klijent će u sklopu procesa okolišne i društvene procjene, identificirati relevantne zahtjeve ovog PZ i način na koji će se oni rješavati i njima upravljati tokom cijelog trajanja projekta. Implementacijom radnji koje su neophodne da bi se zadovoljili zahtjevi ovog PZ upravlja se preko generalnog sistema okolišnog i društvenog upravljanja (ESMS) i

plana okolišnog i društvenog upravljanja (ESMP) koji je specifičan za projekt.

Zahtjevi

Efikasnost korištenja resursa

6. Proces okolišne i društvene procjene će identificirati prilike i alternative za postizanje efikasnosti korištenja resursa koji se vežu za projekat, u skladu sa DMP (*engl.* GIP). Pri tome, klijent će usvojiti tehnički i financijski izvedive³⁴ i ekonomične³⁵ mjere za minimiziranje njihove potrošnje i unaprjeđenje efikasnosti korištenja energije, vode, i drugih resursa i materijalnih inputa, kao i za oporabu, ponovno korištenje i prenamjenu otpadnih materijala kod implementacije projekta. Najvažniji fokus će biti stavljen na aktivnosti koje se smatraju osnovnim funkcijama projekta, slične mogućnosti u ostalim poslovnim aktivnostima klijenta koje nisu dio projekta će se također uzeti u razmatranje. Tamo gdje su dostupni referentni podaci, klijentova procjena usporediti svoje operacija sa DMP (*engl.* GIP) da bi se ustanovio relativni nivo efikasnosti.
7. Klijent će integrirati mjere efikasnosti resursa i principe čistije proizvodnje u u fazi projektiranja proizvoda i procesa proizvodnje s ciljem očuvanja sirovina, energije i vode i, istovremeno, smanjenje ispuštanja zagađivača u okoliš.

Voda

8. Sve tehnički izvedive i ekonomične prilike za minimizaciju količina upotrijebljene vode, i oporabu u skladu sa DMP (*engl.* GIP) će se identificirati i smatrati dijelom projektnog rješenja. Kada je potrebno osigurati posebnu opskrbu vodom za projekat, klijent će nastojati, gdje je to izvedivo, koristiti vodu za tehničke svrhe koja nije pogodna za ljudsku potrošnju.
9. Na projekte koji imaju velike potrebe za vodom (više od 5,000 m³/dan), primjenjivat će se sljedeće:
  - tokom procesa procjene, izrađuje se detaljna bilanca vode koji se mora održavati i o kojoj se izvještava EBRD na godišnjem nivou
  - vrši se procjena specifične potrošnje vode (mjereno količinom vode koja se koristi po jedinici proizvodnje)
  - operacije se uspoređuju sa raspoloživim industrijskim standardima i dobrim međunarodnim praksama u efikasnosti korištenja vode
  - identificiraju se prilike za kontinuirana unaprjeđenja efikasnosti korištenja i oporabe vode.

³¹Termin "zagađenje" se odnosi kako na opasne, tako i na ne-opasne kemijske zagađivače u čvrstom, tečnom ili plinovitom stanju, i uključuju druge komponente, kao što je oslobađanje toplote u vodu, emisije kratko- i dugotrajne zagađivače klime, zagađenje medija u okolišu (uključujući tlo i vodu), mirise koji smetaju, vibracije, radijaciju, elektromagnetska energija, i stvaranje potencijalnih vizualnih utjecaja, uključujući svjetlo.

³²U skladu sa navedenim u Paketu cirkularne ekonomije Evropske komisije.

³³ U skladu sa navedenim u Direktivi 2008/98/EC Evropskog parlamenta i Vijeća od 19. novembra 2008 o otpadu ikojom se ukidaju neke direktive (EU Okvirna direktiva o otpadu).

³⁴Tehnička izvedivost je zasnovana na tome da li predložene mjere i radnje mogu biti provedene sa komercijalno raspoloživim vještinama, opremom i materijalima, uzimajući u obzir općenito prisutne lokalne faktore kao što su klima, geografija, infrastruktura, sigurnost upravljanja, kapaciteti i operativna pouzdanost. Financijska izvedivost je zasnovana na komercijalnim faktorima uključujući i relativnu veličinu postepenih troškova usvajanja takvih mjera i radnji u usporedbi sa troškovima investicije, rada i održavanja projekta

³⁵ Ekonomičnost se utvrđuje na osnovu troškova kapitala i operativnih troškova, te financijskih koristi od mjere koja se razmatra tokom trajanja projekta.

10. Klijent će u okviru procesa okolišne i društvene procjene, razmotriti potencijalne kumulativne utjecaje eksploatacije vode na treća lica i lokalne ekosisteme. Procjena će, osim toga, uzeti u obzir potencijalni utjecaj na klimatske promjene. Kada se identificiraju negativni rizici i utjecaji, klijent će implementirati odgovarajuće mjere da ublaži te prilike i utjecaje u skladu sa hijerarhijom mjera ublažavanja i DMP (*engl.* GIP).

Otpad³⁶

11. Klijent će izbjegavati odnosno svesti na minimum proizvodnju opasnog i neopasnog otpada, i smanjiti njegovu štetnost koliko god je to praktično moguće. U slučajevima kada se generiranje otpada ne može izbjeći, ali je smanjeno na najmanju moguću mjeru, klijent će ponovno upotrebljavati, reciklirati ili sanirati otpad, odnosno koristiti ga kao izvor energije na način koji ne šteti ljudskom zdravlju i okolišu. Kada se otpad ne može reciklirati ili ponovno koristiti ili oprati, klijent će ga tretirati i/ili odložiti na okolišno prihvatljiv način koji uključuje odgovarajuću kontrolu emisija i ostataka koji su nastali kao posljedica rukovanja i obrade otpadnog materijala, i kada je to relevantno, u skladu sa materijalnim EU standardima za okoliš.
12. Ako se proizvedeni otpad prema domaćim ili EU propisima smatra opasnim, klijent će uzeti u obzir ograničenja koja se odnose na prekogranično kretanje i druge relevantne zakonske zahtjeve.
13. Kada se odlaganje otpada vrši prebacivanjem na drugu lokaciju, odnosno vrše ga treća lica, klijent će pribaviti dokumentaciju o lancu čuvanja sve do konačnog odredišta, i koristiti će izvođače koji su licencirani od strane relevantnih regulatornih agencija. Klijent će, osim toga, primjenjivati dužnost brižnog postupanja u odnosu na upravljanje otpadom.

Prevenција i kontrola zagađenja

14. Proces okolišne i društvene procjene koju provodi klijent će definirati odgovarajuće metode za prevenciju i kontrolu zagađenja, tehnologije i prakse („tehnike“) koje će se primjenjivati na projekat. Procjena će uzeti u obzir karakteristike objekata i operacija koje su dio projekta, geografsku lokaciju projekta i lokalne ambijentalne i okolišne uvjete. Proces procjene će identificirati tehnički i financijski izvedive i ekonomične tehnike za prevenciju i kontrolu zagađenja koje su najprikladnije za izbjegavanje odnosno minimiziranje negativnih utjecaja na ljudsko zdravlje i okoliš. Tehnike koje se primjenjuju na projekat će prednost dati prevenciji ili izbjegavanju rizika i posljedica u odnosu na svođenje na minimum i smanjenje, u skladu sa hijerarhijom ublažavanja i u skladu sa DMP (*engl.* GIP), i odgovarat će prirodi i obimu negativnih utjecaja i pitanja projekta.
15. Klijenti će strukturirati projekte tako da ispune relevantne materijalne okolišne standarde EU, kada se oni mogu primijeniti na nivou projekta³⁷. Od određenih projekata koji, zbog svoje prirode i obima, podliježu Direktivi EU o industrijskim emisijama³⁸, zahtijevati će se da ispune najbolje raspoložive tehnike (BAT) i s njima povezane standarde za nivoe emisija, u skladu sa EU BAT

Zaključcima.

16. Kada ne postoje materijalni okolišni standardi EU na nivou projekta, klijent će identificirati, u dogovoru sa EBRD-om, druge odgovarajuće okolišne standarde u skladu sa DMP (*engl.* GIP). Pored toga, projekti će biti osmišljeni da poštuju važeće domaće zakone i oni će raditi i održavati će se u skladu sa domaćim zakonima i drugim primjenjivim regulatornim zahtjevima. Kada se propisi zemlje domaćina razlikuju od mjera i nivoa izvršenja predviđenih okolišnim zahtjevima EU ili drugim identificiranim primjenjivim okolišnim standardima, od projekata će se očekivati da ispune one propise koji su stroži.
17. Projekti koji uključuju nove objekte i operacije moraju ispuniti materijalne okolišne standarde EU ili druge dogovorene okolišne standarde, kao i domaće regulatorne zahtjeve, od samog početka. Kada projekti uključuju postojeće objekte, i/ili operacije, od tih objekata i/ili operacija se očekuje da ispune zahtjeve stavova 15 i/ili 16, u razumnom vremenskom roku, koji će se utvrditi formalnom procjenom njihovog učinka u odnosu na primjenjive standarde.
18. Kada su projekti locirani u državama članicama EU ili u zemljama koje pristupaju EU, kandidatima ili potencijalnim kandidatima za pristup, a koji uključuju sanaciju postojećih objekata, odnosno operacija, i gdje su utvrđeni relevantni materijalni okolišni standardi EU, vremenski rok za postizanje usklađenosti sa tim standardima treba uzeti u obzir vremenske okvire dogovorene na nacionalnoj razini. Za projekte u svim drugim zemljama, vremenski okvir za postizanje poštivanja materijalnih okolišnih standarda EU treba uzeti u obzir lokalne uvjete i trošak primjene, i treba biti u skladu sa Evropskom politikom dobrosusjedstva i svim bilateralnim sporazumima odnosno akcionim planovima koji su dogovoreni između EU i relevantne zemlje domaćina.
19. Tokom životnog ciklusa projekta, klijent će primjenjivati tehnike prevencije i kontrole zagađenja koje su u skladu sa pristupom hijerarhije mjera ublažavanja da bi na minimum sveo potencijalne negativne utjecaje na ljudsko zdravlje i okoliš uz istovremeno zadržavanje u okvirima onoga što je tehnički i financijski održivo i ekonomično. To se odnosi na ispuštanje zagađenja zbog rutinskih, ne-rutinskih ili akcidentnih okolnosti.

Staklenički gasovi

20. Proces okolišne i društvene procjene koju provodi klijent će pri izboru tehničkog rješenja razmotriti alternative i implementirati tehnički i financijski održive i ekonomične opcije da bi izbjegao ili na minimum sveo emisije stakleničkih gasova koje su povezane s projektom ili se javljaju tokom rada projekta. Ove opcije mogu uključivati, ali se ne ograničavaju na alternativne projektne lokacije, tehnike ili procese, usvajanje obnovljivih ili niskougljičnih energetske izvora, održive prakse upravljanja poljoprivredom, šumarstvom i stočarstvom, smanjenje fugitivnih emisija i smanjenje spaljivanja gasa na baklji.

³⁶ Za potrebe ovog PZ, otpad se definira kao heterogena mješavina plinovitih, tečnih i/ili čvrstih supstanci/materijala koji trebaju biti obrađeni korištenjem adekvatnih fizičkih, hemijskih i/ili bioloških procesa prije njihovog sigurnog odlaganja u okoliš.

³⁷ Za potrebe ovog PZ, okolišni standardi EU mogu se primijeniti na nivou projekta kada sekundarna legislativa EU predviđa jasne kvantitativne ili kvalitativne zahtjeve koji su primjenjivi na nivou projekta (za razliku od ambijentalnog nivoa, na primjer).

³⁸ Direktiva 2010/75/EU Evropskog parlamenta i Vijeća od 24. novembra 2010. o industrijskim emisijama (Integrirana prevencija i kontrola zagađenja).

21. Za projekte koji (1) trenutno proizvode, ili se očekuje da će proizvesti više od 100.000 tona CO₂-ekvivalenta godišnje emisija gasa, ili (2) očekuje se da će dovesti do neto promjene emisija, pozitivne ili negativne, od više od 25.000 tona CO₂ ekvivalenta godišnje nakon investicije, klijent će kvantificirati ove emisije u skladu sa EBRD-ovim Protokolom o procjeni emisija stakleničkih gasova. Obim procjene emisija stakleničkih gasova će uključivati sve direktne emisije iz objekata, aktivnosti i operacija koje su dio projekta ili sistema, kao i indirektno emisije koje su povezane sa proizvodnjom energije koju koristi projekat. Kvantifikaciju emisija stakleničkih gasova će klijent obavljati na godišnjem nivou i o tome izvještavati EBRD.
- unaprjeđenje uzgajanja usjeva koji iziskuju nisku ili nikakvu upotrebu pesticida
  - svođenje na minimum štete za prirodne neprijatelje ciljanih štetnih organizama i sprječavanje razvoja otpornosti kod štetnih organizama.
26. Klijent će rukovati, skladištiti, primjenjivati i odlagati pesticide u skladu sa DMP (*engl.* GIP).

Sigurnost korištenja i upravljanje opasnim supstancama i materijalima

22. U svim aktivnostima koje su direktno povezane s projektom, klijent će izbjegavati ili svesti na minimum upotrebu opasnih supstanci ili materijala i razmotriti mogućnost korištenja manje opasnih zamjena za te supstance i materijale u cilju zaštite ljudskog zdravlja i okoliša od potencijalno štetnih utjecaja. Kada izbjegavanje ili zamjena nisu izvedivi, klijent će primijeniti odgovarajuće mjere upravljanja rizikom da bi na minimum sveo ili kontrolirao ispuštanje tih supstanci/materija u zrak, vodu odnosno zemljište koja rezultiraju iz njegove proizvodnje, transporta, rukovanja, skladištenja, upotrebe i odlaganja povezanih sa projektnim aktivnostima.
23. Klijent će izbjegavati proizvodnju, trgovinu i upotrebu opasnih supstanci i materijala koje podliježu međunarodnoj zabrani odnosno planu izbacivanja iz upotrebe zbog visoke toksičnosti za žive organizme, perzistentnost u okolišu, potencijala za bioakumulaciju ili potencijala za oštećenje ozonskog omotača.

Upotreba i upravljanje pesticidima

24. Klijenti koji upravljaju pesticidima, ili ih koriste, će formulirati i provesti integrirani pristup upravljanju štetnim organizmima (Integrated Pest Management - IPM), odnosno integrirani pristup za upravljanje prijenosnicima-vektorima (IVM) za potrebe aktivnosti upravljanja štetnim organizmima. Klijentovi programi IPM i IVM će koordinirati upotrebu informacija o štetočinama i okolišu zajedno sa raspoloživim metodama kontroliranja štetnih organizama, uključujući prakse uzgoja, te biološka, genetska i hemijska sredstva za sprječavanje neprihvatljivih nivoa štete od nametnika. Kada aktivnosti upravljanja štetnim organizmima uključuju upotrebu pesticida, klijent će se truditi da smanji utjecaj pesticida na biološku raznolikost, ljudsko zdravlje i širi okoliš i, generalno, da postigne održiviju upotrebu pesticida kao i značajno sveukupno smanjenje rizika i upotrebe pesticida koja je u skladu sa neophodnom zaštitom usjeva.
25. Održiva upotreba pesticida uključuje:
- izbjegavanje ili, ako to nije moguće, svođenje na minimum utjecaja pesticida na biološku raznolikost, ljudsko zdravlje i širi okoliš
  - smanjenje nivoa štetnih aktivnih supstanci zamjenom onih najopasnijih odgovarajućim sigurnijim alternativama (uključujući i ne-kemijske)
  - odabir pesticida niske toksičnosti, sa poznatim djelovanjem protiv ciljanih vrsta, uz istovremeno minimalno djelovanje na ne-ciljane vrste, kao što su insekti koji vrše oprašivanje i okoliš

EBRD Provedbeni zahtjev 4: Zdravlje, zaštita i sigurnost na radu

Uvod

1. Ovaj Provedbeni zahtjev (PZ) prepoznaje važnost upravljanja rizicima po zdravlje, sigurnost i zaštitu radnika, zajednica koje su pod utjecajem projekta i potrošača povezanih sa aktivnostima projekta, u skladu sa hijerarhijom kontrole rizika³⁹. Osiguravanjem uvjeta rada koji ne ugrožavaju sigurnost, zdravlje i bezbjednost radnika, klijenti mogu postići zamjetne koristi, kao što je unaprjeđenje efikasnosti i produktivnosti njihovog rada.
2. Projektne aktivnosti, oprema i infrastruktura mogu povećati mogućnost da radnici i zajednice budu izložene zdravstvenim i sigurnosnim rizicima, uključujući i one koji se odnose na mobilizaciju, gradnju, puštanje u pogon, rad, održavanje i stavljanje van pogona ili zatvaranje, reaktiviranje ili transport roba i usluga.
3. Klijent ima primarnu odgovornost za osiguranje uvjeta rada koji nisu opasni po zdravlje i sigurnost radnika, kao i za informiranje, obuku, nadzor i konzultacije sa radnicima o pitanjima zaštite zdravlja i sigurnosti na radu. Radnici imaju obvezu aktivne suradnje sa poslodavcem i za vođenje računa o vlastitom zdravlju i sigurnosti, kao i zdravlju i sigurnosti drugih.
4. Uz priznavanje uloge relevantnih organa vlasti u zaštiti i unaprjeđenju zdravlja i sigurnosti stanovništva, klijent ima obvezu da upravlja zdravljem, sigurnošću i zaštitom na radu u cilju očuvanja zdravlja, sigurnosti i zaštite zajednica na koje projekt može imati utjecaj.

Ciljevi

5. Ciljevi ovog PZ su:
  - da zaštiti i unaprijedi zdravlje, sigurnost i zaštitu na radu radnika tako što će osigurati zaštitu na radu i primijeniti sistem upravljanja koji je odgovarajući za rizike povezane sa projektom
  - da identificira, procijeni, i upravlja rizicima po zdravlje, sigurnost i zaštitu zajednica i potrošača koje su pod utjecajem projekta tokom trajanja projekta, a koji nastaju kako od rutinskih tako i od ne-rutinskih aktivnosti.

Djelokrug primjene

6. Ovaj PZ se primjenjuje na sve projekte koje financira EBRD, u skladu sa Okolišnom i društvenom politikom. Klijent će, u sklopu procesa okolišne i društvene procjene, identificirati relevantne zahtjeve ovog PZ, i način na koji će ih rješavati njima upravljati tokom životnog ciklusa projekta. Potencijalni rizici za radnike i pogođene zajednice mogu varirati zavisno od faze projekta projekta, od mobilizacije, gradnje, puštanja u rad, rad, održavanja i stavljanja van pogona, do zatvaranja ili reaktivacije. Implementacijom aktivnosti koje su neophodne za zadovoljenje zahtjeva ovog PZ će se upravljati kao sastavnim dijelom klijentovog generalnog sistema okolišnog i društvenog upravljanja (ESMS) i/ili plana okolišnog i društvenog upravljanja

(ESMP) koji je specifičan za projekt, u skladu sa PZ 1.

7. Detaljni zahtjevi koji se odnose na prevenciju i kontrolu rizika po ljudsko zdravlje i utjecaj na okoliš zbog ispuštanja zagađenja nalaze se u PZ 3.

Zahtjevi

Opći zahtjevi upravljanja zdravljem i sigurnosti

8. Klijent će poduzeti korake da identificira i spriječi nesreće, povrede i bolesti radnika i pogođenih zajednica koje su posljedica ili su povezane sa projektnim aktivnostima, ili se javljaju tokom projektnih aktivnosti, te će pripremiti i provesti preventivne i zaštitne mjere i planove za upravljanje rizicima po zdravlje i sigurnost u skladu sa hijerarhijom mjera ublažavanja i dobrim međunarodnim praksama.
9. Klijent će radnicima i pogođenim zajednicama pružiti relevantne informacije, smjernice i obuku u vezi rizika i opasnosti po zdravlje i sigurnost, mjerama zaštite i prevencije i hitnim aranžmanima koji su neophodni za njihovu sigurnost u čitavom projektu.
10. Kada dođe do bilo kakve nesreće, povrede ili bolesti koja je posljedica ili se desi tokom radova koji su povezani sa projektom, odnosno gdje postoji potencijal da dođe do takvog događaja, klijent će istražiti, dokumentirati i analizirati nalaze i usvojiti odgovarajuće mjere da spriječi ponovno dešavanje i, kada je to zakonom propisano, obavijestiti relevantne organe vlasti i surađivati sa njima. Klijent će osigurati odgovarajući financijsku naknadu za sve osobe koje pretrpe ozljedu ili se razbole zbog uzroka povezanih sa projektnim aktivnostima.

Zaštita zdravlja i sigurnosti na radu

11. Klijent će radnicima pružiti sigurno i zdravo radno mjesto, uzimajući u obzir inherentne rizike konkretnog sektora i konkretne klase opasnosti koje eventualno postoje. Klijent će identificirati rizike za zdravlje i sigurnost, kao i mjere zaštite koje odgovaraju fazi, obimu i prirodi projekta u skladu sa relevantnim materijalnim standardima EU u vezi zaštite zdravlja i sigurnosti na radu (OSH)⁴⁰ i DMP (*engl.* GIP). Klijent će izvršiti procjenu razmjernu nivou rizika, i izraditi plan zaštite zdravlja i sigurnosti na radu za konkretan projekat i, kada je to prikladno, taj plan će se integrirati u ESMS. Plan će se periodično razmatrati u cilju procjene njegovog učinka na rješavanje odnosnih rizika.
12. Klijent će planirati i provoditi mjere za osiguranje zaštite zdravlja i sigurnosti na radu uz pomoć osobe nadležne za zaštitu na radu (OSH), primjenjujući hijerarhiju kontrole rizika, i osigurati osobnu zaštitnu opremu koja je besplatna za radnike. Klijent će od radnika koji nisu uposlenici klijenta, izvođača i ostalih trećih strana angažiranih da rade na lokaciji projekta, ili da obavljaju poslove izravno vezane za osnovne funkcije projekta, zahtijevati da se pridržavaju plana zaštite zdravlja i sigurnosti na radu.
13. Tokom svih radnih aktivnosti, klijent će se pobrinuti da svi radnici imaju kontinuiran i odgovarajući nadzor kako

³⁹ Hijerarhija kontrole rizika se odnosi na: (i) izbjegavanje rizika; (ii) smanjenje rizika zamjenom opasnih uvjeta ili supstanci onima koje nisu opasne ili su manje opasne; (iii) izolacija rizika u cilju sprječavanja izlaganja; (iv) uvođenje inženjerskih kontrola koji štite radnu snagu i zajednicu u cjelini; i (v) pružanjem informacija, instrukcija i obuke radne snage i zajednica, po potrebi, o rizicima, sigurnim sistemima rada, planovima djelovanja u vanrednim situacijama, zahtjevima za izvještavanje, i obaveznom nadzoru.

⁴⁰ EU standardi zaštite zdravlja i sigurnosti na radu označavaju materijalne zahtjeve prema zakonima Evropske unije na planu zaštite zdravlja i sigurnosti na radu kojima se uspostavljaju minimalni zahtjevi u pogledu zaštite zdravlja i sigurnosti na radu u svrhu zaštite radnika.

bi se postiglo da se oprema za rad koristi na siguran način, i da se procedure i pravila zaštite na radu adekvatno primjenjuju.

14. Klijent će pratiti zdravlje svojih radnika, konzultirati se o pitanjima zaštite zdravlja i sigurnosti na radu i ohrabrivati radnike da obustave rad u situacijama neposredne opasnosti, i da prijave sve opasne radnje i uvjete na radnom mjestu. To uključuje, iako se ne ograničava na, istraživanje nesreća, procjenu rizika, razvoj sigurnih sistema rada i odabir radne opreme.
15. Kada postoje specifični rizici koji su povezani sa određenim radnim aktivnostima koje mogu rezultirati negativnim utjecajima na zdravlje, sigurnost i dobrobit radnika koji su posebno osjetljivi zbog starosti, spola, invaliditeta i kratkoročnog ili dugoročnog zdravstvenog stanja, klijent će izvršiti procjenu rizika i usvojiti prilagodbe kojima se preveniraju povrede i narušavanje zdravlja.

Zdravlje i sigurnost zajednice

16. Klijent će identificirati i procijeniti rizike povezane sa projektom i negativne utjecaje na zdravlje i sigurnost potencijalno pogođenih zajednica, te će razviti mjere zaštite, prevencije i ublažavanja koje su proporcionalne utjecajima i rizicima i odgovarajuće za fazu, veličinu i prirodu projekta. Klijent će surađivati sa relevantnim organima vlasti i drugim interesnim stranama, prema potrebi, u pogledu planova i mjera za ublažavanje. Ove mjere će biti u skladu sa hijerarhijom kontrole rizika i DMP (engl. GIP).
17. Mjere za izbjegavanje ili ublažavanje utjecaja projekta na zdravlje i sigurnost zajednice mogu biti u nadležnosti relevantnih javnih organa. U takvim slučajevima, klijent će pojasniti svoju ulogu i odgovornost obavještanja u saradnji sa relevantnim organima vlasti.

Rodno zasnovano nasilje

18. Klijent procjenjuje rizik rodno zasnovanog nasilja i seksualnog ugrožavanja, seksualne eksploatacije i zlostavljanja u odnosu na osobe i zajednice pod utjecajem projekta. Kada je potrebno, klijent će usvojiti konkretne mjere za sprječavanje i prevladavanje tih rizika, uključujući i osiguranje povjerljivih kanala za prijavu incidenata i pružanje podrške.

Specifični zahtjevi u smislu upravljanja zdravljem i sigurnošću

Projektiranje i sigurnost infrastrukture, objekata i opreme

19. Klijent će u projektiranje, gradnju, puštanje u rad, održavanje i stavljanje van pogona strukturalnih elemenata ili komponenti projekta uključiti faktore zdravlja i sigurnosti u skladu sa DMP (engl. GIP), uzimajući u obzir rizike za sigurnost trećih lica i pogođenih zajednica. Konstruktivne elemente će projektirati i graditi kvalificirani i iskusni profesionalci. Izvršit će se pregled sigurnosti života i zaštite od požara trećih lica za sve nove objekte i njihove značajne rekonstrukcije, prije njihovog puštanja u rad odnosno početka upotrebe.
20. Izgradnja i obimnije renoviranje zgrada koje se koriste za komunalne potrebe će se projektirati u skladu sa konceptom univerzalnog pristupa.⁴¹

21. Kada su konstruktivni elementi ili komponente, kao što su brane, industrijski zaštitni nasipi ili odlagališta pepela, locirani na visokorizičnim lokacijama i njihov kvar ili neispravan rad mogu ugroziti sigurnost zajednica ili radnika, klijent će angažirati jednog ili više kvalificiranih stručnjaka koji imaju odgovarajuće i priznato iskustvo na sličnim projektima, a koji su odvojeni od onih koji su odgovorni za projektiranje i gradnju. Oni će izvršiti pregled u najranijoj mogućoj fazi tokom razvoja projekta i tokom svih faza projektiranja, gradnje, rada i puštanja u pogon projekta u cilju utvrđivanja sigurnosti i strukturalnog integriteta tih konstruktivnih elemenata odnosno komponenti.

Zaštita od opasnih materija

22. Klijent će spriječiti ili smanjiti mogućnost izlaganja radnika i zajednice opasnim materijama⁴² koje eventualno oslobađa projekat usvajanjem hijerarhije kontrole rizika. Tamo gdje postoji mogućnost da radnici i zajednica budu izloženi opasnostima, klijent će posveti dužnu pažnju upravljanju njihovom izloženosti tako što će eliminirati, zamijeniti ili izolirati stanje ili supstancu koja izaziva opasnost.
23. Kada su opasne materije dio postojećih objekata ili operacija koje su povezane sa projektom, klijent će se tokom aktivnosti puštanja u pogon, održavanja i stavljanja van pogona posebno pobrinuti da spriječi izlaganje radnika i pogođene zajednice tim opasnim materijama. Kada se upotreba takvih materija ne može izbjeći, klijent će poduzeti neophodne mjere za rukovanje, skladištenje i transport prema DMP (engl. GIP).
24. Klijent će poduzeti razumne napore da postigne siguran transport opasnih materija, uključujući otpad, i primijeniti će mjere za izbjegavanje ili smanjenje izloženosti zajednice pogođene projektom.

Sigurnost proizvoda

25. Kada projekat uključuje proizvodnju i/ili trgovinu potrošačkim proizvodima, klijent se treba pobrinuti za sigurnost proizvoda primjenom dobrih postupaka projektiranja i proizvodnje, kao i adekvatnim skladištenjem, rukovanjem i transportom u svrhu distribucije proizvoda. Primjenjivat će dobre međunarodne prakse, uključujući opće sigurnosne zahtjeve koji se konkretno odnose na standarde sigurnosti proizvoda i kodekse prakse u danom poslovnom sektoru i zemlji.
26. Klijent će tokom procesa procjene identificirati i ocijeniti potencijalne rizike i utjecaje svojih proizvoda na zdravlje i sigurnost potrošača tokom cijelog njihovog životnog ciklusa. Pristup sigurnosti proizvoda treba poštovati hijerarhiju kontrole rizika i osigurati da potrošači dobiju adekvatne informacije o rizicima za zdravlje i sigurnost koje nosi taj proizvod. Kada se radi o proizvodima koji mogu predstavljati ozbiljnu prijetnju za zdravlje, klijent će osigurati povlačenje proizvoda, i usvojiti politike i procedure za povlačenje proizvoda.

Rizici po zdravlje i sigurnost kod pružanja usluga zajednici

27. Kada projekat uključuje pružanje usluga zajednicama, klijent će se pobrinuti za sigurnost i kvalitetu tih usluga i implementirati odgovarajuće sisteme upravljanja kvalitetom da bi bio siguran da takve usluge ne predstavljaju rizik i da ne utječu na zdravlje i sigurnost

⁴¹ Univerzalni pristup znači slobodan pristup za ljude svih starosnih dobi i svih sposobnosti u različitim situacijama i u različitim okolnostima.

⁴² Opasne materije su supstance koje imaju jednu ili više inherentno opasnih osobina, koje mogu dovesti do značajnih negativnih utjecaja na okoliš ili zdravlje ljudi.

radnika ili zajednice.

28. Kada projekat uključuje pružanje javnih usluga, klijent će, u obimu u kojem je to moguće, ugraditi u njih principe univerzalnog pristupa.
29. Kada projekt uključuje pružanje zdravstvenih usluga i/ili korištenje antibiotika, klijent će ugraditi mjere upravljanja upotrebom anti-mikrobnih sredstava⁴³.

Promet i sigurnost na cestama

30. Klijent će identificirati, procijeniti i pratiti potencijalne rizike u prometu i na cesti za radnike i potencijalno ranjive zajednice tokom životnog ciklusa projekta i, kada je to prikladno, izraditi će mjere i planove za njihovo rješavanje. Za projekte koji rade sa pokretnom opremom na javnim cestama i drugim oblicima infrastrukture, klijent će se pobrinuti da spriječi incidente i povrede građana, koje su povezane sa korištenjem te opreme.
31. Klijent će uzeti u obzir relevantne standarde EU za upravljanje sigurnosti prometa i cesta⁴⁴, identificirati mjere za sigurnost cesta kako za motorizirane tako i za ne-motorizirane korisnike ceste, i inkorporirati tehnički i ekonomski izvedive i ekonomične komponente sigurnosti cesta u projektno rješenje da bi ublažio potencijalne utjecaje sigurnosti cesta na pogođene lokalne zajednice. Kada je to prikladno, klijent će provesti reviziju sigurnosti cesta za svaku fazu projekta i rutinski pratiti izvještaje o incidentima i nesrećama da bi identificirao ili riješio probleme i negativne trendove u sigurnosti. Za klijente sa vozilima ili voznim parkovima (bilo da su u vlasništvu ili iznajmljeni), klijent će uvesti DMP (*engl.* GIP) procedure za upravljanje rizicima saobraćaja i na cesti⁴⁵, i osigurati odgovarajuću obuku radnika u vezi sigurnosti vozača i vozila. Klijent će osigurati redovno održavanje svih projektnih vozila.

Prirodne opasnosti

32. Klijent će identificirati i procijeniti potencijalne rizike uzrokovane prirodnim opasnostima, kao što su zemljotresi, suše, klizišta ili poplave u mjeri u kojoj su oni povezani sa projektom. To može iziskivati potrebu da klijent poduzme procjenu osjetljivosti projekta na rizike koje uzrokuju klimatske promjene, i identificira odgovarajuće mjere otpornosti i adaptacije na klimatske promjene koje će integrirati u projekat.
33. Klijent će izbjeći i/ili svesti na minimum rizike uzrokovane prirodnim opasnostima ili prenamjenom zemljišta kojima mogu doprinijeti projektne aktivnosti.

Izloženost bolestima

34. Da bi pomogao u sprječavanju i sveo na minimum mogućnosti izlaganja radnika ili zajednica bolestima, uzimajući u obzir diferenciranu izloženost i veću osjetljivost ranjivih grupa, klijent će izraditi odgovarajuće mjere ublažavanja u konzultacijama sa relevantnim organima vlasti. Klijent će poduzeti mjere da spriječi ili smanji na minimum prenošenje zaraznih bolesti koje mogu biti povezane sa prilivom privremenih i/ili stalnih radnika na projektu.
35. Kada su konkretne bolesti endemske, u zajednicama koje su pogođene projektom, na klijenta se apelira da identificira prilike koje se pružaju tokom trajanja projekta da poboljša uvjete koji bi pomogli u smanjenju njihove

pojave, kako među radnicima tako i u zajednici. Klijent će poduzeti mjere da spriječi ili na minimum svede prenošenje zaraznih bolesti i spriječi rodno-zasnovane rizike koji mogu biti povezane sa prilivom privremenih i/ili stalnih radnika na projektu.

Pripravnost i odgovor na vanredne situacije

36. Klijent će biti pripravan da reagira na incidente, nesreće i izvanredne situacije na način koji je odgovarajući za operativne rizike povezane sa projektom i potrebom da smanji ili na minimum svede njihove potencijalne negativne utjecaje, a u skladu sa važećim regulatornim zahtjevima i DMP (*engl.* GIP)⁴⁶.
37. Klijent će identificirati i procijeniti opasnost od velikih nesreća i poduzet će sve neophodne mjere da spriječi velike nesreće i smanji njihov negativni utjecaj na radnike, pogođene zajednice i okoliš, s ciljem osiguravanja visokog nivoa zaštite za ljude i okoliš na konzistentan i djelotvoran način. Te mjere se definirati u politici pripravnosti za vanredno stanje/prevenjiji velikih nesreća i odgovarajućem planu upravljanja koji će biti integriran u klijentov opći ESMS. Ovaj plan uključuje organizacione strukture, odgovornosti, procedure, komunikaciju, obuku, resurse i druge aspekte koji su potrebni za implementaciju takve politike da bi osigurali da klijent ima kapacitete da efikasno reagira na vanredne situacije povezane sa opasnostima od projekta, u skladu sa DMP (*engl.* GIP).
38. Kada se radi o projektima gdje postoji značajan rizik od nesreća, klijent će pomoći i surađivati sa relevantnim organima i zajednicama pod utjecajem projekta u pripremanju za djelotvornu reakciju na izvanrednu situaciju. Ako lokalne vlasti ili snage za reakciju u izvanrednim okolnostima imaju male ili nikakve kapacitete da adekvatno odgovore, klijent će igrati aktivnu ulogu u pripremi i odgovoru na izvanredne situacije vezane za projekt, i dostaviti će adekvatne dokaze kojima pokazuje kapacitet da odgovori na razumno predvidljive incidente, bilo direktno ili indirektno.

Zaštita

39. Klijent će identificirati i procijeniti sigurnosne prijetnje za projekte u odnosu na radnike i zajednice pod utjecajem projekta. Kada se identificira neki rizik, primijenit će se odgovarajući sistemi upravljanja sigurnošću u skladu sa DMP (*engl.* GIP) u cilju upravljanja tim rizicima.
40. Kada klijent angažira zaposlenike odnosno izvođače da pružaju sigurnosnu zaštitu za radnike i imovinu, procijenit će rizike koji predstavljaju ti sigurnosni aranžmani za one koji su unutar ili izvan lokacije projekta. Pri sklapanju tih aranžmana, klijent će se rukovoditi principom proporcionalnosti, DMP (*engl.* GIP) i relevantnim zakonima prilikom zapošljavanja, utvrđivanja pravila ponašanja, obuke i monitoringa ponašanja tih osoba. Klijent neće odobriti nikakvu upotrebu sile, osim kada se koristi u preventivne ili obrambene svrhe, i razmjerno prirodi i obimu prijetnje.
41. Ukoliko su zaštitarske usluge u nadležnosti relevantnih vladinih organa, klijent će surađivati, u mjeri u kojoj je to dopušteno, sa nadležnim vladinim tijelom na ostvarivanju ishoda koji su u skladu sa ovim PZ. Klijent će identificirati i procijeniti potencijalne rizike koji proizlaze iz te upotrebe, komunicirati nadležnim javnim organima

⁴³ Upravljanje upotrebom antimikrobnih sredstava je koordinirani program, definiran od strane Svjetske zdravstvene organizacije, koji promovira adekvatnu upotrebu antimikrobnih sredstava (uključujući antibiotike), poboljšava rezultate liječenja pacijenata, smanjuje otpornost mikroba, i smanjuje širenje infekcija koje uzrokuju organizmi otporni na više lijekova.

⁴⁴ U skladu sa ciljevima Direktive 2008/44EC Evropskog parlamenta i Vijeća od 19. novembra 2008 o upravljanju sigurnosti cestovne infrastrukture.

⁴⁵ U skladu sa dobrim međunarodnim praksama, kao što je ISO 39001 upravljanja sigurnosti na cestama.

⁴⁶ Kao što je detaljno propisano Direktivom 2012/18/EU od 4. jula 2012. o kontroli opasnosti od velikih nesreća, uključujući opasne supstance, kojom se mijenja i u konačnici ukida Direktiva Vijeća 96/82/EC (EU SEVESO III Direktiva).

namjeru da zaštitarsko osoblje djeluje na način i u skladu sa stavom 40 gore, i pozvati nadležne javne organe da objave zaštitarske aranžmane koji postoje na objektima klijenta, uz uvažavanje viših sigurnosnih aspekata.

42. Klijent će (i) izvršiti razumna ispitivanja kojim će potvrditi da zaposlenici odnosno radnici angažirani po ugovoru od strane klijenta za usluge zaštite nisu implicirani u ranija zlostavljanja; (ii) pružiti im odgovarajuću obuku (odnosno utvrditi da su adekvatno obučeni) u korištenju sile (i gdje je to primjenjivo, vatrenog oružja), i za adekvatno ophođenje prema radnicima i zajednicama pod utjecajem projekta; i (iii) zahtijevati od njih da djeluju u okviru odgovarajućeg zakona o zaštiti i svih zahtjeva istaknutih u PZ 2 i u svim drugim PZ koje specificira klijent.
43. Klijent će uspostaviti i voditi djelotvoran žalbeni mehanizam koji će omogućavati pogođenim zajednicama i radnicima da izraze zabrinutost u vezi sa aranžmanima zaštite i djelovanju zaštitarskog osoblja, i informirat će zajednice i radnike o dostupnosti i korištenju žalbenog mehanizma, u skladu sa ovim PZ i PZ 10.
44. Klijent će istražiti sve navode nezakonitih ili nasilnih radnji osoblja zaposlenog na poslovima zaštite, i poduzeti radnje (ili pozvati nadležne subjekte da poduzmu radnje) za sprječavanje ponavljanja, a kad je potrebno, prijaviti nezakonite i nasilne radnje javnim organima, kao i EBRD-u.

EBRD Provedbeni zahtjev 5: Otkup zemljišta, ograničenja korištenja zemljišta i nedobrovoljno preseljenje

Uvod

1. Ovaj Provedbeni zahtjev (PZ) se odnosi na utjecaje otkupa zemljišta u vezi sa projektom⁴⁷, uključujući ograničenja korištenja zemljišta⁴⁸ i pristup objektima i prirodnim resursima, koji mogu dovesti do fizičkog preseljenja (relokacije, gubitka zemljišta ili skloništa), i/ili ekonomskog preseljenja (gubitak zemljišta, sredstava, ili ograničenja korištenja zemljišta, sredstava i prirodnih resursa koji dovode do gubitka izvora prihoda ili drugih načina ostvarivanja prihoda za život⁴⁹) Termin "nedobrovoljno preseljenje" se odnosi na oba ova utjecaja, i na procese čiji je cilj ublažiti ili kompenzirati te utjecaje. Preseljenje se smatra nedobrovoljnim kada pogođene osobe odnosno pogođene zajednice nemaju pravo odbiti otkup zemljišta ili ograničenja korištenja zemljišta, drugih sredstava ili prirodnih resursa, čak i ako se obavezni otkup koristi samo kao posljednje rješenje nakon procesa pregovaranja.
2. Primjena ovog PZ je u skladu sa univerzalnim poštivanjem i uvažavanjem ljudskih prava i sloboda⁵⁰, a posebno prava na privatnu imovinu, prava na adekvatan smještaj⁵¹, i kontinuiranog unaprjeđenja uvjeta života.
3. Ako se njime pravilno ne upravlja, nedobrovoljno preseljenje može rezultirati dugoročnim nedaćama i osiromašenjem pogođenih osoba⁵² i zajednica, kao i štetom za okoliš i negativnim društveno-ekonomskim utjecajima u područjima u koja su te osobe raseljene. Klijent će razmotriti sve realne alternative u projektnom rješenju i na lokacijama u cilju izbjegavanja ili svođenja na minimum akvizicije zemljišta, odnosno ograničenja korištenja zemljišta, drugih sredstava i prirodnih resursa, balansirajući pri tom okolišne, društvene, financijske troškove i koristi, i posvećujući posebnu pažnju rodnim utjecajima, i utjecajima na ranjive kategorije osoba. Kada se ne može izbjeći promjenom projektnog rješenja, preseljenje će se svesti na minimum i pažljivo će se

isplanirati i provesti odgovarajuće mjere za ublaženje negativnog utjecaja na raseljene osobe i prihvatnu zajednicu.

Ciljevi

4. Ciljevi ovog PZ su:
  - izbjegavanje ili, kada se ne može izbjeći, svođenje na minimum nedobrovoljnog preseljenja ispitivanjem alternativnih projektnih rješenja i lokacija
  - izbjegavanje prinudnih deložacija⁵³
  - ublažavanje negativnih društveno-ekonomskih utjecaja nedobrovoljnog preseljenja na pogođene osobe kroz: (i) davanje pravovremene naknade za gubitak imovine po zamjenskoj cijeni⁵⁴; i (ii) osiguravanja da aktivnosti nabavke zemljišta, ograničenja korištenja zemljišta, drugih sredstava i prirodnih resursa, kao i aktivnosti preseljenja budu implementirane uz svrsishodne konzultacije, učešće i javnost informacija, u skladu sa zahtjevima PZ 10
  - unaprjeđenje, ili, kao minimum, ponovna uspostava sredstava preživljavanja i standarda života pogođenih osoba u odnosu na nivo prije preseljenja
  - poboljšanje životnih uvjeta osoba koje su fizički raseljene osiguranjem adekvatnog stambenog prostora (uključujući osnovne usluge i komunalije), uz sigurnost prava posjeda na mjestima⁵⁵ gdje su preseljeni.

Djelokrug primjene

5. Primjenjivost ovog PZ se utvrđuje tokom procesa procjene okolišnog i društvenog utjecaja opisanog u PZ

⁴⁷ "Otkup zemljišta" se odnosi na sve načine nabavke zemljišta za svrhe projekta, što može podrazumijevati direktnu kupovinu, eksproprijaciju zemljišta i sredstava, ili stjecanje privremenih ili trajnih prava pristupa, kao što su prava služnosti, prava prolaza, uspostava ograničenja pristupa zaštićenom području i drugim područjima. Nabavka zemljišta može uključivati i: (a) Akviziciju nezauzetog ili nekorištenog zemljišta, bez obzira da li se vlasnik zemljišta oslanja na to zemljište za ostvarivanje prihoda ili sredstava za život; (b) ponovno uzimanje u posjed javnog zemljišta koje koriste ili zauzimaju osobe ili domaćinstva; i (c) utjecaj projekta koji dovodi do potapanja zemljišta, ili se zemljište na drugi način čini neupotrebljivim ili nedostupnim. "Zemljište" uključuje i sve što raste ili je trajno pričvršćeno na zemlji, kao što su usjevi, objekti i njihova proširenja, kao i pripadajuća vodna tijela.

⁴⁸ "Ograničenja korištenja zemljišta" se odnose na ograničenja ili zabrane korištenja poljoprivrednog, rezidencijalnog, komercijalnog ili drugih vrsta zemljišta koji su izravno uvedeni i stupili na snagu kao dio projekta. Tu spadaju ograničenja pristupa zakonski definiranim parkovima i zaštićenim područjima, ograničenja pristupa drugim zajedničkim imovinskim resursima, i ograničenja korištenja zemljišta u okviru služnosti objekata, ili zona zaštite.

⁴⁹ "Sredstva za preživljavanje" obuhvaćaju cijeli niz sredstava koje pojedinci, porodice ili zajednice koriste za život, kao što su naknade za rad; gotovinski prihod ostvaren putem poduzeća ili prodajom poljoprivrednih proizvoda, roba, zanatskih proizvoda ili usluga; prihod od iznajmljivanja zemljišta ili objekata; prihod od žetve ili uzgoja životinja, udio u žetvi (u slučaju različitih aranžmana učešća u zajedničkom uzgoju usjeva) ili proizvodnji životinja; robe ili poljoprivredne proizvode samostalno proizvedene i korištene za razmjenu; prehrambeni i drugi proizvodi za vlastitu potrošnju; hrana, materijali, gorivo i robe za osobnu ili upotrebu u domaćinstvu ili trgovinu izvedenu iz prirodnih ili zajedničkih resursa; penzije i različiti drugi oblici vladinih dodataka.

⁵⁰ Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima i Međunarodni pakt o ekonomskim, društvenim i kulturnim pravima.

⁵¹ "Adekvatan smještaj" se odnosi na adekvatnu privatnost; prostor; fizičku dostupnost; sigurnost; sigurnost najma; konstruktivnu stabilnost i trajnost; osvijetljenje, grijanje i ventilaciju; osnovnu infrastrukturu, kao što je postojanje opskrbe vodom i kanalizacije, i objekata za upravljanje otpadom; odgovarajući faktori kvalitete okoliša i zaštite zdravlja; adekvatna i dostupna lokacija u pogledu rada i osnovnih sadržaja.

⁵² "Pogođene osobe" označavaju sve pravne ili fizičke osobe koje su u situaciji fizičkog ili ekonomskog preseljenja kao posljedica nabavke zemljišta za svrhe povezane sa projektom, odnosno ograničenja korištenja zemljišta, drugih sredstava ili prirodnih resursa.

⁵³ "Prinudne deložacije" označavaju djelovanja i/ili propuštanja djelovanja koji uključuju prinudno ili trajno ili privremeno raseljavanje pojedinaca, grupa ili zajednica iz njihovih kuća i/ili zemlje i zajedničkih imovinskih resursa koje zauzimaju ili od kojih zavise, čime se onemogućuje ili ograničava sposobnost pojedinca, grupe ili zajednice da boravi ili radi u nekoj nastambi, boravištu ili lokaciji, bez pružanja i pristupa odgovarajućim oblicima pravne ili druge vrste zaštite koja se pruža u okviru PZ.

⁵⁴ "Trošak zamjene" je procijenjena vrijednosti naknade koja je dovoljna da zamijeni neko sredstvo, uvećana za neophodne transakcijske troškove povezane sa zamjenom sredstva. Gdje postoje funkcionalna tržišta, trošak zamjene je tržišna vrijednost utvrđena neovisnom i kompetentnom procjenom vrijednosti nekretnine, uvećana iz trošak transakcije. Tamo gdje ne postoje funkcionalna tržišta, trošak zamjene se može utvrditi primjenom alternativnih metoda, kao što je računanje vrijednosti proizvodnje za zemljišta ili proizvodna sredstva, ili ne-amortizirana vrijednost zamjenskog rada i materijala za izgradnju objekata ili druge stalne imovine, uvećano za troškove transakcije. U svim slučajevima kada zbog fizičkog preseljenja dolazi do gubljenja skloništa, trošak zamjene mora, kao minimum, biti dovoljan da omogući kupovinu ili izgradnju smještaja koji zadovoljava prihvatljive minimalne standarde u zajednici u pogledu kvalitete i sigurnosti.

⁵⁵ "Sigurnost posjeda" se odnosi na preseljene osobe i zajednice koje su preseljene na lokaciju koju mogu zakonito zauzeti, i gdje su prava posjeda koja su im data društveno i kulturno adekvatna.

- 1.
6. Ovaj PZ se primjenjuje na fizičko i ekonomsko raseljavanje koje može biti potpuno ili djelomično, stalno ili privremeno, a koje je rezultat sljedećih vrsta transakcija:
  - prava na zemljište⁵⁶ i/ili sredstva stečena eksproprijacijom ili drugim obavezujućim postupkom
  - prava na zemljište i/ili sredstva stečena sporazumnim rješenjem, ako se eksproprijacija ili drugi obavezni procesi mogu pokrenuti u slučaju neuspjeha pregovora
  - ograničenja koja dovode do toga da ljudi izgube pristup zemljištu, sredstvima, prirodnim resursima ili sredstvima za preživljavanje, bez obzira da li su ta prava odnosno restrikcije stečene pregovorima, eksproprijacijom, obaveznim otkupom, ili putem propisa vlade
  - preseljenje ljudi bez priznavanja formalnih, tradicionalnih ili prava korištenja prema domaćem zakonu, koji zauzimaju ili koriste zemljište do nekog krajnjeg datuma
  - preseljenje ljudi zbog posljedica projekta koje su dovele do toga da njihovo zemljište i sredstva budu neupotrebljive ili nepristupačne.
7. Ovaj PZ se također odnosi i na sva fizička i ekonomska preseljenja koje je proveo klijent za svrhe relevantne za projekt prije uključivanja EBRD-a. Kada je do preseljenja već došlo prije uključivanja Banke, provest će se revizija u cilju identifikacije: (i) svih eventualnih nedostataka ranijih aktivnosti u odnosu na ovaj PZ; i (ii) korektivnih radnji koje će trebati provesti da se osigura usklađenost sa ovim PZ. Plan korektivnih radnji će opisati sve aktivnosti usmjerene na postizanje usklađenosti sa ovim PZ u formi plana sa obavezujućim rokovima, koji će definirati budžet, aranžmane implementacije, raspodjelu uloga i nadležnosti, kao i raspored implementacije.
8. Ovaj PZ se ne primjenjuje na:
  - preseljenje koje je rezultat dobrovoljnih transakcija zemljištem (tržišne transakcije gdje prodavač nije obavezan, prinuđen, strahom natjeran ili podmićen da proda, a kupac se ne može koristiti eksproprijacijom ili drugim prinudnim procesom ukoliko pregovori budu neuspješni), i gdje se te transakcije odnose samo na one koji imaju zakonski priznata prava. Međutim, ovaj PZ će se primjenjivati tamo gdje takve dobrovoljne transakcije sa zemljištem mogu dovesti do preseljenja osoba osim prodavača, koji zauzimaju, koriste ili se pozivaju na pravo na odnosno zemljište, kao što su neformalni zakupci ili drugi korisnici zemljišta koji nemaju prava prema domaćem zakonu
  - naselja izbjeglica, osoba raseljenih unutar zemlje, kao i žrtava prirodnih katastrofa, sukoba, zločina ili nasilja.⁵⁷

⁵⁶ "Prava na zemljište" uključuju puna i trajna prava vlasništva prepoznata zakonom zemlje, bilo da su registrirana ili običajna; trajna ili privremena prava korištenja (služnosti) izvedena iz formalnog ili neformalnog sporazuma ili običaja, uključujući dugoročni ili kratkoročni najam, ili udio u uzgoju, kao i formalno i neformalno korištenje prirodnih resursa zajednice, kao što su šume, pašnjaci i vodna tijela; prava prolaza utvrđena zakonom ili običajem; i ograničenja upotrebe ili pristupa utvrđena zakonom ili običajem.

Zahtjevi

Opšti podaci

9. U ranoj fazi procesa okolišne i društvene procjene navedenoj u PZ 1, klijent će identificirati da li postoje izgledi da će doći do fizičkog i/ili ekonomskog preseljenja zbog projekta, i procijeniti mogućnost svih eventualnih budućih potreba projekta za dodatnim zemljištem i resursima.
10. Tamo gdje se kao posljedica javlja potreba za preseljenjem, proces procjene će karakterizirati polazne društveno-ekonomske okolnosti raseljenih osoba i potencijalne rizike i utjecaje koji projekt može imati na njih. Obim procjene će biti takav da omogućiti karakterizaciju potencijalnog značaja, vjerojatnost i ozbiljnost utjecaja, i uzme u obzir stavove pogođenih ljudi i ključnih relevantnih interesnih strana.
11. Kada procjena pokaže da bi projekat mogao donijeti značajne rizike i utjecaje povezane sa fizičkim i ekonomskim preseljenjem ljudi i/ili zajednica, klijent će angažirati eksperta(e) za preseljenje koji će pomoći u pripremi planskog dokumenta za preseljenje, sa ciljem razvoja i implementacije mjera za rješenje utjecaja na raseljene osobe, u skladu sa hijerarhijom ublažavanja. Prirodu planskog dokumenta za preseljenje koji će pripremiti klijent određuje Banka u okviru procesa okolišne i društvene procjene. Planski dokument za preseljenje će sadržavati analizu alternativnih projektnih rješenja i lokacija kako bi pokazao da su fizičko i ekonomsko preseljenje izbjegnuto ili svedeni na minimum. Obim i nivo detaljnosti plana će biti proporcionalan prirodi i obimu projekta, potencijalnom utjecaju na preseljenje, i nivou zanimanja interesnih strana.

Izbjegavanje ili svođenje preseljenja na minimum

12. Klijent će razmotriti izvediva alternativna projektna rješenja kako bi izbjegao, ili barem na minimum sveo fizičko i/ili ekonomsko preseljenje. Izbjegavanje je preferirani pristup, u skladu sa hijerarhijom ublažavanja iz PZ 1. Od posebnog je značaja da se izbjegne fizičko odnosno ekonomsko preseljenje onih kategorija koje su društveno ili ekonomski ranjive. Međutim, izbjegavanje ne treba biti preferirani pristup u situacijama kada bi doveo do negativnog utjecaja na javno zdravlje ili sigurnost. Mogu se, osim toga, javiti situacije gdje preseljenje može direktno dovesti do prilika za razvoj za domaćinstva i zajednice, uključujući kvalitetnije stambene jedinice i javno zdravlje, veću sigurnost posjeda, ili druga unaprijeđenja standarda života na lokalnom nivou.

Izbjegavanje prinudne deložacije

13. Klijent neće pribjegavati prinudnoj deložaciji. Realizacija prava nacionalizacije, eksproprijacije, obaveznog otkupa ili sličnih ovlasti klijenta se ne smatra prinudnom deložacijom ukoliko je u skladu sa domaćim zakonima i odredbama ovog PZ, i ako se odvija na način koji je u skladu sa osnovnim principima dužnog vođenja postupaka (uključujući davanja obavijesti dovoljno vremena unaprijed, zadovoljavajuće mogućnosti ulaganja pritužbi i žalbi, i izbjegavanje primjene

⁵⁷ U slučajevima kada je do preseljenja došlo kao posljedica konflikta prije preseljenja uzrokovanog projektom, proces ne-dobrovoljnog preseljenja će se rukovoditi Vodećim načelima o internom raseljavanju (Ured Visokog komesara za ljudska prava).

nepotrebne, nerazmjerne i pretjerane sile).

Sporazumno rješenje

14. Klijent će nastojati pribaviti prava na zemljište sporazumnim rješenjem, čak i ako ima zakonske načine da ostvari pristup zemljištu bez pristanka prodavača. Sporazumno rješenje pomaže izbjegavanju ili svođenju na minimum eksproprijacije i administrativnih ili sudskih kašnjenja sa formalnom eksproprijacijom, i u mjeri koliko je to moguće, smanjuje utjecaj formalne eksproprijacije na pogođene osobe. Sporazumna rješenja se obično mogu postići davanjem pravične i adekvatne naknade pogođenim osobama i zajednicama.

Uzimanje u obzir ranjivih grupa

15. Klijent će identificirati, procijeniti i rješavati utjecaje na ranjive grupe u skladu sa PZ 1, i posebno:
  - (i) provesti, u vrijeme društveno-ekonomskih istraživanja, analizu kojom će utvrditi relevantne faktore ranjivosti u kontekstu projektnog područja, u suradnji sa relevantnim interesnim stranama, uključujući pogođene zajednice
  - (ii) identificirati ranjive grupe na osnovu rezultata provedene analize ranjivosti
  - (iii) provesti specifične konzultacije sa ranjivim grupama
  - (iv) planirati mjere pomoći prilagođene različitim potrebama ranjivih grupa, opisati te mjere u planskom dokumentu za preseljenje, i predvidjeti njihovu implementaciju i sredstva za nju u okviru ukupnog budžeta za akviziciju zemljišta i preseljenje.

Uzimanje u obzir rodni aspekata

16. Proces fizičkog preseljenja ili ekonomskog preseljenja ima specifične rodne dimenzije koje će se uzeti u obzir u svim fazama: polazna istraživanja, procjena utjecaja, proces ublažavanja i monitoringa. Utvrdit će se mjere koje će osigurati svrsishodno učešće žena i muškaraca u svim konzultacijama o preseljenju, uključujući pogodno vrijeme održavanja sastanaka, prijevoz, pomoć za čuvanje djece, kao i, po potrebi, održavanje sastanaka samo sa ženama. Projekti će nastojati razumjeti diferencijalni utjecaj otkupa zemljišta, ograničenja korištenja zemljišta i nedobrovoljnog preseljenja na muškarce i žene. U ovisnosti od značaja utjecaja, može se po potrebi uključiti sljedeće:
  - (i) analiza domaćinstava kojom se identificiraju razlike izvora sredstava za život koji su na raspolaganju muškarcima i ženama, uključujući i neformalne;
  - (ii) analizu prava žena na zemlju i korištenje zemlje, uključujući suvlasništvo i prava korištenja zajedničkog zemljišta i drugih sredstava; i
  - (iii) analizu utjecaja preseljenja na mogućnost žena da obavljaju rad.
17. Kod utvrđivanja prava na kompenzaciju i njeno isporuku vodit će se računa o rodnim pitanjima, uključujući (i) proizvodnom radu i radu žena u domaćinstvu, (ii) pravičnim modalitetima isplata gotovinske kompenzacije, i (iii) udjelu u vlasništvu nekretnine u koju se vrši preseljenje. Klijent će razmotriti mogućnost da ponudi alternativne metode i/ili modalitete naknade, posebno u zemljama i regijama gdje žene imaju slabije mogućnosti pristupa formalnim finansijskim institucijama i/ili računima u banci. Kada nacionalni zakon i sistem zakupa ne prepoznaje pravo žena da posjeduju ili raspolazu imovinom, poduzet će se mjere, u mjeri u kojoj je to moguće, da se osigura da žene dobiju sigurnost

posjeda.

18. Proces konzultacija će osigurati da se dobije i perspektiva žena i da se u obzir uzmu i njihovi interesi u svim aspektima planiranja i implementiranja preseljenja. Ispitat će se i dokumentirati preference žena i muškaraca u smislu mehanizama naknade, zamjenske zemlje ili alternativnog pristupa sredstvima i prirodnim resursima, umjesto gotovine.
19. Pomoć unaprjeđenju ili ponovnoj uspostavi izvora sredstava za život⁵⁸, kao što je unaprjeđenje postojećih poljoprivrednih aktivnosti, stjecanje novih vještina, pristup kreditima, poduzetništvu i prilikama za zapošljavanje će se učiniti ravnopravno dostupnima muškarcima i ženama, i prilagodit će se njihovim posebnim potrebama.

Društveno - ekonomska procjena

20. Klijent će provesti početnu društveno-ekonomsku procjenu u cilju utvrđivanja polaznog položaja pogođenih osoba kada postoji mogućnost da će projekat dovesti do fizičkog ili ekonomskog preseljenja. Kod vršenja tih procjena koristit će se kombinacija kvalitativnih i kvantitativnih metoda, i bit će tako kreirane da omogućće dalji društveni i ekonomski monitoring položaja pogođenih osoba. Polazna društveno-ekonomska procjena će:

- definirati društveni i ekonomski profil pogođenih zajednica i osoba, uz raščlanjivanje podataka po spolu i starosti
- identificirati sredstava za život pogođena projektom i njihov značaj u ukupnom kontekstu sredstava za život pogođenih osoba
- identificirati režime posjeda zemljišta na pogođenom području
- identificirati sva eventualna rodna pitanja koja mogu utjecati na otkup zemljišta i proces preseljenja
- identificirati relevantne faktore ranjivosti i uspostaviti listu ranjivih grupa.

Popis, inventar pogođenih sredstava, i granični datum

21. Klijent će izvršiti popis pogođenih osoba da bi: (i) identificirao osobe koje će biti pogođene projektom; i (ii) utvrdio tko ima pravo na naknadu i pomoć. Popis će, osim toga, uzeti u obzir sezonske korisnike resursa koji možda nisu prisutni u tom području u vrijeme vršenja popisa.
22. Klijent će napraviti inventar⁵⁹ pogođenih sredstava, uključujući zemlju, objekte, usjeve, komunalne objekte i prirodne resurse koji predstavljaju osnovu za kasniju procjenu vrijednosti tih sredstava.

⁵⁸ "Unaprjeđenje ili ponovna uspostava izvora sredstava za život" se odnosi na specifične mjere ili aktivnosti čiji je cilj da pomognu pogođenim osobama da unaprjede ili bar osiguraju isti nivo sredstava za život u odnosu na nivo prije preseljenja.

⁵⁹ "Inventar" treba sadržavati detaljni popis, pripremljen u procesu konzultacija, nepristran i transparentan, punog spektra prava koje posjeduju ili koje vrše pogođene osobe, uključujući i one koja se zasnivaju na običaju ili praksi, sekundarna prava, kao što je pravo pristupa ili korištenja u svrhe dobivanja sredstava za život, i prava koja su zajednička.

23. Klijent će utvrditi krajnji rok za prihvatljivost⁶⁰, bilo: (i) u skladu sa odnosnom legislativom; ili (ii) primjenom krajnjeg roka za popis odnosno inventar (onaj koji je kasniji). Klijent će obavijestiti pogođene osobe o krajnjem roku. Informacije o krajnjem roku će se kvalitetno dokumentirati i distribuirati po cijelom projektnom području u redovnim intervalima, u pismenom i drugom obliku(po potrebi), i na relevantnim lokalnim jezicima. To će uključuje i postavljanje upozorenja da osobe koje se nastane na projektnom području nakon utvrđenog krajnjeg roka mogu biti izmještene. Od klijenta se ne traži da osigura kompenzaciju ili pomoć oportunističkim naseljenicima koji zauzmu projektno područje nakon krajnjeg datuma.
24. Krajnji datum za utvrđivanje prihvatljivosti će važiti: (i) za period predviđen domaćim zakonima; ili (ii) razumni vremenski period od datuma popisa odnosno inventara. Ako je protekao duži vremenski period između krajnjeg datuma i kompenzacije za pogođeno zemljište od strane klijenta, inventar i rezultirajuća procjena vrijednosti se treba ažurirati.

Procjena vrijednosti pogođenog zemljišta i sredstava

25. Procjena vrijednosti će odražavati pune troškove zamjene i vršit će ju kvalificirani stručnjaci za procjenu vrijednosti. Metodologija procjene vrijednosti u cilju utvrđivanja troškova zamjene će se dokumentirati i uvrstiti u relevantnu dokumentaciju koja se odnosi na planiranje preseljenja. U cilju osiguranja kompenzacije po cijeni zamjene, moguće je da će trebati ažurirati planirane stope kompenzacije u projektnim područjima gdje je visoka inflacija, ili je prošlo previše vremena između računanja iznosa kompenzacije i isplate kompenzacije.

Klasifikacija podobnosti

26. Pogođene osobe se mogu klasificirati na sljedeći način:
  - (i) one koje imaju formalna zakonska prava na zemljište (uključujući običajna i tradicionalna prava priznata prema domaćim zakonima);
  - (ii) one koje nemaju formalna zakonska prava na zemljište u vrijeme popisa ali polažu pravo na zemljište koje se priznaje ili prepoznaje prema domaćim zakonima; ili
  - (iii) osobe koje nemaju nikakvog priznatog zakonskog prava niti mogu polagati pravo na zemljište koje zauzimaju.

Naknada i beneficije za pogođene osobe

27. Kada se otkup zemljišta i ograničenja korištenja zemljišta, drugih sredstava i prirodnih resursa ne mogu izbjeći (bilo trajno ili privremeno), klijent će pogođenim osobama ponuditi kompenzaciju⁶¹ po punoj zamjenskoj vrijednosti, kao i ostale vidove pomoći za kojima se pojavi potreba, i koji će im omogućiti unaprjeđenje ili bar postizanje istog standarda života i sredstava za život, u skladu sa odredbama ovog PZ.
28. Klijent će pružiti pomoć za preseljenje⁶² svim osobama koje se fizički sele, kao i pomoć za unaprjeđenje sredstava za život odnosno njihovu ponovnu uspostavu

⁶⁰ Uključuje definiciju raseljenih osoba i kriterija za utvrđivanje prihvatljivosti za naknade i drugu pomoć kod preseljenja, uključujući i sve relevantne krajnje datume.

⁶¹ "Naknada" znači isplatu u gotovini ili naturi za izgubljenu zemlju, druga sredstva ili prirodne resurse, odnosno pristup istima, koji su otkupljeni ili koji su pogođeni projektom.

⁶² "Pomoć za preseljenje" označava tehničku i finansijsku pomoć koja se pruža preseljenim osobama povrh naknade u cilju podrške njihovim naporima preseljenja u novi dom i obnovu sredstava za život.

ekonomski raseljenim osobama, bez obzira na gore navedene kategorije kojima pripadaju. Pored toga, obaveze klijenta koje se odnose na naknade su navedene u nastavku, za svaku od tri kategorije navedene u paragrafu 26:

- Kategorija (i) Dati naknadu (u naturi ili u gotovini) za nekretnine⁶³ na koju imaju zakonsko pravo, kao i ostala sredstva po punoj zamjenskoj cijeni.
- Kategorija (II) Pružiti pravnu pomoć pogođenim osobama da bi im se priznala prava koja polažu na zemlju tako da im se potom može dati naknada za imovinu koju zakonito posjeduju po punoj zamjenskoj vrijednosti, i pokriti troškove postupka priznavanja.
- Kategorija (iii) Dati naknadu za sve objekte ili uređenje zemljišta (uključujući usjeve i drveće), izgubljene izvore prihoda i sredstava za život.
29. Standardi naknade za kategorije zemljišta i fiksnih sredstava će se objaviti i dosljedno primjenjivati. Iznosi naknade su predmet korekcije naviše kada se primjenjuju strategije pregovaranja. U svim slučajevima, dokumentira se jasna osnova za računanje naknade, a naknada se distribuira na transparentan način.
30. Naknada se isplaćuje prije preseljenja ili nametanja ograničenja na zemljište ili sredstva. Kada se ponovljeni naponi da se ostvari kontakt sa odsutnim vlasnicima pokažu neuspješnim, kada pogođene osobe odbiju ponuđene pravične naknade, ili kada su suprotstavljena polaganja prava na zemljište ili sredstva predmet dugih zakonskih postupaka, klijent može deponirati sredstva za naknadu predviđena planom preseljenja na račun koji donosi kamate, i nastaviti sa projektnim aktivnostima u skladu sa domaćim zakonima. Naknada će se staviti na raspolaganje osobama koje ispunjavaju kriterije neposredno po rješavanju njihovog prava.
31. Kada sredstva za život raseljenih osoba zavise od zemlje⁶⁴, odnosno kada je zemlja u kolektivnom vlasništvu, klijent će ponuditi naknadu zasnovanu za zemljište, osim kada se to pokaže neizvedivim ili neprihvatljivim za pogođene osobe.
32. Isplata gotovinske naknade za izgubljeno zemljište odnosno sredstva po punoj zamjenskoj vrijednosti umjesto naknade u naturi može biti adekvatna kada: (i) sredstva za život nisu zasnovana na zemlji; (ii) sredstva za život jesu zasnovana na zemlji, ali zemljište koje se izuzima za potrebe projekta je mali dio tih sredstava, a preostali dio može ekonomski opstati; (iii) postoje aktivno tržišta zemlje, stambenih jedinica i rada, i postoji dovoljna ponuda zemlje i stambenih jedinica.
33. U slučajevima kada pogođene osobe odbiju ponuđenu naknadu u skladu sa ovim PZ, i kao posljedica toga, pokrenut je postupak eksproprijacije, klijent će ispitati mogućnosti suradnje sa nadležnim vladinim organom da ostvari ishode koji su u skladu sa ovim PZ, uključujući naknadu po punoj zamjenskoj vrijednosti, pomoć za preseljenje i pomoć unaprjeđenje ili ponovnoj uspostavi sredstava za život.
34. Kada su pogođene zajednice autohtonih naroda, klijent će ispoštovati odgovarajuće odredbe ovog PZ, kao i odredbe PZ 7.

Dragovoljne donacije zemljišta

35. U određenim okolnostima, može se predložiti da se dio ili sva zemlja koju koristi projekt donira na dobrovoljnoj osnovi, bez plaćanja pune naknade. Uz prethodno odobrenje Banke, to može biti prihvatljivo pod uvjetom da klijent pokaže da su zadovoljeni svi ispod navedeni zahtjevi:
- potencijalni donator ili donatori su adekvatno informirani i konzultirani o projektu i mogućnostima koje su im na raspolaganju
  - potencijalni donator ili donatori su pismeno potvrdili svoju spremnost
  - nije korištena prinuda, zastrašivanje ili mito
  - površina zemljišta koje se donira neće umanjiti standard života donatora; i donirano zemljište ne povlači rezidualni utjecaj na sredstva za život
  - neće doći do preseljenja domaćinstava
  - donatori očekuju direktnu korist od projekta
  - za zemljište koje je u vlasništvu zajednice ili kolektiva, donacija se može izvršiti samo uz pristanak svih pojedinaca koji koriste ili zauzimaju zemljište
  - klijent će voditi transparentnu evidenciju svih konzultacija i postignutih dogovora.

Gubitak objekata zajednice, komunalnih i javnih sadržaja

36. Kada projekat uključuje gubitak objekata koji pripadaju zajednici, komunalnih i javnih sadržaja, ili pristup istima, klijent će izvršiti njihovu zamjenu u cilju pružanja istog ili boljeg nivoa usluga, na osnovu konzultacija sa pogođenom zajednicom⁶⁵, i relevantnim vladinim interesnim stranama u cilju definiranja i postizanja dogovora o odgovarajućim alternativama.

Uključivanje interesnih strana

37. Klijent će organizirati svrsishodne konzultacije sa pogođenim osobama i zajednicama, uključujući

⁶³ "Nekretnine" označavaju objekte, zemlju, ili oboje zajedno, uključujući sva stalna sredstva učvršćena na zemlji, kao što je drveće i pomoćni objekti.

⁶⁴ "Sredstva za život zasnovana na zemljištu" su aktivnosti poput uzgoja usjeva ili ispaše stoke, kao i branja prirodnih resursa.

⁶⁵ "Pogođena zajednica" označava zajednicu koja je pogođena projektom u skladu sa definicijom iz PZ 1, čiji pripadnici se preseljavaju fizički ili ekonomski. Pogođene zajednice uključuju prihvatne zajednice.

zajednice-domaćine⁶⁶ tokom cijelog procesa planiranja i implementacije preseljenja, u skladu sa načelima i procesima navedenim u PR 10, uz objavljivanje relevantnih informacija, u skladu sa sljedećim:

- objavljivanje relevantnih informacija i svrsishodne konzultacije sa pogođenim osobama i zajednicama odvijat će se u vrijeme razmatranja alternativnih projektnih rješenja
- preseljenje i unaprjeđenje sredstava za život će uključivati više opcija i alternativa od kojih pogođene osobe i zajednice mogu izabrati koje žele
- svrsishodne konzultacije će se odvijati tokom cijele faze planiranja, implementacije, monitoringa i evaluacije procedura otkupa zemljišta i preseljenja, uključujući i unaprjeđenje odnosno ponovnu uspostavu izvora sredstava za život
- dodatne odredbe se odnose na konzultacije sa raseljenim autohtonim narodima, u skladu sa PZ 7

- konzultacije u fazi planiranja sa svim relevantnim pogođenim grupama i interesnim stranama, uključujući i muškarce i žene, i ranjive grupe, se dokumentiraju u planu preseljenja koji se zahtjeva ovim PZ
- konzultacije u fazi implementacije i monitoringa se dokumentiraju.

38. Kod osmišljavanja mjera konzultacija, klijent će se pobrinuti da sve grupe, uključujući i one ranjive, budu informirane i upoznate sa svojim ovlastima, pravima, prilikama i koristima.
39. Klijent će podržati rad na konzultacijama i angažmanu jednostavnim, praktičnim i kulturološki prihvatljivom dokumentacijom namijenjenom za široku distribuciju pogođenim osobama.

Žalbeni mehanizam

40. Klijent će, što je ranije moguće, uspostaviti djelotvoran žalbeni mehanizam u procesu otkupa zemljišta i preseljenja, a najkasnije prije održavanja popisa, kako bi odgovorio na konkretna pitanja vezana za naknadu, preseljenje i mjere ponovne uspostave izvora sredstava za život koje pravodobno ulože raseljene osobe (ili drugi). Žalbeni mehanizam će biti u skladu sa zadacima i načelima koji se odnose na žalbene mehanizme predviđene u PZ 10. Uključit će i mehanizme rješavanja sporova na nepristran način. Ishodi žalbenog mehanizma (uključujući broj žalbi koje su zaprimljene, riješene i u toku) se navode u izvještaju monitoringa.

Planiranje i implementacija

41. U cilju rješavanja rizika i efekata identificiranih u okolišnoj i društvenoj procjeni, klijent će pripremiti plan preseljenja razmjernan rizicima i posljedicama povezanim sa projektom.
  - (i) za projekte gdje je otkup zemljišta odnosno ograničenje korištenja zemljišta minoran, pa neće imati značajan utjecaj na izvore sredstava za život, planom će se utvrditi kriteriji podobnosti za pogođene osobe, predvidjeti procedure i standardi za naknade, i ugraditi aranžmani konzultacija, monitoringa i rješavanja pritužbi
  - (ii) za projekte koji uzrokuju fizičko preseljenje, plan će predvidjeti dodatne mjere koje su relevantne za preseljenje pogođenih osoba
  - (iii) za projekte koji uključuju ekonomsko preseljenje sa značajnim utjecajem na izvore sredstava za život ili ostvarivanje prihoda, plan će predvidjeti dodatne mjere koje se odnose na unaprjeđenje ili ponovnu uspostavu ranijeg standarda života
  - (iv) za projekte koji uzrokuju promjenu korištenja zemljišta što dovodi do ograničenja pristupa resursima u zakonski definiranim parkovima ili zaštićenim područjima, ili drugim zajedničkim imovinskim resursima od kojeg zavise sredstva za život, plan će uspostaviti participatoran proces za određivanje odgovarajućih restrikcija korištenja i predvidjeti mjere ublažavanja kojima se rješavaju negativni utjecaji na sredstva za život koji se mogu pojaviti kao posljedica tih ograničenja.

---

⁶⁶ "Zajednice-domaćini" su zajednice u i oko područja u koje će se osobe fizički preseliti u okviru projekta.

42. Kada se priroda i obim utjecaja koji se povezuju sa otkupom zemljišta mogu utvrditi u vrijeme okolišne i društvene procjene izrađuje se plan preseljenja, koji se dostavlja Banci. Plan će se zasnivati na ažurnim i pouzdanim informacijama o: i) predloženom projektu i njegovim potencijalnim utjecajima na raseljene osobe i druge grupe koje su izložene negativnim utjecajima; ii) matrici prava koja definira pravo na naknadu (bilo u gotovini, bilo u naturi) za svaku kategoriju gubitka i za svaku grupu pogođenih osoba; iii) odgovarajućim i izvedivim mjerama ublažavanja svih identificiranih utjecaja; iv) zakonskim i institucionalnim aranžmanima koji su potrebni za djelotvornu implementaciju mjera preseljenja; i iv) budžetu koji je posebno izdvojen za preseljenje i koji je razmjeran mjerama ublažavanja.
43. U određenim slučajevima, i pod uvjetom odobrenja Banke, okvirni plan preseljenja može biti prihvatljiv kao prvi korak u izradi plana preseljenja samo ako postoji jasno utvrđen i uvjerljiv razlog koji u fazi razvoja projekta sprječava izradu cjelovitog plana preseljenja. Okvirni plan preseljenja priprema klijent kada priroda priroda ili obim utjecaja otkupa zemljišta nisu poznati zbog razvojne faze projekta, a detaljan popis pogođenih osoba i imovine se iz tog razloga ne može provesti. Svrha okvirnog plana preseljenja je da pojasni principe preseljenja i organizacijske aranžmane. Nakon što komponente projekta definiraju u dovoljnoj mjeri, priprema se detaljan plan preseljenja razmjeran potencijalnim rizicima i utjecajima, u skladu sa zahtjevima ovog PZ, a na osnovu okvirnog plana preseljenja.
44. Planska dokumentacija za preseljenje se ugrađuje u sistem okolišnog i društvenog upravljanja propisan u PZ 1. Za projekte kategorije A, dostavlja se kao dio ESIA propisanog u PZ 1, i objavljuje u skladu sa istom procedurom pregleda i angažmana, i prema vremenskom planu predviđenim u PR 10. Kada se radi o preseljenju značajnog obima, Banka može zahtijevati objavljivanje planske dokumentacije za preseljenje i za projekte kategorije B. Povjerljive informacije koje se odnose na pojedince, kao i budžet predviđen za naknade će se ukloniti iz planske dokumentacije za preseljenje koja je namijenjena objavljivanju.

Organizacioni kapaciteti i posvećenost

45. Klijent primjenjuje PZ 1 na aktivnosti otkupa zemljišta i aktivnosti preseljenja, već kako je primjenjivo, i posebno uspostavlja, održava i osnažuje, po potrebi, organizacijsku strukturu koja definira uloge, nadležnosti i ovlaštenja za implementaciju otkupa zemljišta i preseljenje u skladu sa ovim PZ. Klijent će imenovati konkretne uposlenike, uključujući i predstavnike uprave, koji imaju jasne odgovornosti i ovlaštenja za planiranje i implementaciju aktivnosti otkupa zemljišta i preseljenja. Klijent će osigurati adekvatnu podršku, ljudske i financijske resurse, na kontinuiranoj osnovi za osiguranje djelotvornog i kontinuiranog ispunjavanja preuzetih obaveza u vezi sa otkupom zemljišta i preseljenjem.

Projekti privatnog sektora uz otkup zemljišta i preseljenje kojim upravlja vlada

46. Otkup zemljišta i preseljenje mogu uključivati vladu čak i kada je projekat u privatnom vlasništvu. U tom slučaju, klijent će: (i) angažirati nadležne vladine agencije dovoljno rano u procesu razvoja projekta da istraže načine i sredstva ostvarivanja usklađenosti sa ovim PZ; (ii) nastojati da igra aktivnu ulogu u planiranju otkupa zemljišta i preseljenja, implementaciji i monitoringu; i (iii) surađivati sa nadležnom vladinom agencijom, u mjeri u kojoj ta agencija dopusti, na postizanju ishoda koji su u skladu sa ciljevima ovog PZ. Osim toga, kada su vladini kapaciteti ograničeni, klijent će podržati napore vlade u procesu otkupa zemljišta i preseljenja.
47. Klijent je odgovoran za identificiranje razlika između lokalnih zakona i vladine prakse, sa jedne strane, i zahtjeva ovog PZ, sa druge (npr. iznosi naknada, plaćanje neformalnim posjednicima, ili konzultacije i objavljivanje informacija). Kada se utvrdi postojanje tih razlika, klijent će preuzeti odgovornost da ih premosti na način koji je prihvatljiv vladi i Banci.
48. Klijent će izraditi plan preseljenja ili okvirni plan preseljenja koji će upotpuniti dokumentaciju koju pripremi nadležna vladina agencija, ako je to potrebno, da bi se ispoštovali uvjeti ovog PZ. Klijent će u ovaj plan uključiti: (i) opis prava raseljenih osoba predviđenih odnosnim zakonima i propisima; (ii) mjere koje predlaže u cilju premoštavanja svih eventualnih razlika između tih prava i zahtjeva ovog PZ; i (iii) financijske i implementacijske obaveze vladine agencije i/ili klijenta u vezi izvršenja ovog plana.

Monitoring i evaluacija

49. Klijent će uspostaviti procedure za praćenje i evaluaciju implementacije plana preseljenja, i poduzeti korektivne radnje, ako je potrebno tokom implementacije, u cilju ostvarivanja ciljeva ovog PZ. Monitoring otkupa zemljišta, unaprjeđenje preseljenja i sredstava za život ili procedura vraćanja u prethodno stanje će se odvijati u skladu sa PZ 1 i uključivat će učešće ključnih interesnih strana, između ostalih i pogođene zajednice.
50. Obim aktivnosti monitoringa bit će razmjeran rizicima i utjecajima projekta. Za sve projekte gdje postoji značajan obim preseljenja, klijent će angažirati kompetentne stručnjake za preseljenje da vrše monitoring implementacije planova preseljenja, osmisle korektivne aktivnosti po potrebi, daju mišljenje o usklađenosti sa ovim PZ, i izrade periodične interne izvještaje monitoringa. Izvještaji monitoringa će sadržavati izvještaj o napretku u odnosu na ključne pokazatelje navedene u planu preseljenja, i dostavljaju se Banci u okviru periodičnog izvještaja okolišnog i društvenog monitoringa koji propisuje PZ 1.
51. Odgovornost za dostavljanje izvještaja o monitoringu Banci je na klijentu čak i kada otkup zemljišta i preseljenje implementira treća strana, kao npr. vlada.

52. Klijent će se pobrinuti da se implementacija plana preseljenja verificira podnošenjem i odobrenjem izvještaja o izvršenju otkupa zemljišta i preseljenja⁶⁷ od strane Banke po okončanju svih aktivnosti.
53. Kada se radi o preseljenju značajnog obima, Banka može zahtijevati da se, osim internog monitoringa, uradi jedno ili oboje od ispod navedenog:
- periodični eksterni pregled usklađenosti⁶⁸ onoliko često i u skladu sa projektnim zadatkom koji će se definirati u planu preseljenja i u dogovoru s Bankom; i/ili
  - eksternu reviziju usklađenosti⁶⁹ aktivnosti otkupa zemljišta i preseljenja u cilju provjere da li su ispoštovani zahtjevi ovog PZ i odredbe plana preseljenja, posebno oni koji se odnose na unaprjeđenje ili zamjenu stambenih jedinica ili izvora sredstava za život. Plan preseljenja predviđa vrijeme, okvir i indikatore uspjeha završne revizije. Završnu reviziju će vršiti kompetentni eksperti za preseljenje po okončanju mjera unaprjeđenja ili ponovnog uspostavljanja sredstava za život, kada se može mjeriti njihov ishod. Izvještaj završne revizije će identificirati korektivne radnje ukoliko se uoče nedostaci, i ako je potrebno, sadržavat će plan korektivnih radnji.
54. Od klijenta se može zahtijevati da objavi izvještaje eksterne revizije (uključujući izvještaje pregleda usklađenosti i izvještaj završne revizije) kada je obim utjecaja preseljenja značajan.

Fizičko preseljenje i pomoć za preseljenje

55. Kada se ne može izbjeći fizičko preseljenje prilagodboj projektnog rješenja, klijent će izraditi plan preseljenja koji će obuhvatiti, kao minimum, odgovarajuće zahtjeve ovog PR, bez obzira na broj osoba koje su pogođene. Plan se izrađuje s ciljem ublažavanja negativnih utjecaja raseljavanja i, po potrebi, identificiranja razvojnih prilika. Uključuje budžet za preseljenje i plan implementacije, i utvrđuje prava za sve kategorije pogođenih osoba (uključujući i prihvatne zajednice). Plan sadrži aranžmane za monitoring djelotvornosti mjera fizičkog preseljenja i uspostave sredstava za život tokom implementacije, kao i evaluaciju po okončanju implementacije. Posebna pažnja se posvećuje rodnim aspektima i potrebama ranjivih osoba. Klijent će dokumentirati sve transakcije vezane za stjecanje prava nad zemljištem, pružanje naknade i druge pomoći vezano za aktivnosti preseljenja.
56. Klijent će raseljenim osobama ponuditi izbor između zamjenske nekretnine jednake ili veće vrijednosti sa sigurnošću posjeda, ekvivalentnih ili boljih karakteristika i prednosti lokacije, ili gotovinske naknade po zamjenskoj cijeni ako se pokaže da opcija zamjenske nekretnine nije moguća ili nije prihvaćene od strane pogođenih osoba. Zamjenski objekti (uključujući stambene jedinice) i/ili gotovinska naknada se

stavlja na raspolaganje prije preseljenja. Zamjenske lokacije izgrađene za raseljene osobe će nuditi, kao minimum, adekvatne stambene jedinice, uvjete života i pristup uslugama koje su ekvivalentni ili bolji od onih koje su postojali prije preseljenja, kao i održive i ekonomične prilike za unaprjeđenje, ili kao minimum, obnovu sredstava za život. Trošak preseljenja i ponovne uspostave ukupne potrebne infrastrukture u novim domovima snosi klijent.

57. Klijent će informirati fizički raseljene osobe o vremenu fizičkog preseljenja upućivanjem obavijesti u razumnom roku i nakon provedenih konzultacija, uzimajući u obzir potencijalni utjecaj na poljoprivredni kalendar i školsku godinu, između ostalih faktora.
58. Klijent će identificirati i procijeniti potencijalne negativne utjecaje u prihvatnim zajednicama na koje utječe proces preseljenja. O mjerama ublažavanja će se obaviti konzultacije sa prihvatnim zajednicama, i te mjere će se uključiti u plan preseljenja.
59. Tamo gdje izgradnju lokacija preseljenja i rekonstrukciju pogođenih stambenih ili drugih objekata vrši klijent, primjenjuju se svi Provedbeni zahtjevi.
60. Klijent će pružiti pomoć za preseljenje koja odgovara potrebama svake grupe pogođenih osoba, posvećujući posebnu pažnju potrebama ranjivih grupa.

Ekonomsko preseljenje, i unaprjeđenje ili ponovna uspostava sredstava za život

61. Kada se radi o projektima koji utječu na sredstva za život ili ostvarivanje prihoda, klijent će planirati mjere za unaprjeđenje, ili barem za ponovno uspostavljanje prihoda i sredstava za život pogođenih osoba. Plan utvrđuje prava pogođenih osoba i/ili zajednica, posvećuje posebnu pažnju rodnim aspektima i potrebama ranjivih grupa, i vodi računa da se ta prava daju na transparentan, dosljedan i ravnopravan način. Plan će sadržavati aranžmane za monitoring djelotvornosti mjera uspostave sredstava za život tokom implementacije, kao i za evaluaciju po okončanju implementacije. Ublažavanje ekonomskog preseljenja se smatra potpunim kada završna revizija zaključi da su pogođene osobe i zajednice dobile svu pomoć za koju ispunjavaju kriterije, i da su im pružene odgovarajuće prilike za obnovu sredstava za život.
62. Utjecaj na prihode ili sredstva za život koji nisu izravna posljedica otkupa zemljišta ili ograničenja korištenja zemljišta će se identificirati u okviru procesa procjene okolišnog i društvenog utjecaja u skladu sa PZ 1. Mjere naknade i ponovne uspostave sredstava za život se poduzimaju po principima ovog PZ.

⁶⁷ "Izvještaj o realizaciji otkupa zemljišta i preseljenja" je izvještaj koji se radi po okončanju otkupa zemljišta, aktivnosti preseljenja i ponovne uspostave sredstava za život, što uključuje: sažetak efekata projekta (kako fizičko tako i ekonomsko preseljenje) i principe kojima se rukovodi plan preseljenja; opis napora da se izbjegne ili na minimum svede preseljenje; sažetak organiziranih konzultacija i njihovi ishodi, uključujući i njihov utjecaj na prava i druge karakteristike otkupa zemljišta, preseljenja i aktivnosti ponovne uspostave sredstava za život; opis svih problema koji su se pojavili i način kako su riješeni; sažetak zaprimljenih pritužbi i kako su riješene, uključujući i popis pritužbi i sudskih predmeta koji su u toku u vrijeme podnošenja izvještaja; opis resursa mobiliziranih za planiranje i implementaciju otkupa zemljišta i aktivnosti ponovne uspostave sredstava za život.

⁶⁸ "Eksterni pregled usklađenosti" je periodični eksterni pregled aktivnosti otkupa zemljišta i preseljenja koji se poduzima tokom planiranja i implementacije ovih aktivnosti u cilju utvrđivanja da li se zahtjevi ovog PZ i odredbe plana preseljenja poštuju. Sadržavat će i preporuke za korekciju svih uočenih nedostataka.

⁶⁹ "Završna revizija" je vanjska revizija aktivnosti otkupa zemljišta i preseljenja koja se vrši nakon okončanja aktivnosti definiranih u planu preseljenja u cilju utvrđivanje jesu li odredbe ovog P i odredbe plana preseljenja ispoštovane, posebno one koje se odnose na unaprjeđenje odnosno povrat u prethodno stanje izvora sredstava za život.

63. Ovisno o vrsti utjecaja, mjere unaprjeđenja sredstava za život i njihove ponovne uspostave uključivat će sljedeće:

- Kada otkup zemljišta odnosno ograničenja korištenja zemljišta pogađaju poslovne subjekte⁷⁰, daje se naknada korisniku odnosno operatoru poslovnog subjekta za: (i) trošak ponovnog pokretanja aktivnosti na drugom mjestu; (ii) izgubljeni prihod tokom perioda tranzicije⁷¹; i (iii) trošak prijenosa i ponovnog postavljanja postrojenja, mehanizacije ili druge opreme, već prema situaciji.
- U slučajevima kada projekt pogađa osobe sa zakonskim pravom na zemljište koje je priznato odnosno može se priznati prema domaćem zakonu, daje se zamjenska zemlja ili nekretnina jednake ili veće vrijednosti ili, gdje je to pogodno, gotovinske naknade troškova zamjene.
- Ekonomski raseljenim osobama koje nemaju zakonski priznata prava na zemlju isplaćuje se naknada za gubitak ostale imovine osim zemljišta (kao što su usjevi, infrastruktura za navodnjavanje, i druga unaprjeđenja zemljišta) po zamjenskoj vrijednosti. Osim toga, klijent će pružiti pomoć u zamjenu za naknadu za zemlju koja je dovoljna da tim osobama omogući da na drugom mjestu uspostave sredstva za život.

- Kada su pogođeni prirodni resursi koji se koriste zajednički, pokreću se inicijative za unaprjeđenje produktivnosti preostalih resursa kojima zajednica ima pristup, i naknade u naturi ili gotovini za gubitak pristupa ili omogućavanje pristupa alternativnih izvora izgubljenih resursa.
- Pruža se dopunska ciljana pomoć i prilike sa ciljem, kao minimum, ponovne uspostave, ili kada je to moguće, unaprjeđenja mogućnosti ostvarivanja prihoda, nivoa proizvodnje i standarda života. U slučaju poslovnih subjekata koji trpe privremene gubitke zbog nemogućnosti rada uzrokovanog preseljenjem do kojeg je doveo projekat, i vlasnik poslovnog subjekta i zaposlenici koji su izgubili plaću ili posao imaju pravo na pomoć.
- Tokom perioda tranzicije pruža se pomoć ekonomski raseljenim osobama, po potrebi, na osnovu razumne procjene vremena potrebnog da oni ponovno uspostave kapacitete za ostvarenje zarade, nivo proizvodnje i životni standard.
- Raseljenim osobama i zajednicama se daju prilike da ostvare odgovarajuće razvojne koristi od projekta.

---

⁷⁰ "Poslovni subjekti" uključuju trgovine, restorane, servise, proizvodne objekte i druga poduzeća, bez obzira na njihovu veličinu i da li su sa dozvolom ili ne.

⁷¹ "Period tranzicije" je period između dešavanja preseljenja i vremena kada su ponovno uspostavljena pogođena sredstva za život.

EBRD Provedbeni zahtjev 6: Očuvanje biodiverziteta i održivo upravljanje živim prirodnim resursima

Uvod

1. Ovaj Provedbeni zahtjev (PZ) prepoznaje da je očuvanje biodiverziteta⁷² i održivo upravljanje živim prirodnim resursima⁷³ od temeljnog značaja za okolišnu i društvenu održivost.
2. Ovaj PZ prepoznaje važnost očuvanja temeljnih ekoloških funkcija staništa⁷⁴ biodiverziteta, i ekosistemske usluge⁷⁵. Svi ekosistemi podržavaju kompleksnu lepezu živih organizama i razlikuju se u pogledu bogatstva, obilja i važnosti vrsta.
3. Cilj očuvanja biodiverziteta i održivog upravljanja živim resursima se mora balansirati sa potencijalom za korištenje višestrukih ekonomskih, društvenih i kulturnih vrijednosti biodiverziteta i živih prirodnih resursa na optimalan način.

Ciljevi

4. Ciljevi ovog PZ su:
  - zaštita i očuvanje biološke raznolikosti korištenjem načela predostrožnosti;
  - usvajanje hijerarhije ublažavanja s ciljem osiguravanja da neće doći do neto gubitka biodiverziteta i da, tamo gdje je to prikladno, dođe do neto povećanja biodiverziteta;
  - održavanje ekosistemskih usluga; i
  - promoviranje dobrih međunarodnih praksi (DMP (*engl.* GIP) u održivom upravljanju i korištenju živih prirodnih resursa.

Djelokrug primjene

5. Ovaj PZ se primjenjuje na sve projekte koje direktno financira EBRD, u skladu sa Okolišnom i društvenom politikom. Klijent će, u sklopu svog procesa okolišne i društvene procjene, identificirati relevantne zahtjeve ovog PZ i način na koji će se oni rješavati i njima upravljati tokom životnog ciklusa projekta. Implementacijom radnji koje su neophodne da bi se zadovoljili zahtjevi ovog PZ će se upravljati preko generalnog sistema okolišnog i društvenog upravljanja (ESMS) i planova okolišnog i društvenog upravljanja (ESMP) koji su posebno izrađeni za projekt u cilju primjene ovog PZ u prihvatljivom vremenskom okviru. Okolišna i društvena procjena i zahtjevi upravljanja navedeni su u PZ 1.

6. Ovaj PZ se primjenjuje i na situacije gdje su sredstva za život pogođenih zajednica, uključujući i autohtone narode čiji je pristup odnosno korištenje biodiverziteta, ekosistemskih usluga i/ili živih prirodnih resursa potencijalno pogođen projektnim aktivnostima. Potencijalna pozitivna uloga projektom pogođenih zajednica, uključujući autohtone narode, u očuvanju biodiverziteta i održivom upravljanju živim prirodnim resursima se također razmatra u ovom PZ.

Zahtjevi

Očuvanje biodiverziteta

Procjena rizika i utjecaja

7. Proces procjene će karakterizirati polazne uvjete u mjeri koja je razmjerna i specifična za očekivane rizike i značaj utjecaja. Polazna procjena će uzeti u obzir, ali se neće ograničavati na relevantne rizike po biodiverzitet i ekosistemske usluge, fokusirajući se na potencijalni gubitak staništa, degradaciju ili fragmentaciju, invazivne ne-autohtone vrste, pretjeranu eksploataciju, migratorne koridore, hidrološke promjene, zasićenje hranjivim tvarima, i zagađenje, kao i utjecaje koji su relevantni za klimatske promjene i prilagodbu na njih. U planiranju i provođenju polaznih i procjena utjecaja koje su vezane za biodiverzitet, klijent će se rukovoditi smjernicama relevantnih dobrih praksi, koristeći, prema potrebi, uredska istraživanja i istraživanja na terenu. Ako se ukaže potreba za dodatnim istraživanjima da bi se pružila veća sigurnost za značaj potencijalnih utjecaja, klijent treba provesti dodatne studije i/ili praćenje prije poduzimanja aktivnosti koje su vezane za projekat, a koje bi mogle izazvati nepovratne utjecaje.
8. Kroz procesa procjene, klijent treba identificirati i karakterizirati, već u ranoj fazi projektnog ciklusa, potencijalne prilike koje su vezane za projekat, kao i rizike i utjecaje na biodiverzitet. Obim procjene bi trebao biti dovoljan da karakterizira utjecaje na osnovu njihove izglednosti i značaja, kao i ozbiljnosti utjecaja, te odražavati pitanja koja brinu potencijalno pogođene zajednice i, kada je to relevantno, druge interesne strane. Procjena bi također trebala uzeti u obzir direktne, indirektno i kumulativne utjecaje i procijeniti djelotvornost i izvedivost mjera ublažavanja koje treba primijeniti na projekat. Proces procjene treba uključiti razmatranje potencijalnih utjecaja na nivou krajolika kao i utjecaje na ekološki integritet ekosistema, neovisno o njihovom statusu zaštite i bez obzira na nivo poremećaja ili degradacije.

⁷² Za potrebe ovog PZ, biološka raznolikost (biodiverzitet) se definira u skladu sa Konvencijom o biološkoj raznolikosti kao „raznolikost živih organizama iz svih izvora, uključujući, između ostalog, zemaljske, morske i druge vodene ekosisteme i ekološke komplekse čiji su oni dio; to uključuje raznolikost unutar vrsta, između vrsta i raznolikost ekosistema”.

⁷³ „Živi prirodni resursi“ se definiraju kao „biljke i životinje koje se uzgajaju za ljudsku i životinjsku konzumaciju i upotrebu, bilo da se to radi u divljini ili unutar uzgojnih kapaciteta. To uključuje sve vrste šumarstva, biogoriva, poljoprivredu, uključujući i godišnje i višegodišnje usjeve i uzgoj životinja uključujući stočarstvo; kao i divlje i uzgojno ribarstvo, uključujući sve vrste morskih i slatkovodnih organizama, kako kičmenjaka tako i beskičmenjaka”.

⁷⁴ Staništa su kopnene, slatkovodne ili slanovodne jedinice ili zračni prostori koji podržavaju okupljanje živih organizama i njihovu interakciju sa neživim okruženjem.

⁷⁵ Ekosistemske usluge su koristi koje ljudi, uključujući i poslovne subjekte, dobivaju od ekosistema. Ekosistemske usluge se dijele na četiri tipa: (i) usluge pružanja namirnica, odnosno proizvoda koje ljudi uzimaju iz ekosistema; (ii) usluge reguliranja, odnosno koristi koje ljudi dobivaju od ekosistemskih procesa regulacije; (iii) kulturološke usluge, odnosno nematerijalne koristi koje ljudi dobivaju od ekosistema; i (iv) prateće usluge, odnosno prirodni procesi koji održavaju ostale usluge.

9. U skladu sa DMP (*engl.* GIP), procjena će uzeti u obzir: (i) potencijalni utjecaj projekta na ekosistemske usluge, uključujući i one koje bi klimatske promjene mogle dodatno pogoršati; (ii) korištenje i zavisnost od tih ekosistemskih usluga potencijalno pogođenih zajednica i/ili autohtonih naroda; i (iii) zavisnost projekta od tih ekosistemskih usluga. Kada bi projekat potencijalno mogao utjecati na ekosistemske usluge, a kada klijent ima direktnu upravljačku kontrolu ili značajan utjecaj, treba izbjeći negativne utjecaje. Ako se ovi utjecaji ne mogu izbjeći, implementirat će se mjere za svođenje utjecaja na minimum i/ili za ponovnu uspostavu biodiverziteta i ekosistemskih usluga.
10. Za projekte koji bi potencijalno mogli imati takav utjecaj na autohtone narode i lokalne zajednice, klijent će pružiti mogućnosti za fer i pravičnu raspodjelu koristi koja proističe iz korištenja živih prirodnih resursa u skladu sa: (i) zahtjevima za rješavanje pitanja ekonomskog raseljavanja u PZ 5; (ii) konkretnih zahtjeva koji se odnose na upravljanje potencijalnim rizicima i utjecajima na autohtone narode u PZ 7; i (iii) zahtjeva za uključivanjem interesnih strana koji su predviđeni u PZ 10.

Zaštita i očuvanje biodiverziteta, prioritetne odlike biodiverziteta, i kritična staništa

11. Kada procjena identificira potencijalne utjecaje na biodiverzitet koji su povezani s projektom, klijent će tim rizicima upravljati u skladu sa hijerarhijom mjera ublažavanja i DMP (*engl.* GIP). Klijent će usvojiti oprezan pristup i primijeniti prilagodljive upravljačke prakse u kojima se provode mjere ublažavanja i upravljanja koje spremno reaguju na izmijenjene uvjete i rezultate monitoringa projekta tokom trajanja projekta.
12. Neovisno od navedenog, neka područja na koja utječe projekat mogu sadržavati "prioritetne odlike biodiverziteta"⁷⁶, gdje spadaju: (i) ranjiva staništa; (ii) ranjive vrste; (iii) značajne odlike biodiverziteta utvrđene od strane širokog spektra nosioca interesa ili vlada; i (iv) ekološke strukture i funkcije potrebne za očuvanje održivosti prioritetnih odlika biodiverziteta navedenih u ovom paragrafu.
13. Kada je procjenom utvrđeno da bi projekat mogao imati značajne negativne i nepovratne utjecaje na prioritetne odlike biodiverziteta, klijent ne smije implementirati nikakve aktivnosti vezane za projekat, osim kada:
- klijent može pokazati da ne postoje tehnički i ekonomski izvedive alternative
  - su obavljene konzultacije sa nosiocima interesa u skladu sa PZ 10
  - projekat je dozvoljen prema važećim okolišnim zakonima, uz priznavanje prioritetnih odlika

biodiverziteta

- uvedene su odgovarajuće mjere za ublažavanje u skladu sa hijerarhijom ublažavanja, da bi se osiguralo da neće doći do neto gubitka⁷⁷, a da će se po mogućnosti ostvariti neto dobit u smislu prioritetnih odlika i staništa i ekoloških funkcija koje ih dugoročno održavaju da bi se postigli mjerljivi rezultati očuvanja.
14. Najosjetljivije odlike biodiverziteta se definiraju kao kritična staništa; oni obuhvaćaju jedno od navedenog: (i) visoko ranjivi ili jedinstveni ekosistemi; (ii) staništa od velikog značaja za ranjive⁷⁸ ili kritično ranjive vrste; (iii) staništa od velikog značaja za endemske ili geografski ograničene vrste; (iv) staništa koja podržavaju globalno značajne migratorne ili kongregatorne vrste; ili (v) područja povezana sa ključnim procesima evolucije
15. Kritično stanište ne smije biti dodatno iscjepkano, izmijenjeno ili degradirano u mjeri koja kompromitira njegov ekološki integritet ili važnost biodiverziteta. Shodno tome, u područjima kritičnog staništa, klijent neće provoditi projektne aktivnosti, osim uz zadovoljenje sljedećih uvjeta:
- ne postoje nikakve druge održive alternative u regiji za razvoj projekta u staništima koja imaju manju vrijednost u smislu biodiverziteta
  - obavljene su konzultacije sa interesnim stranama u skladu sa PZ 10
  - projekat je dozvoljen prema važećim okolišnim zakonima, uz priznavanje prioritetnih odlika biodiverziteta
  - projekat ne dovodi do mjerljivih negativnih utjecaja⁷⁹ na one odlike biodiverziteta za koje je kritično stanište određeno, kao što je navedeno u paragrafu 14
  - projekat je osmišljen tako da osigura neto povećanje⁸⁰ za kritično stanište koje je pod utjecajem projekta
  - ne očekuje se da će projekat dovesti do neto smanjenja u broju⁸¹ nijedne ranjive ili kritično ranjive vrste tokom razumnog vremenskog

⁷⁶ Prioritetne odlike biodiverziteta koje su nezamjenjive ili ranjive, ali sa nižim nivoom prioriteta od kritičnih staništa (definiranih u paragrafu 13).

⁷⁷ "Nulti neto gubitak" se definira kao tačka kada su gubici biodiverziteta zbog projekata balansirani dobitima koji se ostvaruju mjerama poduzetim u cilju izbjegavanja i svođenja na minimum tih utjecaja, poduzimanjem mjera obnove na lokaciji, i na kraju, poništavanjem rezidualnog utjecaja, ako postoji, na odgovarajućoj geografskoj razmjeri.

⁷⁸ Kao što je pobrojano na Crvenoj listi ranjivih vrsta Međunarodne unije za očuvanje prirode (IUCN). Određivanje kritičnog staništa na osnovu drugih kriterija je sljedeće: (i) ako je vrsta navedena na državnom ili regionalnom nivou kao kritično ranjiva ili ranjiva, u zemljama koje poštuju smjernice IUCN, određivanje kritičnih staništa će se pojedinačno za svaki projekat, u konzultacijama sa kompetentnim profesionalcima; i (ii) u slučajevima kada kategorije vrsta koje su pobrojane na državnom ili regionalnom nivou ne odgovaraju precizno kategorizaciji IUCN (na primjer, neke zemlje općenito navode vrste kao „zaštićene“ ili „ograničene“), provest će se procjena da bi se utvrdili razlozi i svrha ovakve liste. U ovom slučaju, određivanje kritičnog staništa će se bazirati na toj procjeni.

⁷⁹ Mjerljivi negativni utjecaj označava direktne i indirektno utjecaje projekta koji će ugroziti opstanak bilo koje vrijednosti biodiverziteta unutar promatranog područja koje je osnova za proglašavanje kritičnog staništa.

⁸⁰ Neto povećanje predstavlja dodatne rezultate očuvanja koji se mogu ostvariti za vrijednosti biodiverziteta za koje je proglašeno kritično stanište. Neto povećanje se može ostvariti razvojem nadoknade biodiverziteta i/ili u slučajevima kada klijent može zadovoljiti paragraf 14 ovog provedbenog zahtjeva, bez nadoknade biodiverziteta, klijent bi trebao ostvariti neto povećanje provođenjem programa koji bi se mogli implementirati in situ (na terenu) u cilju osnaživanja staništa i zaštite biodiverziteta.

⁸¹ Neto smanjenje je jedinstveni ili kumulativni gubitak jedinki koji sprječava sposobnost vrste da opstane na globalnom, odnosno regionalnom/nacionalnom nivou za dugi niz generacija ili tokom dugog vremenskog perioda. Nivo (na primjer, globalni odnosno regionalni/nacionalni) potencijalnog neto smanjenja se određuje na osnovu činjenice da se vrsta nalazi ili na (globalnoj) Crvenoj listi ranjivih vrsta IUCN-a, odnosno na regionalnim/nacionalnim listama. Za vrste koje su pobrojane i na (globalnoj) Crvenoj listi ranjivih vrsta IUCN kao i na nacionalnim/regionalnim listama, neto smanjenje će se zasnovati na nacionalnoj/regionalnoj populaciji.

perioda⁸²

- snažan i prikladno osmišljen dugoročni program praćenja i evaluacije biodiverziteta s ciljem procjene statusa kritičnog staništa je integriran u klijentov program prilagodljivog upravljanja.
16. Kada je klijent u stanju da ispuni ove zahtjeve, strategija ublažavanja posljedica projekta će se opisati u planu upravljanja biodiverzitetom ili u akcionom planu za biodiverzitet⁸³, u ovisnosti o tome šta je prikladno.
  17. Zahtjev za procjenom kritičnog staništa koje će se identificirati tokom faze utvrđivanja opsega procjene utjecaja projekta, i, kada je relevantno, revidirati će se po okončanju polazne procjene. Kada procjena pokaže da bi projekat mogao imati negativne utjecaje na kritično stanište, klijent će angažirati neovisne eksperte da izvrše procjene potencijalnih negativnih utjecaja na to kritično stanište.
  18. Kao posljednje rješenje, mogu se planirati i implementirati nadoknade biodiverziteta u cilju postizanja mjerljivih, dodatnih i dugoročnih rezultata zaštite⁸⁴ od kojih se razumno može očekivati da dovedu do nultog neto smanjenja, i ako je moguće, neto povećanja biodiverziteta. Definiranje nadoknade biodiverziteta će se pridržavati principa "isti za isti, ili bolji"⁸⁵, i vršit će se u skladu sa PZ Banke i DMP (*engl.* GIP). Klijent će izdvojiti adekvatne resurse u smislu osoblja i pokazati dugoročnu tehničku i financijsku izvedivost vršenja nadoknade.
  19. Kada se predlažu nadoknade biodiverziteta za prioritetne odlike biodiverziteta ili neko kritično stanište, klijent će izraditi strategiju nadoknade biodiverziteta ili plan upravljanja nadoknadom biodiverziteta, u zavisnosti od toga što je pogodnije, da pokaže da će značajni rezidualni utjecaju projekta na biodiverzitet biti adekvatno ublaženi. U tim slučajevima, klijent će angažirati iskusne eksterne stručnjake koji poznaju sistem i način implementacije nadoknade.
  20. Ne mogu se nadoknaditi svi rezidualni negativni utjecaji na prioritetne odlike biodiverziteta i/ili kritična staništa. U tim slučajevima, klijent će izvršiti prilagodbu projektnog rješenja da bi izbjegao potrebu za tom nadoknadom, i da bi ispoštovao odredbe ovog PZ:

Zakonski zaštićena i međunarodno priznata područja od vrijednosti za biodiverzitet

21. Kada se projekt realizira unutar područja, ili ima potencijal da negativno utječe na područje koje je zaštićeno zakonskim ili drugim djelotvornim sredstvima,⁸⁶ i/ili je međunarodno priznato⁸⁷, ili ga za taj

status predlaže državna vlada, klijent mora identificirati i procijeniti potencijalne utjecaje povezane sa projektom i primijeniti hijerarhiju ublažavanja tako da utjecaji projekta ne kompromitiraju integritet, ciljeve očuvanja i/ili važnost biodiverziteta za to područje.

22. Ako procjena pokaže da projekat ima potencijalno negativni utjecaj na ciljeve očuvanja i integritet lokacije, prioritetne odlike biodiverziteta i/ili kritično stanište unutar zakonski zaštićenih područja, ili međunarodno priznata područja od vrijednosti za biodiverzitet, klijent će tražiti način da izbjegne takve utjecaje. Osim toga, klijent će:
  - pokazati da je svaki predloženi razvoj zakonski dozvoljen, što može značiti da je izvršena specifična procjena utjecaja projekta na zaštićeno područje u skladu sa zahtjevima domaćih zakona
  - postupati na način koji je u skladu sa planovima upravljanja za područja koje je prepoznala vlada
  - konzultirati upravitelje zaštićenih područja, relevantne organe, lokalne zajednice i druge interesne strane o predloženom projektu u skladu sa PZ 10
  - provesti dodatne programe, prema potrebi, u cilju promocije i jačanja ciljeva očuvanja zaštićenog područja.

Invazivne strane vrste

23. Klijent će izbjegavati i proaktivno sprječavati slučajno ili namjerno uvođenje stranih vrsta koje mogu imati bitan negativan utjecaj na biodiverzitet, konkretno:
  - klijent neće namjerno uvoditi strane vrste u područja u kojima se inače ne nalaze, osim kada se to vrši u skladu sa regulatornim okvirom koji definira takvo uvođenje; ni u kakvim okolnostima se ne smiju uvesti u novi okoliš vrste za koje se zna da su invazivne
  - klijent će identificirati potencijalne rizike, utjecaje i opcije za njihov ublažavanje koje se odnose na slučajni prijenos i puštanje stranih vrsta⁸⁸
  - ako su strane vrste već udomaćene u zemlji ili regiji predloženog projekta, klijent će se posvetiti dužnu pažnju da ne proširi invazivne vrste u područjima u kojima one već nisu udomaćene.

⁸² Vremenski okvir u kojem klijenti moraju pokazati da je postignuto "nulto neto smanjenje broja" kritično ranjivih i ranjivih vrsta će se određivati od slučaja do slučaja i u konzultacijama sa vanjskim ekspertima.

⁸³ Akcioni plan za biodiverzitet (BAP) obično sadrži seriju ciljeva, zadataka i upravljačkih mjera i planiranih referentnih vrijednosti za ublažavanje rezidualnog utjecaja u cilju postizanja nultog neto smanjenja/ neto povećanja prioritetnih odlika biodiverziteta ili kritičnih staništa. Cilj / zadaci trebaju biti realni i zasnovani na mjerljivim ciljnim vrijednostima. Svaki zadatak treba predvidjeti seriju aktivnosti i uključiti indikatore završetka ili ciljeve monitoringa, kao i odgovorne subjekte i vremenski okvir. BAP-ovi se rade u konzultacijama sa relevantnim interesnim stranama, uključujući vlade, eksterne eksperte, lokalne / međunarodne organizacije za konzervaciju i zajednice pogođene projektom.

⁸⁴ Mjerljivi ishod za očuvanje biodiverziteta će se pokazati na licu mjesta (u prirodnim uvjetima (ne u zatočeništvu ili depozitoriju), i na odgovarajućoj geografskoj skali (npr. na lokalnoj, nacionalnoj ili regionalnoj razini).

⁸⁵ Princip "isti-za-isti ili bolji" znači da će u većini slučajeva nadoknada biodiverziteta biti tako planirana da očuva iste vrijednosti biodiverziteta koje su pogođene projektom (nadoknada "u naturi"). U određenim situacijama, međutim, područja biodiverziteta koja će biti pogođena projektom mogu ne biti predmet ni nacionalnog ni lokalnog prioriteta, i mogu postojati druga područja biodiverziteta sa sličnim vrijednostima koja su veći prioritet za očuvanje i održivo korištenje, i pod neposrednom prijetnjom, ili u potrebi za zaštitom ili djelotvornim upravljanjem. U tim situacijama, moglo bi biti opravdano razmotriti nadoknadu "druge vrste" koja uključuje "zamjenu za bolje" (npr. kada su nadoknade usmjerene na biodiverzitet većeg prioriteta od onoga koji je pogođen projektom).

⁸⁶ Ovaj PZ se rukovodi definicijom „zaštićenog područja“ IUCN-a.

⁸⁷ Područja identificirana prema međunarodnim konvencijama ili sporazumima, uključujući, ali ne ograničavajući se na, Područja svjetske prirodne baštine UNESCO-a, UNESCO-v program Čovjek i biosfera, i Ramsarski popis močvarnih područja od međunarodnog značaja.

⁸⁸ U pogledu međunarodnog transporta roba i usluga, ovaj PZ se rukovodi Međunarodnom konvencijom o nadzoru i upravljanju brodskim balastnim vodama i talozima (BWM). Klijenti koji traže financiranje EBRD-a za projekat koji uključuje aktivnosti transporta brodom, moraju poštivati odgovarajuće obaveze propisane tom Konvencijom.

Održivo upravljanje živim prirodnim resursima

24. Projekti koji uključuju primarnu proizvodnju živih prirodnih resursa, kao što su usjev ili proizvodnja stoke, prirodno ili plantažno šumarstvo, akvakultura ili ribogojilišta, proizvodnja ili korištenje biomase za proizvodnju energije i bio-goriva, vršit će se u skladu sa ovim PZ, povrh sljedećeg:
- Klijent će upravljati živim prirodnim resursima primjenom nacionalnih regulatornih zahtjeva, DMP (*engl.* GIP) i relevantnih materijalnih okolišnih standarda EU, koji su primjenjivi na nivou projekta.
  - Kad je potrebno, klijenti će usvojiti globalno, regionalno ili nacionalno priznate standarde certificiranja koji su (i) zasnovani na konzultativnim procesima sa više interesnih strana; i (ii) gdje je akreditacija predmet neovisne verifikacije ili certifikacije preko odgovarajućih akreditiranih tijela za te standarde. Kada ne postoje relevantni standardi i/ili sistemi certifikacije, klijent se obavezuje da će primijeniti odgovarajuće prakse održivog upravljanja specifične za razmatranu industriju, u skladu sa DMP (*engl.* GIP).
  - Gdje je to izvedivo, klijent će locirati projekte agri-biznisa koji su zavisni od zemljišta na nepošumljenim površinama ili površinama koje su već konvertirane iz prirodnog stanja, u cilju svođenja na minimum utjecaja na prioritetne odlike biodiverziteta i/li kritična staništa.
  - Proizvodnja i/ili korištenja vrsta koje bi potencijalno mogle biti invazivne se neće vršiti bez odgovarajućih mjera kontrole koje sprječavaju njihovo ispuštanje / širenje izvan područja proizvodnje.
  - Kod projekata ribarstva⁸⁹ ili akvakulture, klijent će procijeniti i na minimum svesti rizik od bijega neautohtonih vrsta u vodenu sredinu. Klijenti također trebaju procijeniti i na minimum svesti potencijal za prijenos bolesti i/li parazita u okoliš.
  - Kada se klijent bavi uzgojem, transportom i klanjem životinja u svrhu dobivanja mesa ili nusproizvoda (npr. mlijeko, jaja, vuna), on će u okviru tehnika uzgoja životinja usvojiti i primjenjivati državne regulatorne zahtjeve, relevantne standarde EU o dobrobiti životinja i DMP (*engl.* GIP), ovisno o tome šta je strože.
  - Da bi na minimum sveo antimikrobnu rezistenciju (AMR)⁹⁰, klijent će primjenjivati antibiotike na zdravim životinjama za proizvodnju hrane isključivo u skladu sa materijalnim okolišnim standardima EU.
  - U zemljama članicama EU, ne mogu se koristiti ili puštati u okoliš genetski modificirani organizmi (GMO) bez odobrenja nadležnih organa. U drugim zemljama u kojima EBRD ima operacije, GMO se ne mogu koristiti ili puštati u okoliš bez procjene rizika, koja se vrši u skladu sa materijalnim

⁸⁹ Aktivnosti ribarstva ne moraju biti ograničene na ribolov. Ponovno naseljavanje ili uvođenje različitih vrsta ili populacija, posebno u zatvorenom okruženju kao što su jezera, mora biti takvo da osigura da nove količine ne unište ili oteraju postojeće lokalne endemske / prirodne riblje vrste.

⁹⁰ Prema Svjetskoj zdravstvenoj organizaciji za zdravlje životinja (OIE), antimikrobni agensi su lijekovi koji se koriste za liječenje infekcija, posebno onih bakterijskog porijekla. Ovi lijekovi su od esencijalnog značaja za zaštitu zdravlja ljudi i životinja, kao i za dobrobit životinja. Pretjerana ili nepravilna upotreba može dovesti do pojave rezistentnih bakterija koje ne reagiraju na liječenje antibioticima. To se obično naziva antimikrobnom rezistencijom ili AMR:

Lanci opskrbe

25. U okviru procesa procjene lanca opskrbe definiranog u PZ 1, klijent će identificirati i procijeniti rizike i utjecaje na biodiverzitet njegovih primarnih dobavljača.⁹¹
26. Ako ta procjena rizika ukaže da bi na prioritetne odlike biodiverziteta i/ili kritična staništa klijentovi primarni dobavljači mogli imati negativan utjecaj, ili gdje su prijavljeni takvi rizici na nižim nivoima lanca opskrbe robama i materijalima koji su od esencijalnog značaja za osnovne operative funkcije projekta, klijent će poduzeti odgovarajuće korake da to popravi u skladu sa DMP (*engl.* GIP), i u vremenskom okviru dogovorenom sa EBRD.
27. Kada klijent nabavlja robe iz prirodnih resursa, uključujući hranu, drvo i vlakna za koja se zna da potječu iz područja gdje postoji rizik značajne konverzije ili degradacije prioritetnih odlika biodiverziteta i/ili kritičnih staništa, okolišna i društvena procjena koju provodi klijent će sadržavati i procjenu sistema i praksi verifikacije koje koriste primarni dobavljači. Klijent će, osim toga, dati prednost kupovini živih prirodnih resursa koji su proizvedeni u skladu sa međunarodno priznatim principima i standardima održivog upravljanja, kada je to moguće za proizvod koji kupuju.
28. Kao minimum, klijent će uspostaviti politike, procedure i prakse verifikacije prema kojima će:
  - utvrditi porijeklo ponudu i tip staništa na području porijekla
  - izbjegavati kupovinu od dobavljača koji doprinose značajnoj konverziji odnosno degradaciji prioritetnih odlika biodiverziteta, kritičnih staništa i/ili utvrđenih zaštićenih područja
  - predvidjeti kontinuirani pregled primarnih dobavljača klijenta.
29. Sposobnost klijenta da u potpunosti adresira te rizike zavisi od nivoa kontrole klijenta, odnosno utjecaja koji ima na primarne dobavljače.

---

⁹¹ Vidjeti PR 1, fusnotu 22 gdje je navedena definicija primarnih dobavljača i osnovnih operativnih funkcija projekta.

EBRD Provedbeni zahtjev 7: Autohtoni narodi

Uvod

1. Ovaj Provedbeni zahtjev (PZ) prepoznaje da su autohtoni narodi društvene grupe sa posebnim identitetom i načinom života koji se razlikuje od dominantnih grupa u društvu jedne zemlje. Oni mogu biti među najviše marginaliziranim i najranjivijim segmentima društva. Njihov ekonomski, društveni i pravni status može ograničavati njihovu sposobnost da brane svoja prava i interese na zemlji i resursima (kako prirodnim tako i kulturnim). Ovo, u kombinaciji sa njihovom ekonomskom i duhovnom zavisnošću od te zemlje i resursa, ih može učiniti posebno podložnim svim negativnim utjecajima projekta. Ovaj PZ također prepoznaje da autohtoni narodi posjeduju jedinstveno znanje i sposobnosti, i predstavljaju potencijalne partnere u održivom razvoju, koji će istovremeno i doprinijeti i imati koristi od planiranja i implementacije aktivnosti vezanih za projekat.
2. Ovaj PZ prepoznaje da vlade imaju centralnu ulogu u zaštiti prava autohtonih naroda. On definira odgovornosti klijenta da procijeni koliki može biti utjecaj projekta na autohtone narode, da uključi autohtone narode na pravi način i, pod određenim okolnostima definiranim u ovom PZ, dobije njihov slobodan, prethodni i informirani pristanak (Free, Prior and Informed Consent - FPIC). Ovaj PZ, osim toga, propisuje obaveze klijenta da surađuje sa pogođenim autohtonim narodima u planiranju i implementaciji mjera čiji je cilj izbjegavanje, svodenje na minimum i kompenziranje negativnih utjecaja, i učešće u koristima koje donosi projekat.

Ciljevi

3. Ciljevi ovog PZ su:
  - osigurati da projekti u potpunosti poštuju dignitet, ljudska prava, aspiracije, kulturu, običajno pravo i sredstva za život autohtonih naroda
  - predvidjeti i izbjegavati negativne rizike i utjecaje⁹² projekata na život i sredstva preživljavanja zajednica autohtonih naroda ili, kada nije moguće izbjeći, svesti na minimum, ublažiti ili osigurati kompenzaciju za te utjecaje
  - promovirati održive razvojne koristi i prilike za autohtone narode na način koji je dostupan, kulturno prihvatljiv i inkluzivan za autohtone muškarce i žene
  - uspostaviti i održavati trajni odnos sa autohtonim narodima koji su pod utjecajem projekta tokom cijelog trajanja projekta
  - osigurati svrsishodno učešće autohtonih naroda u definiranju projektnih aktivnosti ili mjera ublažavanja koje bi potencijalno mogle utjecati na njih, bilo pozitivno bilo negativno
  - osigurati pregovore u dobroj namjeri sa autohtonim

⁹² Negativni utjecaji mogu uključivati, ali se ne ograničavaju na utjecaje koji nastaju kao rezultat gubitka sredstava ili resursa, ograničenja korištenja zemljišta, ili obavljanja tradicionalnih aktivnosti vezanih za stil života do kojih dolazi kao posljedica projekta.

⁹³ Neke od karakteristika su možda erodirale ili su manje vidljive za neke grupe ili zajednice zbog njihove integracije u šire društvo ili ekonomiju, do čega ponekad dolazi zbog takve politike vlade.

narodima i dobiti od njih FPIC u određenim okolnostima navedenim u ovom PZ.

Djelokrug primjene

4. U ovom PZ se termin "autohtoni narodi" koristi u tehničkom smislu da označi društvenu i kulturnu grupu, koja se razlikuje od dominantne grupe u nekoj zemlji, koja posjeduje sve sljedeće osobine⁹³:
  - samo-identifikacija kao pripadnika odvojene autohtone etničke ili kulturne grupe, pri čemu i drugi prepoznaju taj identitet
  - kolektivno vezivanje za geografski definirana staništa, tradicionalno zemljište ili teritorije predaka u projektnom području, kao i za prirodne resurse u tim staništima i na tim teritorijama⁹⁴
  - običajne kulturne, ekonomske, društvene ili političke institucije koje su odvojene od institucija dominantnog društva i kulture
  - poseban jezik ili dijalekt, koji je često različit od službenog jezika ili dijalekta dane zemlje odnosno regije.
5. Neka grupa ili pripadnici grupe koji vode nomadski ili sezonski način života, žive u miješanim ili urbanim zajednicama i/ili posjećuju svoje tradicionalno zemljište isključivo sezonski, mogu također biti pogođeni prinudnim odvajanjem. Ni njihov sadašnji način života, niti to prinudno odvajanje, neće tu grupu učiniti neprihvatljivom za primjenu ovog PZ.
6. Implementacija aktivnosti potrebnih za ispunjavanje ovih zahtjeva se vodi u skladu sa ovim PZ i PZ 1, 5, 8 i 10, u zavisnosti koji je primjenjiv.

Zahtjevi

Procjena

7. Klijent će utvrditi primjenjivost ovog PZ što je ranije moguće u ciklusu projekta, a najkasnije tokom procesa okolišne i društvene procjene. Kada odgovarajuće vještine nisu na raspolaganju u klijentovoj organizaciji, tražit će savjet iskusnih i neovisnih društvenih specijalista koji će utvrditi da li neka grupa zadovoljava kriterije iz paragrafa 4 do 6 ovog PZ.
8. Kada se radi o projektima za koje postoji veća vjerojatnost utjecaja na autohtone narode, klijent će izvršiti procjenu utjecaja na autohtone narode. Klijent će, kao prvo, izbjegavati negativne posljedice, a kada to nije moguće, pripremiti razvojni plan kojim će se svesti na minimum i/ili ublažiti svi potencijalni negativni utjecaji i identificirati prilike da autohtoni narodi ostvare koristi.
9. U slučajevima kada projekat još nije počeo, klijent će

⁹⁴ Grupa koja je izgubila „kolektivnu pripadnost geografski zasebnim staništima ili teritorijama predaka u projektnom području“ zbog prisilnog udaljavanja zadržava pravo da bude obuhvaćena ovim PZ, ukoliko se očekuje da će biti pogođena projektom. „Prisilno udaljavanje“ se odnosi na gubitak kolektivne veze sa geografski zasebnim staništima ili teritorijama predaka zbog sukoba, vladinog programa preseljenja, oduzimanja posjeda, prirodnih katastrofa ili uključivanja tih teritorija u urbano područje. Za potrebe ovog PZ, "urbano područje" obično označava grad ili veće mjesto i uzima u obzir sljedeće karakteristike od kojih nijedna nije odlučujuća: (i) zakonsko označavanje tog područja kao urbanog prema domaćem zakonu; (ii) velika gustoća stanovništva; i (iii) visok udio nepoljoprivrednih ekonomskih aktivnosti u odnosu na poljoprivredne aktivnosti.

naručiti objektivnu i neovisnu studiju koja će identificirati sve zajednice autohtonih naroda koje mogu direktno ili indirektno trpjeti utjecaj i, u konzultaciji sa pogođenim autohtonim narodima, procijeniti potencijalne posljedice koje će projekt imati na te grupe, i njihove poglede na projekat. Ova procjena će uzeti u obzir specifičnu osjetljivost autohtonih naroda na promjene u okruženju i načinu života.

10. Kada su izgradnja, aktivnosti vezane za projekat ili operacije već počeli, klijent će osigurati sve relevantne informacije i dokumente da pokaže da je tražio i djelovao u skladu sa stavovima autohtonih naroda koji su pogođeni projektom. Ta dokumentacija će uključivati dokumente koji se odnose na ranije rezultate klijenta, ranije utjecaje na autohtone narode, i evidenciju dokumentacije koja je već podnesena nadležnim organima.
11. Ako nisu zadovoljeni zahtjevi ovog PZ, klijent će izvršiti procjenu u skladu sa paragrafima 7 do 10 ovog PZ. Ta će procjena, također: (i) razmotriti dosadašnje utjecaje na živote i izvore sredstava za život autohtonih naroda; (ii) identificirati sve eventualne nedostatke u odnosu na ono što ovaj standard zahtijeva; i (iii) identificirati korektivne radnje potrebne za ostvarivanje željenog cilja ovog PZ. Klijent će, potom, sa EBRD-om dogovoriti plan djelovanja.

Smislene konzultacije i slobodan, prethodni i informirani pristanak (FPIC)

Smislene konzultacije

12. Klijent će uspostaviti kontinuirani odnos sa pogođenim zajednicama autohtonih naroda od samog početka procesa planiranja projekta, i poduzeti proces svrsishodnih konzultacija, u skladu sa PZ 10, razmjerno rizicima i potencijalnim utjecajima projekta na autohtone narode. Osim toga, proces konzultacija će obuhvatiti sljedeće:
  - uključenosť reprezentativnih tijela autohtonih naroda (na primjer, vijeće staraca ili seosko vijeće, između ostalog), organizacijā autohtonih naroda, kao i pripadnika pogođenih zajednica autohtonih naroda
  - razumijevanje i poštivanje svih relevantnih običajnih zakona
  - pružanje dovoljno vremena za proces kolektivnog odlučivanja autohtonih naroda
  - efektivno učešće autohtonih naroda u definiranju projektnih aktivnosti ili mjera ublažavanja koje bi potencijalno mogle utjecati na njih, bilo pozitivno ili negativno
  - priznavanje heterogenosti zajednice, uzimajući u obzir sljedeće:
    - da autohtoni narodi nekad žive u miješanim zajednicama sa ljudima koji nisu pripadnici autohtonog naroda
    - da su u autohtonim zajednicama zastupljena različita stajališta – konzultacije i učešće moraju uključivati rodne, generacijske i isključene grupe.

Slobodan, prethodni i informirani pristanak (FPIC)

13. Ne postoji univerzalno prihvaćena definicija slobodnog,

prethodnog i informiranog pristanka (FPIC). Ipak, za svrhe ovog PZ, pristanak se odnosi na kolektivnu podršku pogođenih autohtonih naroda predloženim projektnim aktivnostima koje ih pogađaju. FPIC se nastavlja i proširuje proces svrsishodnih konzultacija koje su definirane u gornjem tekstu, koje su uspostavljene pregovorima u dobroj vjeri između klijenta i pogođenih autohtonih naroda, nakon čijeg zaključivanja ovi drugi donose odluku u skladu sa svojom kulturnom tradicijom, običajima i praksama. FPIC ne iziskuje jednoglasje, i može se postići čak i kada se pojedinci ili grupe unutar ili između autohtonih naroda otvoreno ne slažu.

14. FPIC pogođenih autohtonih naroda se zahtijeva u situaciji kada projekt: (i) utječe na zemljište ili resurse koje običajno koriste; (ii) dovodi do njihovog preseljenja sa tradicionalne ili običajne zemlje; ili (iii) utječe ili predlaže da koristi njihove kulturne resurse.
15. U tim okolnostima, klijent će angažirati kvalificirane neovisne stručnjake da pomognu u vođenju i dokumentiranju pregovora u dobroj vjeri i procesa FPIC.

Utjecaj na zemlju i resurse koje se koriste prema običajima

16. Autohtoni narodi su često blisko vezani za tradicionalna zemljišta, šume i vode, divlje životinje, i druge prirodne resurse. Te se veze mogu odnositi na izvore sredstava za život, kulturne, ceremonijalne i spiritualne dimenzije, i mogu definirati identitet i zajedništvo autohtonih naroda. Stoga treba posebno uzeti u obzir situaciju u kojoj projekat utječe na te veze. Iako zemljište ne mora biti u njihovom zakonskom vlasništvu prema domaćim zakonima, korištenje tog zemljišta, uključujući sezonsko ili ciklično korištenje od strane zajednica autohtonih naroda često je potkrijepljeno i dokumentirano.
17. Ukoliko klijent predlaže da projekat smjesti na ili da komercijalno iskorištava prirodne resurse unutar zemljišta koje se koristi na osnovu običaja, a mogu se očekivati negativni utjecaji na sredstva za život, odnosno kulturne, ceremonijalne ili duhovne upotrebe koje definiraju identitet i zajedništvo autohtonih naroda, klijent će od njih dobiti slobodan, prethodni, informiran pristanak (FPIC). Osim toga, klijent će:
  - dokumentirati korištenje zemljišta i resursa od strane autohtonih naroda preko stručnjaka i u saradnji sa pogođenim zajednicama autohtonih naroda, ne dovodeći u pitanje nikakvo drugo pravo koje autohtoni narodi polažu na zemljište; procjena će biti rodno inkluzivna i posebno pažnju posvetiti ulogama žena u upravljanju i korištenju tih resursa
  - dokumentirati nastojanja da izbjegne ili barem na minimum svede površinu zemljišta koje se planira koristiti za projekat, a koje je u posjedu i/ili vlasništvu autohtonih naroda
  - informirati pogođene autohtone narode o njihovim pravima u pogledu tog zemljišta u skladu sa domaćim zakonima, uključujući sve domaće zakone koji priznaju običajno pravo ili upotrebu
  - omogućiti pogođenim zajednicama autohtonih naroda dovoljno vremena da postignu interni dogovor, bez direktnog ili indirektnog nametanja volje klijenta
  - osigurati kontinuiran pristup prirodnim resursima uz osiguranje ekvivalentnih zamjenskih resursa ili, kao konačna opcija, pružanje nadoknade
  - omogućiti pogođenim zajednicama autohtonih naroda pristup, korištenje i prelaz preko zemljišta

koje klijent razvija, uz zadovoljenje uvjeta zdravlja, sigurnosti i zaštite.

Preseljenje autohtonih naroda sa njihove tradicionalne ili običajne zemlje

18. Klijent će istražiti realna alternativna rješenja koja bi omogućila izbjegavanje preseljenja autohtonih naroda sa zemlje koju zajednički koriste u skladu sa tradicijom i običajima. Kada se preseljenje ne može izbjeći, klijent će svesti na minimum površinu zemlje koju koristi, i neće obaviti preseljenje bez slobodnog i informiranog prethodnog pristanka pogođene autohtone zajednice. Svako preseljenje autohtonih naroda će biti u skladu sa zahtjevima PZ 5. Osim toga, autohtoni narodi će imati pravo na poštenu i pravednu naknadu za zemlju, teritorije i resurse koje su tradicionalno posjedovali ili na drugi način nastanjivali ili koristili a koje je zaplijenjeno, oduzeto, zauzeto, korišteno ili oštećeno kao rezultat projekta, bez njihovog slobodnog prethodnog informiranog pristanka (FPIC).
19. Kada je to izvedivo, preseljeni autohtoni narodi bi se trebali moći vratiti na svoje tradicionalnu ili običajnu zemlju ukoliko razlog za njihovo preseljenje prestane da postoji. Tada zemljište treba u potpunosti vratiti u prvobitno stanje.

Kulturna baština

20. Kada projekat može imati značajan utjecaj na kulturno naslijeđe koje je od suštinskog značaja za identitet i/ili kulturne, ceremonijalne ili duhovne aspekte autohtonih naroda, prioritet će se dati izbjegavanju tih utjecaja. Kada su značajni utjecaji neizbježni, klijent će dobiti slobodan, prethodni, informiran pristanak (FPIC) autohtonog naroda i ispoštovati odredbe PZ 8.
21. Kada projekat predlaže korištenje kulturnih resursa, znanja, inovacija ili praksi autohtonih naroda za komercijalne svrhe, klijent će obavijestiti autohtone narode o: (i) njihovim pravima u skladu sa domaćim i međunarodnim zakonom; (ii) obimu i prirodi predloženog komercijalnog razvoja; i (iii) potencijalnim posljedicama takvog razvoja, i (iii) dobiti će od njih slobodan, prethodni, informiran pristanak (FPIC). Klijent će, osim toga, definirati i implementirati mehanizme koji promoviraju poštenu i pravednu podjelu koristi od komercijalizacije tog znanja, inovacija, ili praksi, u skladu sa običajima i tradicijom pogođenih autohtonih naroda.

Kompenzacija i udio u koristima

22. Klijent će se pobrinuti, u dogovoru sa lokalnom zajednicom, da pogođeni autohtoni narodi dobiju poštenu naknadu za izgubljena sredstva za život zbog aktivnosti vezanih za projekat. Kod računanja kompenzacije, klijent će se pridržavati zahtjeva PR 5 i uzeti u obzir negativne utjecaje projekta na običajni način života⁹⁵, uključujući nomadske / sezonske prakse, kao i obiteljski život autohtonih naroda, uz posebno uvažavanje plaćenog i neplaćenog rada žena za uzdržavanje obitelji. To će se vršiti u suradnji sa predstavnicima autohtonih naroda i ekspertima. Odredbe ovog paragrafa se odnose i na slučajeve kada klijent ima isplatiti kompenzaciju lokalnim ili regionalnim vlastima.
23. Razradit će se uzajamno prihvatljivi i zakonski primjenjivi mehanizmi transfera kompenzacije i/ili resursa. To može biti i kolektivno rješenje kada su zemlja i resursi u kolektivnom vlasništvu. Klijent će pomoći uspostaviti odgovarajućih sistema upravljanja i vođenja, čime će se

osigurati efektivna raspodjela kompenzacije na sve pripadnike koji ispunjavaju uvjete, odnosno kolektivno korištenje kompenzacije na način koji donosi korist svim pripadnicima grupe.

24. Klijent će osigurati pogođenim autohtonim narodima prilike za ostvarivanje kulturološki prihvatljive razvojne koristi. Te prilike trebaju biti u skladu sa nivoom utjecaja projekta, sa ciljem unaprjeđenja standarda života i sredstava za život na odgovarajući način, i njegovati dugoročnu održivost prirodnih resursa od kojih možda zavise. Razvojne koristi će biti pružene blagovremeno.
25. Radnje koje predloži klijent u cilju svođenja na minimum i davanja kompenzacije za negativne utjecaje, kao i za identifikiranje i udio u koristima, bit će dio vremenski definiranog plana, kao što je Plan razvoja autohtonih naroda (IPDP), ili šireg plan razvoja zajednice, sa posebnom komponentom za autohtone narode. Taj plan će se izraditi uz konzultacije sa pogođenim autohtonim narodima. Klijent će, dalje, na izradi plana angažirati kvalificirane eksperte koji posjeduju relevantna i odgovarajuća tehnička znanja. IPDP će sistematski procijeniti diferencirane utjecaje projekta na rodove i različite generacije, i obuhvatit će radnje kojima se rješavaju utjecaji na različite grupe u zajednici. Nivo detaljnosti i obima IPDP-a će varirati u skladu sa specifičnostima samog projekta i prirodom i obimom projektnih aktivnosti.
26. Kada postoje implicitni faktori koji na etničkoj osnovi isključuju autohtone narode i pojedince iz određenih koristi od projekta kao što su prilike za zaposlenje, projektne aktivnosti će predvidjeti korektivne mjere kao što su: (i) informiranje organizacija i pojedinaca koji su pripadnici autohtonih naroda o njihovim pravima, u skladu sa radnim, društvenim, finansijskim i poslovnim zakonodavstvom, i o raspoloživim zaštitnim mehanizmima; (ii) odgovarajuće i djelotvorno širenje informacija, obuka i mjere za uklanjanje prepreka za ostvarivanje koristi i korištenje resursa poput kredita, zapošljavanje, poslovne usluge, zdravstvena zaštita i obrazovanje, kao i druge koristi koje generira ili olakšava projekat; i (iii) pružanje autohtonim radnicima, poduzetnicima i korisnicima iste zaštite koja se po domaćim zakonima pruža drugim pojedincima u sličnim sektorima i kategorijama uzimajući u obzir rodna pitanja i etničku segmentaciju na tržištima roba i radne snage, kao i jezičke faktore.

Žalbeni mehanizam

27. Klijent će se pobrinuti da žalbeni mehanizam uspostavljen za ovaj projekat u skladu sa PZ 10, bude primjeren kulturi i pristupačan za autohtone narode, i da uvažava raspoloživost pravosudnih resursa i običajnih mehanizama rješavanja sporova. To može značiti manje oslanjanja na pisane procedure i veću upotrebu usmenog obavještanja.

Ostala pitanja

28. Tokom implementacije projekta, klijent će bez odlaganja upozoriti EBRD o svim eventualnim konfliktima između autohtonih naroda i klijenta koji ostanu neriješeni nakon primjene žalbenog mehanizma u okviru projekta.
29. Kada vlada ima definiranu ulogu u upravljanju rizicima i utjecajima na autohtone narode u vezi sa projektom, klijent će surađivati sa nadležnom vladinom agencijom, u mjeri koja je izvediva i dopuštena od strane agencije, na postizanju ishoda koji su u skladu sa ciljevima ovog PZ.

⁹⁵ Priroda "običajnog načina života" se tumači fleksibilno (da obuhvati suvremene prilagodbe, kao što je etno-turizam i prerada hane).

Osim toga, kada su kapaciteti vlade ograničeni, klijent će imati aktivnu ulogu u planiranju, implementaciji i monitoringu aktivnosti u mjeri u kojoj to dopušta agencija.

EBRD Provedbeni zahtjev 8: Kulturna baština

Uvod

1. Ovaj Provedbeni zahtjev (PZ) prepoznaje važnost kulturne baštine za sadašnje i buduće generacije. Cilj je zaštititi kulturnu baštinu i usmjeriti klijente da tokom poslovanja izbjegnu ili ublaže negativne utjecaje na kulturnu baštinu. Od klijenata se očekuju da budu oprezni u svom pristupu upravljanju i održivoj upotrebi kulturne baštine.
2. Kako materijalno tako i nematerijalno kulturno naslijeđe predstavlja važan element ekonomskog i društvenog razvoja te integralni dio kontinuiteta kulturnog identiteta i praksi (uključujući tradicionalne vještine, znanje, uvjerenja i rijetke dijalekte ili jezike).
3. Vodeći se ovim ciljevima zaštite i očuvanja, ovaj PZ se rukovodi važećim međunarodnim konvencijama i drugim instrumentima. On također prepoznaje potrebu da sve strane poštuju zakone i propise koji se odnose na kulturno naslijeđe koje bi moglo biti pod utjecajem projekta i obaveze prema relevantnim međunarodnim sporazumima koje su ratificirale zemlje domaćini. To mogu biti zakoni o kulturnoj baštini ili starinama, prostornom uređenju ili gradnji, zaštićenim područjima, područjima očuvanja baštine i drugi popisi i zakoni koji se odnose na građevine od povijesnog značaja, odnosno zakoni koji se odnose na zaštitu kultura autohtonih naroda. Detaljni zahtjevi u vezi zaštite autohtonih naroda se nalaze u PZ 7.
6. Za potrebe ovog PZ, izraz kulturna baština/naslijeđe se definira kao skup resursa koji su naslijeđeni iz prošlosti, a koje ljudi identificiraju neovisno o vlasništvu kao odraz i izraz kontinuirane evolucije svojih vrijednosti, uvjerenja, znanja i tradicija. Obuhvaća materijalno i nematerijalno kulturno naslijeđe priznato na lokalnom, regionalnom ili nacionalnom nivou, ili unutar međunarodne zajednice u skladu sa sljedećim:
  - materijalno kulturno naslijeđe se odnosi na pokretne i neokretne predmete, lokacije, grupe objekata, kao i kulturna i sveta mjesta koja su sa njima povezana, te prirodne odlike i krajolik koji ima arheološki, paleontološki, historijski, arhitektonski, vjerski, estetski ili drugi kulturni značaj
  - nematerijalno kulturno naslijeđe se odnosi na prakse, predstavljanja, izražaje, znanje i vještine koje zajednice, grupe, a u nekim slučajevima i pojedinci, prepoznaju kao dio svog kulturnog naslijeđa i koje se prenose sa generacije na generaciju.
7. Prepoznajući činjenicu da lokacije, predmeti ili kulturne tradicije koje predstavljaju vrijednost ili značaj kulturnog naslijeđa mogu biti otkrivene na neočekivanim lokacijama, projekat podliježe odredbama ovog PZ kada:
  - uključuje značajna iskopavanja, rušenja, pomijeranja zemljišta, plavljenje ili druge promjene u fizičkom okruženju
  - nalazi se na (ili u blizini) lokacije kulturne baštine koju priznaje zemlja u kojoj EBRD djeluje
  - može imati negativan utjecaj na nematerijalne oblike kulturnog naslijeđa ljudi, uključujući i autohtone narode.

Ciljevi

4. Ciljevi ovog PZ su:
  - da podrži zaštitu i očuvanje kulturne baštine
  - da usvoji pristup hijerarhije ublažavanja s ciljem zaštite kulturnog naslijeđa od negativnih utjecaja koji proizlaze iz projekta
  - da promovira pravičnu raspodjelu koristi od upotrebe kulturnog naslijeđa u poslovnim aktivnostima
  - kada su identificirani značajni elementi kulturnog naslijeđa, da promovira svijest, kao i poštovanje i unaprjeđenje kulturnog naslijeđa, i potencijalne društveno-ekonomske koristi za lokalne zajednice.
8. Ovaj PZ se primjenjuje na kulturnu baštinu bez obzira da li je ona zakonski zaštićena, ili već ranije poremećena. Što se tiče nematerijalne kulturne baštine, uvjeti ovog PZ se primjenjuju samo kada fizička komponenta projekta ima značajan utjecaj na kulturnu baštinu, ili ako projekat namjerava koristiti kulturnu baštinu u komercijalne svrhe.

Zahtjevi

Konzultacije sa pogođenim zajednicama i drugim interesnim stranama

5. Ovaj PZ se primjenjuje na sve projekte koje direktno financira EBRD, u skladu sa Okolišnom i društvenom politikom. Klijent će u okviru procesa okolišno-društvene procjene identificirati relevantne zahtjeve ovog PZ i način na koji će se oni provoditi u sklopu generalnog sistema okolišnog i društvenog upravljanja (ESMS) kojeg provodi klijent, odnosno projektnog plana ekonomsko-društvenog upravljanja (ESMP). Okolišna i društvena procjena i zahtjevi upravljanja navedeni su u PZ 1. Pored toga, klijent će ovaj PZ primjenjivati tokom implementacije projekta, ukoliko projekat utječe ili ima potencijal da utječe na kulturnu baštinu (materijalnu i nematerijalnu) koja nije ranije identificirana.
9. Klijent će obaviti svrsishodne konzultacije i dostaviti će informacije o projektu svim interesnim stranama, sa ciljem: (a) identifikacije kulturne baštine koja će vjerojatno biti pogođena; (b) razumijevanja značaja kulturnog naslijeđa za interesne strane, uključujući lokalne zajednice; (c) procijeniti utjecaje i rizike; (d) primijeniti hijerarhiju ublažavanja; i (e) identificirati prilike za potencijalnu korist za zajednicu. Identifikacija interesnih strana i vođenje svrsishodnih konzultacija će se odvijati u skladu sa PZ 10, i uključit će staratelje i ključne korisnike identificirane kulturne baštine. To uključuje žene i duge ranjive grupe.

10. Klijent će, putem konzultacija sa ključnim pogođenim osobama, zajednicama i drugim interesnim stranama, utvrditi da li objavljivanje informacija koje se odnose na kulturno naslijeđe može kompromitirati sigurnost odnosno integritet kulturnog naslijeđa. U tim situacijama, klijent će smatrati informacije koje se odnose na kulturnu baštinu povjerljivima, i može izostaviti osjetljive informacije kod objavljivanja.

Procjena rizika i utjecaja

11. U ranom stadiju okolišno-društvene procjene, klijent će identificirati da li će projekat imati negativan utjecaj na bilo kakvo kulturno naslijeđe i procijeniti vjerojatnost slučajnih nalaza. Pri tome klijent obavlja konzultacije sa relevantnim organima vlasti, stručnjacima, lokalnim zajednicama i drugim interesnim stranama, u skladu sa potrebama.
12. Proces procjene će okarakterizirati polazno stanje i potencijalne rizike i utjecaje projekta na kulturno naslijeđe. Obim procjene će biti dovoljan da okarakterizira potencijalni značaj, izgled i ozbiljnost utjecaja i uzme u obzir stavove pogođenih ljudi i ključnih relevantnih interesnih strana. Klijent će razraditi i implementirati mjere ublažavanja utjecaja na kulturnu baštinu, u skladu sa hijerarhijom ublažavanja i dobrom međunarodnom praksom. Kada procjena utvrdi da projekt nosi materijalne rizike i utjecaje na kulturnu baštinu, klijent će angažirati eksperta(e) za kulturnu baštinu da pomognu u pripremi plana upravljanja kulturnom baštinom, u skladu sa potrebama.
13. Klijent će primijeniti međunarodno priznate prakse za terenska snimanja, dokumentiranje i zaštitu kulturne baštine vezane za projekat, i osigurati primjenu tih praksi od strane izvođača i ostalih trećih strana.

Postupanje sa slučajnim nalazima

14. Klijent će se pobrinuti da postoje upute za postupanje sa slučajnim nalazima definiranim kao fizičko kulturno naslijeđe, koji su neočekivano otkriveni tokom implementacije projekta. Te upute uključuju obavještanje relevantnih nadležnih organa o pronađenim predmetima ili lokacijama; obuku projektnog osoblja, uključujući zaposlenike izvođača i pod-izvođača o procedurama koje se primjenjuju u slučaju slučajnih nalaza; i osiguravanje područja pronalaska kako bi se izbjeglo dalje remećenje ili uništavanje. Klijent ne smije pomjerati nikakve slučajne nalaze dok se ne izvrši procjena od strane imenovanog i kvalificiranog stručnjaka i dok se ne identificiraju mjere u skladu sa domaćim zakonodavstvom i ovim PZ.

Zakonski zaštićena i međunarodno priznata područja

15. Kada projekat potencijalno ima negativan utjecaj na kulturnu baštinu na području koje je zaštićeno zakonskim ili drugim djelotvornim sredstvima, i/ili je međunarodno prepoznato ili predloženo da dobije taj status od strane domaće vlade, klijent će tražiti načina da taj utjecaj izbjegne. U situacijama kada se utjecaji ne mogu izbjeći, i kada ne postoje druge izvedive alternative, klijent će nastaviti sa razradom projekta samo ukoliko su ispunjeni sljedeći zahtjevi:
- ispoštovani su lokalni, nacionalni i međunarodni zahtjevi koji se odnose na odgovarajuću kulturnu baštinu
  - pokazano je da je predložena izgradnja zakonski dozvoljena, što može značiti da je izvršena specifična procjena utjecaja povezanih sa projektom na zaštićeno područje

- ispoštovane su odredbe vladinih planova upravljanja tim područjima kroz pripremu i implementaciju procjene kulturne baštine i s tim povezani plan upravljanja
- konzultirani su upravitelji zaštićenih područja, relevantni organe, lokalne zajednice i druge interesne strane o predloženom projektu, u skladu sa PZ 10
- istražene su mogućnosti i implementirani programi promoviranja očuvanja zaštićenog područja i dan doprinos društveno-ekonomskom razvoju lokalnih zajednica, u skladu sa planom upravljanja zaštićenim područjem.

Upotreba kulturne baštine od strane projekta

16. Kada projekat uključuje upotrebu kulturnih resursa, znanja, inovacija ili praksi lokalnih zajednica koje otjelotvoruju tradicionalni način života za komercijalne potrebe, klijent će ove zajednice blagovremeno obavijestiti o: (i) njihovim pravima prema domaćim zakonima; (ii) obimu i prirodi predloženog komercijalnog razvoja; i (iii) potencijalnim posljedicama takvog razvoja. Klijent će sa komercijalizacijom nastaviti samo ukoliko: (i) uđe u pregovore u dobroj vjeri sa pogođenim lokalnim zajednicama koje otjelotvoruju tradicionalne stilove života; (ii) dokumentira njihovo informirano učešće i uspješan ishod pregovora; i (iii) pruži pogođenim lokalnim zajednicama pošten i pravičan udio u koristima od komercijalizacije znanja, inovacija ili praksi u skladu sa njihovim običajima i tradicijama. Kada projekat predlaže korištenje kulturnih resursa, znanja, inovacija i praksi autohtonih naroda, primjenjuju se zahtjevi PZ 7.
17. Klijent će poduzeti mjere zaštite u cilju sprječavanja krađe ili krijumčarenja pokretnih predmeta kulturne baštine na koje projekat ima utjecaj, i obavijestiti će relevantne organe o tim aktivnostima.

EBRD Provedbeni zahtjev 9: Financijski posrednici

Uvod

1. Ovaj Provedbeni zahtjev (PZ) priznaje da su financijski posrednici (FP) ključni instrument za unapređenje održivih financijskih tržišta i pružaju instrument za usmjeravanje sredstava prema mikro, malim i srednjim poduzećima (sektor MMSF). FP uključuju čitav niz pružatelja financijskih usluga, među kojima su privatni investicijski fondovi, banke, lizing društva, osiguravajuća društva i penzioni fondovi.
2. Priroda posredničkog financiranja znači da FP preuzimaju prenesenu nadležnost za okolišnu i društvenu procjenu, upravljanje rizikom i monitoring, kao i ukupno upravljanje portfeljem. Priroda prenošenja može imati različite oblike, u zavisnosti od više faktora, između ostalog, vrste ponuđenog financiranja. Djelotvornost upravljanja okolišnim i društvenim rizikom FP će biti predmet trajne evaluacije i monitoringa tokom cijelog trajanja projekta.

Ciljevi

3. Ciljevi ovog PZ su:
  - definiranje načina kako će FP procijeniti i upravljati okolišnim i društvenim rizicima i utjecajima povezanim sa pod-projektima koje financiraju
  - promocija dobrog okruženja i praksi društvenog upravljanja u pod-projektima koje financiraju FP
  - promoviranje dobrog upravljanja okolišem i ljudskim potencijalima unutar FP.

Djelokrug primjene

4. Za potrebe ovog PZ, izraz "pod-projekt" se odnosi na investicije ili aktivnosti, već prema slučaju, koje ispunjavaju uvjete za financiranje od strane FP koje koriste sredstva Banke u okviru FP projekta.
5. Uvjeti ovog PZ će se primjenjivati na sve pod-projekte.
6. Kada sredstva koje pruža EBRD uključuju generalno korporativno financiranje, između ostalog i ulaganjem u vlasnički kapital, koje se ne može pratiti do konkretno financiranog pod-projekta, zahtjevi ovog PZ se primjenjuju na sve buduće pod-projekte financijskih posrednika.
7. FP ne trebaju primjenjivati nikakve procedure upravljanja okolišnim i društvenim rizicima kod pod-projekata za koje je izgledno da će imati minimalan ili nikakav negativni okolišni ili društveni rizik.
8. EBRD može zahtijevati od financijskog posrednika da usvoji i implementira dodatne ili alternativne okolišne i društvene zahtjeve, u ovisnosti od samog FP, njegovog poslovanja, nivoa okolišnog i društvenog rizika i utjecaja povezanih sa njegovim portfeljem i pod-projektima, i zemlje u kojoj posluje, i u skladu sa potrebama. Ti dodatni ili alternativni zahtjevi će se uključiti u specifične okolišne i društvene procedure koje će se dogovoriti između EBRD i FP u vrijeme EBRD-ove investicije.

Zahtjevi

Organizacijski kapacitet unutar FP

9. Financijski posrednik mora imati politike ljudskih resursa, sisteme i prakse upravljanja u skladu sa PZ 2 (Radna snaga i uvjeti rada) i mora se pridržavati relevantnih zahtjeva za zdravlje i zaštitu na radu iz PZ 4 (Zdravlje i sigurnost). O njima će se obavijestiti radnici FP.
10. FP će odrediti jednog ili više predstavnika višeg nivoa upravljanja u FP, koji će imati generalnu odgovornost za okolišna, zdravstvena, pitanja sigurnosti i društvena pitanja, uključujući implementaciju ovog PZ, PZ 2 i i relevantnih zahtjeva zaštite zdravlja i sigurnosti na radu PZ 4. Odgovorni predstavnici više uprave će trebati da:
  - (i) odrede uposlenika koji će biti odgovoran za svakodnevnu implementaciju okolišnih i društvenih zahtjeva i pružanje podrške implementaciji;
  - (ii) identificira potrebe za okolišnom i društvenom obukom i neophodni budžet;
  - (iii) osigura raspoloživost odgovarajuće tehničke ekspertize, bilo unutar firme ili preko vanjskih suradnika za provođenje procjena i upravljanje pod-projektima sa potencijalno značajnim negativnim okolišnim ili društvenim rizicima i utjecajima.
11. FP će uspostaviti jasno definiran sistem okolišno-društvenog upravljanja (ESMS), uključujući okolišnu i društvenu politiku i okolišne i društvene procedure koje su proporcionalne prirodi financijskog posrednika, nivou okolišnih i društvenih rizika koji su povezani sa pod-projektima.
12. Kada FP može pokazati da već ima ESMS, pružit će odgovarajuće dokumentarne dokaze o tom ESMS. Kada je potrebno utvrditi ili unaprijediti ESMS, FP će sa EBRD-om dogovoriti akcioni plan.
13. Okolišne i društvene procedure uključuju procjenu rizika i mehanizme monitoringa prema potrebi, da bi:
  - provjerili sve klijente/pod-projekte u odnosu na EBRD-ovu listu isključenja na osnovu okolišnih i društvenih razloga, koja je data kao Prilog 1 uz Okolišnu i društvenu politiku, i Referentne liste FP, date kao Prilog A uz ovaj PZ
  - izvršili kategorizaciju okolišnih i društvenih rizika predloženih pod-projekata (nizak/srednji/visok) u skladu sa EBRD-ovom kategorizacijom okolišnih i društvenih rizika za financijske posrednike
  - osigurali, putem svoje procjene, da su pod-projekti strukturirani na način da ispunjavaju državne regulatorne zahtjeve u pogledu okolišnih i društvenih pitanja, uključujući, prema potrebi, regulatorne zahtjeve zemlje koji se odnose na javne rasprave i objavljivanje, i zahtijevaju od klijenata, kada je potrebno, da implementiraju planove korektivnih radnji
  - vodili i redovito ažurirali okolišne i društvene evidencije o pod-projektima
  - vršili monitoring pod-projekata da bi se osiguralo poštovanje domaćih zakona o okolišu, zdravlju i sigurnosti i radnoj snazi.

14. Kada FP financira pod-projekte koji ispunjavaju kriterije na listi projekata kategorije A navedene kao Prilog 2 uz EBRD-ovu okolišnu i društvenu politiku, i od tih pod-projekata će se zahtijevati da ispoštuju odredbe PZ 1 do 8, i 10.
15. Referentna lista FP, uključena kao Prilog A uz ovaj PZ, navodi više aktivnosti koje nose velike okolišne i društvene rizike. Kada neki pod-projekt uključuje aktivnosti navedene u Prilog A uz ovaj PZ, FP će taj pod-projekat uputiti EBRD-u.

Uključivanje interesnih strana

16. FP će uspostaviti sistem za vanjske komunikacije u pogledu okolišno-društvenih pitanja. FP će blagovremeno odgovoriti na takve upite i izražavanje zabrinutosti. Financijski posrednici se, osim toga, ohrabruju da objave svoju korporativnu okolišno-društvenu politiku ili sažetak svog ESMS na web stranici, ukoliko ista postoji. FP će na svojoj web stranici postaviti link do izvještaja o procjeni okolišno-društvenog utjecaja (ESIA) za pod-projekte kategorije A koje financiraju. FP će, također, javno objaviti informacije o okolišnim i društvenim rizicima svih pod-projekata upućenih EBRD-u u skladu sa paragrafom 15 ovog PZ, i predloženim mjerama ublažavanja tih rizika, uz uvažavanje odnosnih regulatornih ograničenja, osjetljivosti tržišta i pristanka sponzora pod-projekta.

Izveštavanje EBRD-u

17. Financijski posrednik će EBRD-u podnositi godišnje okolišno-društvene izvještaje o provedbi svog ESMS, ovog PZ, PZ 2, zahtjeva u pogledu zdravlja i zaštite na radu iz PZ 4, kao i o okolišnim i društvenim performansama svog portfelja pod-projekata.

Prilog A: Referentna lista FP

Svako financiranje neke od sljedećih stavki od strane financijskog posrednika se upućuje EBRD-u⁹⁶:

- (i) Aktivnosti koje dovode do nedobrovoljnog preseljenja – *EBRD Provedbeni zahtjev 5*
- (ii) Aktivnosti koje se dešavaju unutar, ili imaju potencijal da negativno utječu na područje koje je zakonom zaštićeno, i/ili je međunarodno prepoznato, ili predloženo za takav status od strane domaće vlade, kritična staništa, drugi ekosistemi koji podržavaju prioritete odlike biodiverziteta, lokacije od naučnog značaja, staništa rijetkih/ranjivih vrsta, ribarstvo od ekonomskog značaja, ili primarne šume/prašume od ekološkog značaja - *EBRD Provedbeni zahtjev 6;*
- (iii) Aktivnosti koje uključuju intenzivni uzgoj stoke - *EBRD Provedbeni zahtjev 6;*
- (iv) Aktivnosti locirane unutar, pokraj ili uzvodno od zemlje koju nastanjuju autohtoni narodi i/ili ranjive grupe, uključujući zemljište i vodene tokove koje oni koriste za preživljavanje, kao što je ispaša stoke, lov ili ribolov - *EBRD Provedbeni zahtjev 7;*
- (v) Aktivnosti koje mogu imati negativan utjecaj na lokacije od kulturnog ili arheološkog značaja - *EBRD Provedbeni zahtjev 8;*
- (vi) Aktivnosti koje bi mogle dovesti do ispuštanja GMO u prirodno okruženje - *EBRD Provedbeni zahtjev 6;*
- (vii) Sve mikro, male i srednje HE koje ne aktiviraju zahtjeve kategorije A - *EBRD-ovi kriteriji prihvatljivosti projekata malih hidroelektrana;*
- (viii) Svi projekti kategorije A uključeni u Prilog 2 Okolišne i društvene politike EBRD-a.

---

⁹⁶ Najvažnije zahtijevane performanse koje će predložena transakcija trebati ispuniti navedeni su kosim slovima.

EBRD Provedbeni zahtjev 10: Objavlivanje informacija i uključivanje interesnih strana

Uvod

1. Ovaj Provedbeni zahtjev (PZ) priznaje važnost otvorenog i transparentnog uključivanja klijenta, njegovih zaposlenih, lokalnih zajednica koje su direktno pogođene projektom i, kada je to prikladno, drugih interesnih strana kao suštinskog elementa dobre međunarodne prakse (DMP (*engl.* GIP) i društveno odgovornog upravljanja. Takav angažman je također način za unapređenje okolišne i društvene održivosti projekata. Posebno, djelotvorno uključivanje zajednice, na način koji odgovara prirodi i obimu projekta, promovira kvalitetne i održive okolišne i društvene rezultate i može dovesti do poboljšanih financijskih, okolišnih i društvenih efekata, uz istovremeno ostvarivanje koristi za zajednicu.
2. Uključivanje interesnih strana je od ključnog značaja za snažnog jakog, konstruktivnog i djelotvornog odnosa koji je od kritičnog značaja za uspješno upravljanje okolišnim i društvenim utjecajima i pitanjima projekta. Radi se o inkluzivnom i kontinuiranom procesu koji je najefikasniji kada se pokrene u ranoj fazi projekta, i predstavlja sastavni dio procjene, upravljanja i monitoringa okolišnih i društvenih rizika i utjecaja projekta.

Ciljevi

3. Ciljevi ovog PZ su:
  - da opiše sistematski pristup uključivanju interesnih strana koji će pomoći klijentima da izgrade i održe konstruktivan odnos sa interesnim stranama, a naročito sa direktno pogođenim zajednicama
  - da osigura načine efektivnog i inkluzivnog rada sa interesnim stranama u projektu tokom cijelog projektnog ciklusa
  - da osigura objavljivanje odgovarajuće okolišne i društvene informacija, i održe svrsishodne konzultacije sa interesnim stranama u projektu, i da se, gdje je potrebno, povratne informacije dobivene kroz konzultacije uzmu u obzir
  - da osigura da se odgovori na pritužbe pogođenih zajednica i drugih interesnih strana i da se one tretiraju na odgovarajući način.

Djelokrug primjene

4. Ovaj PZ se primjenjuje na sve projekte. Kao minimum, svi projekti će provesti identifikaciju interesnih strana i razraditi i implementirati žalbeni mehanizam. Dalje, omogućit će se uključivanje interesnih strana u skladu sa ovim PZ, koji će biti razmjerni: prirodi i obimu projekta, interesnim stranama, i potencijalnim okolišnim ili društvenim rizicima i utjecajima projekta.

5. Klijent će identificirati i uključiti interesne strane, što će predstavljati integralni dio procesa okolišne i društvene procjene, sistema okolišnog i društvenog upravljanja (ESMS), i plana okolišnog i društvenog upravljanja (ESMP), u skladu sa PZ 1. Osim toga, ovaj PZ će se čitati zajedno sa uvjetima PZ 2 o zapošljavanju radnika, i PZ 4 o pripravnosti i odgovora na izvanredne situacije. Kada se radi o projektima koji predviđaju nedobrovoljno preseljenje ili ekonomsko raseljavanje, koji pogađaju autohtone narode ili imaju negativan utjecaj na kulturnu baštinu, klijent će primijeniti i posebne mjere objavljivanja i zahtjeve za konzultacijama u skladu sa odredbama PZ 5, PZ 7, i PZ8.

Zahtjevi

6. Uključivanje interesnih strana će ispoštovati sljedeće elemente: identifikaciju i analizu interesnih strana, planiranje uključivanja interesnih strana, objavljivanje informacija, konzultacije i učešće, žalbeni mehanizam i kontinuirano izvještavanje relevantnim interesnim stranama.
7. Klijent će uključiti interesne strane tako što će im omogućiti pristup blagovremenim, relevantnim, razumljivim i dostupnim informacijama, na svrsishodan, efektivan, inkluzivan i kulturološki adekvatan način, i bez manipulacije, miješanja, prinude, zastrašivanja i odmazde.
8. Uključivanje interesnih strana će početi u što ranijoj fazi razvoja projekta, i nastaviti će se tokom cijelog projektnog ciklusa. Priroda i učestalost uključivanja interesnih strana u svim fazama projekta bit će proporcionalan prirodi i obimu projekta, potencijalnim negativnim okolišnim i društvenim rizicima i utjecajima, i nivou zanimanja interesnih strana. Klijent će ispoštovati relevantne odredbe domaćeg zakona koje regulira informiranje javnosti i javne rasprave, uključujući i zakone kojima se implementiraju obaveze zemlje-domaćina prema međunarodnom pravu.
9. Klijent će jasno definirati uloge, odgovornosti i ovlaštenja i odredit će konkretne uposlenike koji će biti odgovorni za implementaciju i monitoring aktivnosti uključivanja interesnih strana.

Uključivanje tokom pripreme projekta

Identifikacija interesnih strana

10. Klijent će identificirati i dokumentirati različite interesne strane, to jest različite pojedince ili grupe koje: (i) su pogođene ili je vjerojatno da će biti pogođene (direktno ili indirektno) projektom (pogođene strane); ili (ii) mogu biti zainteresirane za projekat (druge zainteresirane strane).
11. Klijent će identificirati strane pogođene projektom (pojedince i grupe) koji, zbog svojih specifičnih okolnosti, mogu biti u nepovoljnom položaju ili ranjivi. Na osnovu te identifikacije, klijent će dalje identificirati pojedince ili grupe koji imaju različite zabrinutosti i prioritete u vezi sa utjecajima projekta, mehanizmima ublažavanja i koristima od projekta, i koji mogu zahtijevati drugačiji, ili poseban, oblik angažmana. Odgovarajući nivo detalja će se uključiti u identifikaciju i analizu interesnih strana u cilju utvrđivanja nivoa komunikacije koji je odgovarajući za projekt.

Plan uključivanja interesnih strana

12. Za projekte za koje se očekuje da će imati negativne okolišne i društvene rizike i utjecaje, klijent će razraditi i implementirati plan uključivanja interesnih strana (Stakeholder Engagement Plan - SEP) ili ekvivalentan proces dokumentiranja, koji je razmjernan prirodi i obimu rizika i utjecaja i razvojnu fazu projekta. Za svaki projekat koji zahtijeva procjenu okolišno-društvenog utjecaja (ESIA), plan uključivanja interesnih strana (SEP) će primjenjivati zahtjeve objavljivanja i konzultacija navedene u paragrafima 22 do 26 ovog PZ.
13. Plan uključivanja interesnih strana će opisati način na koji se uključuju identificirane interesne strane tokom cijelog projektnog ciklusa, između ostalog i načine uključivanja, informacije koje se objavljuju, jezik(e) na kojem se objavljuju informacije, kao i kakve informacije se traže od interesnih strana. Plan uključivanja interesnih strana će biti urađen tako da uzima u obzir najvažnije odlike (uključujući rod) i interese projektom pogođenih strana i drugih zainteresiranih strana, i da razlikuje diferencirane nivoe i načine uključivanja koji bi odgovarali svakoj od njih. Nivo detalja koji su potrebni će se utvrđivati za svaki slučaj posebno. Resursi koji su na raspolaganju za uključivanje interesnih strana definirat će se u planu uključivanja interesnih strana (SEP). SEP će se po potrebi ažurirati tokom životnog ciklusa projekta.
14. Kada uključivanje interesnih strana u velikoj mjeri ovisi od predstavnika zajednice⁹⁷, klijent će poduzeti razumne napore da se uvjeri da te osobe zaista zastupaju stavove pogođenih zajednica, i da olakšavaju proces komunikacije tako što prenose informacije u svoju zajednicu, i da komentare zajednice prenose klijentu odnosno vlastima, već kako je prikladno.
15. Kada je uključivanje interesnih strana u nadležnosti relevantnih vladinih organa, klijent će surađivati, u mjeri u kojoj je to dopušteno, sa nadležnim vladinim tijelom na ostvarivanju ishoda koji su u skladu sa ovim PZ. Kada postoji razmimoilaženje između lokalnih regulatornih zahtjeva i ovog PZ, klijent će identificirati dodatne aktivnosti uključivanja kojima upotpunjuje propisane lokalne procedure i, prema potrebi, preuzeti obavezu da provede dodatne mjere.
16. U slučajevima kada precizna lokacija projekta nije poznata, plan uključivanja interesnih strana će biti u formi okvirnog pristupa u sklopu klijentovog generalnog ESMS, uz opis generalnih principa i strategije za identifikaciju pogođenih interesnih strana i uz plan njihovog uključivanja u skladu sa ovim PZ, a koji će se implementirati kada lokacija bude poznata.
17. Klijenti koji imaju operacije i projekte na više lokacija i koji uključuju generalno korporativno financiranje, obrtni kapital ili dioničko financiranje, će usvojiti i implementirati korporativni plan uključivanja interesnih strana. Korporativni plan uključivanja interesnih strana će biti proporcionalan prirodi klijentovog poslovanja i relevantnih okolišnih i društvenih utjecaja, kao i nivou javnog interesa. Ovaj plan se blagovremeno prenosi na objekte. Njime se predviđaju procedure i resursi potrebni za adekvatno uključivanje interesnih strana na nivou objekta, te da interesne strane koje su u blizini tih objekata dobiju informacije o relevantnom okolišnom i društvenom utjecaju tog objekta i o žalbenom mehanizmu.

Objavljivanje informacija

18. Kada projekat ima okolišni i društveni utjecaj, klijent će objaviti relevantne informacije o projektu, u mjeri u kojoj je to prikladno, da pomogne interesnim stranama da razumiju rizike, utjecaje i prilike koje donosi projekt. Klijent će interesnim stranama omogućiti pristup sljedećim informacijama:
  - svrha, priroda, obim i trajanje projektnih aktivnosti
  - rizici i potencijalni utjecaji na interesne strane i predloženi planovi ublažavanja, naglašavajući potencijalne rizike i utjecaje koji bi mogli nerazmjerno pogoditi ranjive i grupe u nepovoljnijem položaju, i izdvojiti mjere koje se poduzimaju da se to ublaži
  - predviđeni proces uključivanja interesnih strana ukoliko postoji, i načine kako se mogu uključiti
  - vrijeme i mjesto svih predviđenih sastanaka u svrhu javnih konzultacija i proces putem kojeg se obavještava o sastancima, pravi rezime, odnosno izvještaj o sastanku
  - postupak rješavanja eventualnih pritužbi.

Ove informacije se objavljuju na domaćem jeziku/jezicima, i na način koji je pristupačan i odgovarajući za određenu kulturu, uz uvažavanje specifičnih potreba grupa ili stanovnika sa specifičnim potrebama za informacijama (uključujući invaliditet, pismenost, rodnu pripadnost, razlike u jeziku ili dostupnosti). Kada je potrebno i kulturološki prihvatljivo, može se angažirati treća strana da objavi informacije kako bi se izbjeglo zastrašivanje, prinuda i svi oblici manipulacije.

Svršishodne konzultacije

19. Klijent će organizirati svršishodne konzultacije, u ovisnosti od prirode i obima negativnih rizika i utjecaja projekta, i interesa interesnih strana. Ako klijent već djeluje u tom pravcu, dostavit će odgovarajuće dokumentirane dokaze tog djelovanja.
20. Svršishodne konzultacije su dvosmjerni proces koji:
  - započinje rano u procesu planiranja projekta u cilju prikupljanja inicijalnih stavova o prijedlogu projekta, i pružanje ulaznih informacija za izradu projekta
  - ohrabruje povratne informacije od interesnih strana, posebno u cilju utjecanja na razvoj projekta i uključivanja interesnih strana u identifikaciji i ublažavanju okolišnih i društvenih rizika i utjecaja
  - odvija se na kontinuiranoj osnovi
  - zasniva se na prethodnom objavljivanju i distribuciji relevantnih, transparentnih, objektivnih i lako dostupnih informacija u vremenskom okviru koji omogućuje konzultacije sa zainteresiranim stranama

⁹⁷ Na primjer, lideri u zajednici i vjerski lideri, predstavnici lokalne vlasti, predstavnici civilnog društva, političari, učitelji i/ili drugi predstavnici jedne ili više pogođenih grupa interesnih strana.

- poduzima se u kulturološki pogodnoj formi, na relevantnom lokalnom jeziku odnosno jezicima koji su razumljivi interesnim stranama, i uzimajući u obzir procese donošenja odluka interesnih strana
  - uzima u obzir i odgovara na povratne informacije
  - podržava aktivan i inkluzivan pristup uključivanju projektom pogođenih strana, uključujući ranjive i grupe u nepovoljnom položaju
  - ne trpi izvanjske manipulacije, miješanja, prinudu, diskriminaciju, zastrašivanje ili odmazdu
  - dokumentaciju o njima vodi klijent.
21. Klijent će blagovremeno obavijestiti u procesu javnih konzultacija o konačnoj odluci o projektu, o mjerama okolišno-društvenog ublažavanja koje su s tim u vezi i o svim koristima koje će lokalne zajednice imati od projekta, kao i razloge za tu odluku. Ova informacija će uključiti i sažetak povratnih informacija koje su dobivene i kratko obrazloženje na koji način su iste uzete u obzir, odnosno razloge zašto nisu, kao i raspoložive mehanizme ulaganja žalbi.

Objavljivanje i konzultacije o projektima kategorije A

22. Projekti kategorije A od klijenta zahtijevaju provođenje formaliziranog, participativnog procesa objavljivanja i konzultacija, koji će se ugraditi u svaku fazu ESIA procesa, uz uvažavanje faze razvoja projekta. Ovaj proces uključuje organizirane i iterativne konzultacije koje će dovesti do toga da klijenti u proces ugrade stavove pogođenih strana o pitanjima koja se odnose izravno na njih.
23. Klijent će u procesu definiranja obima uključiti identificirane interesne strane u ranu fazu procesa izrade ESIA sa ciljem utvrđivanja ključnih rizika i utjecaja koji će se procjenjivati u okviru ESIA. U okviru procesa utvrđivanja obima, interesne strane će imati priliku dati komentare i preporuke na nacrt plana uključivanja interesnih strana, i druge dokumente.
24. Osim ESIA-e i Plana uključivanja interesnih strana (SEP), klijent će objaviti i akcioni plan za okolišna i društvena pitanja projekta (ESAP) i ne-tehnički sažetak (NTS)⁹⁸. Odnosni plan upravljanja će se objaviti u skladu sa PZ-ima i u dogovoru sa Bankom.
25. Proces konzultacija i objavljivanja će ispoštovati sve odnosne odredbe domaćih zakona o procjeni utjecaja na okoliš i drugih relevantnih zakona. Klijent će se pobrinuti da ESIA bude javan tokom cijelog trajanja projekta, s tim da se dokument može mijenjati s vremena na vrijeme unošenjem dodatnih informacija, i može se arhivirati nakon okončanja projekta, ako će se moći na zahtjev blagovremeno staviti na raspolaganje.
26. Od klijenta se zahtijeva da redovito dostavlja izvještaje interesnim stranama o okolišnom i društvenom učinku. Ovi izvještaji će biti u formatu koji je pristupačan pogođenim zajednicama kao posebna publikacija, postavljena online, ili kako je detaljno navedeno u SEP-u. Izvještaji će se objavljivati najmanje jednom godišnje, razmjerno zabrinutosti relevantnih interesnih strana.

Angažman tokom implementacije projekta i vanjsko izvještavanje

27. Tokom cijelog trajanja projekta, klijent će kontinuirano pružati informacije identificiranim interesnim stranama. Učestalost, metoda i vrsta informacija koje će se pružati ovisit će o prirodi projekta i njegovim negativnim okolišnim i društvenim rizicima i utjecajima, interesnim stranama i nivou njihove zainteresiranosti. U ključnim fazama projektnog ciklusa može se pojaviti potreba za objavljivanjem dodatnih informacija ili za dodatnim konzultacijama, kao i o svim specifičnim problemima na koje je proces objavljivanja informacija i javnih konzultacija i žalbeni mehanizam ukazao kao na pitanja koja zabrinjavaju interesne strane.
28. Kada je prikladno, klijent će također tražiti povratne informacije od pogođenih strana o efektivnosti mjera ublažavanja utjecaja. Kada se radi o projektima sa potencijalno značajnim rizikom ili negativnim utjecajem na pogođene zajednice, i u skladu sa nivoom zanimanja interesnih strana, klijent može uključiti pripadnike zajednice i druge relevantne interesne strane u pripremu aktivnosti okolišnog i društvenog monitoringa u skladu sa PZ 1.

Žalbeni mehanizam

29. Klijent treba biti svjestan i blagovremeno odgovoriti na zabrinutosti interesnih strana u pogledu projekta. U tu svrhu, klijent će uspostaviti djelotvoran žalbeni mehanizam što ranije u procesu razvoja projekta, da bi mogao primati i olakšati odgovaranje na zabrinutosti i pritužbe interesnih strana, naročito u vezi okolišnog i društvenog utjecaja klijenta. Žalbeni mehanizam treba biti razmjernan rizicima i potencijalnim negativnim utjecajima projekta:
- žalbeni mehanizam treba brzo i efikasno rješavati pritužbe na transparentan način koji odgovara određenoj kulturi, bez manipulacija, miješanja, prinude, zastrašivanja, i odmazde, i lako dostupan svim pogođenim stranama, i to besplatno. Ovaj mehanizam neće sprječavati pristup pravnim lijekovima putem suda ili upravnog postupka. Klijent će interesne strane obavijestiti o žalbenom mehanizmu tokom aktivnosti uključivanja zajednice, i redovito će javnost obavještavati o njegovoj provedbi, uz istovremenu zaštitu privatnosti pogođenih pojedinaca
  - pritužbe će se rješavati na način koji je primjeren odgovarajući kulturi, diskretno, objektivno, senzibilno, i s uvažavanjem potreba i zabrinutosti interesnih strana; mehanizam će, osim toga, omogućiti anonimno podnošenje pritužbi i njihovo rješavanje
  - klijent će kod rješavanja pritužbi u projektima gdje postoji značajna zabrinutost zajednice razmotriti mogućnost posredovanja
  - redovno će se vršiti monitoring implementacije žalbenog mehanizma, kao i analiza trendova.

⁹⁸ EBRD Direktiva o pristupu informacijama predviđa da će Banka objelodaniti ESIA za projekte Kategorije A 60 kalendarskih dana prije nego što Upravni odbor Banke razmatra projekat, kada se radi o projektima privatnog sektora, odnosno 120 kalendarskih dana prije razmatranja na Upravnom odboru za projekte javnog sektora.

Promjene okolišnih i društvenih rizika i utjecaja

30. SEP će sadržavati odredbe koje propisuju uključivanja interesnih strana u slučaju da u bilo kojoj fazi projektnog ciklusa dođe do izmjena koje vode do značajnih promjena okolišnih ili društvenih rizika i utjecaja. Klijent će interesne strane informirati o mjerama njihovog ublažavanja, a kada postoje značajni negativni rizici i utjecaji na pogođene strane, od klijenta će se tražiti da izvrši dodatne konzultacije.

Napomene:

EBRD kontakti

Evropska banka za obnovu i razvoj

One Exchange Square

London EC2A 2JN

Ujedinjeno Kraljevstvo

www.ebrd.com

Centrala

Tel: +44 20 7338 6000

Zahtjevi za informacijama

Za zahtjeve i upite, molimo pogledati

www.ebrd.com/eform/information-request

1096 Okolišna i društvena politika

© Evropska banka za obnovu i razvoj